

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

YENİ SOSYAL BİLGİLER 4. VE 5. SINIF PROGRAMLARINDA
VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Bahire Demet CİVEK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Refik TURAN

Ankara
2008

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Bahire Demet CİVEK'in "Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Ders Programlarında Vatandaşlık Eğitimi" başlıklı tezi, jürimiz tarafından Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye(Tez Danışmanı):

.....

Üye:.....

.....

Üye:

.....

Üye:

.....

Üye:

.....

ÖNSÖZ

Bir ülkenin hedeflediği toplumsal, ekonomik ve teknolojik düzeye ulaşmasını sağlayacak en önemli kaynak nitelikli insandır. Bu nedenle, insan kaynağının iyi yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Nitelikli insanlar yetiştirmek ise ancak eğitimle mümkün olabilmektedir. Sosyal Bilgiler eğitimi genel olarak nitelikli vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin bu önemli amacına ulaşabilmesi için İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi dersi ile etkileşim halinde olması gerekmektedir.

“Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Programlarında Vatandaşlık Eğitimi” konulu araştırmada, Sosyal Bilgiler dersinin nitelikli vatandaş yetiştirme amacına ulaşabilmesinde etkili olan vatandaşlık eğitimi kazanımlarının, öğrenciler, öğretmenler ve ders kitaplarında ne derece gerçekleşebildiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın yapılmasında önemli katkıları bulunan başta danışmanım Prof. Dr. Refik TURAN’a, destek ve yardımlarını eksik etmeyen Prof. Dr. Mustafa SAFRAN ve Yard. Doç. Dr. Servet KARABAĞ’a, istatistikî işlemlerde bana yardımlarından dolayı Yard. Doç. Dr. Ayşegül ALAZ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İngilizce çevirilerde yardımlarını eksik etmeyen arkadaşlarım Emine DEVECİ ve İhsan SEMERKAŞ’ a, hayatımın her anında olduğu gibi çalışmamın her aşamasında da bana güvenen, ilgi ve moral desteğini hiçbir zaman esirgemeyen AİLEME ve son olarak yapmış olduğum çalışmada emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmanın Sosyal Bilgiler Eğitimine katkı sağlaması dileklerimle.

B. Demet CİVEK

Ankara – 2008

ÖZET

YENİ SOSYAL BİLGİLER 4. VE 5. SINIF DERS PROGRAMLARINDA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Civek, Bahire Demet

Yüksek Lisans, İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Refik TURAN

Mart- 2008

Bu araştırmada, ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda okutulan MEB Yayınları ile diğer özel yayınların (Sürat, A), 4. ve 5. sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin yenilenen Sosyal Bilgiler müfredatı içerisinde yer alan Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımları gerçekleştirebilme düzeylerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Betimle yöntemi ile yapılan bu araştırmada, öncelikli olarak ayrıntılı bir literatür taraması yapılmıştır ve ilgili ders kitapları incelenmiştir. Daha sonra Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarıyla ilgili ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrenci ve öğretmenlerine anketler uygulanmıştır.

Araştırmanın evrenini, ilköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Ankara ilinde 2006 – 2007 yılında eğitim – öğretime açık bulunan ilköğretim okullarındaki 4. ve 5. sınıf öğrencileri ile Sosyal Bilgiler dersine giren öğretmenler oluşturmaktadır. Örneklemi ise, MEB, Sürat, A Yayınları, 2 ilköğretim okulu, 200 4.ve 5. sınıf öğrencisi ve 15 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

Araştırmanın bulgularına göre, Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında (MEB,Sürat,A Yayınları) Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımlara yeterli ölçüde yer vermektedir. İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri ilgili kazanımları büyük ölçüde elde etmektedir. Dersi okutan öğretmenlerin ise bu kazanımları ders esnasında dikkate aldıkları tespit edilmiştir.

ABSTRACT

THE CITIZENSHIP EDUCATION IN THE NEW SOCIAL SCIENCE COURSE SCHECULE OF 4th and 5th CLASSES

Civek, Bahire Demet

Master, Elemantary Education Department Social Science Teacher Department

Thesis Counselor: Prof. Dr. Refik TURAN

February- 2008

In this thesis, it is aimed to determine the levels of gains of students and teachers of 4th and 5th classes about the Citizenship and Human Rights Lesson into the new Social Science curriculum in the publishing house of National Education Ministry with other private publishing-houses (Sürat,A), based on primary school first step 4th and 5th classes.

In thesis thesis, based on description method, firstly scanning of the curriculum and related lesson books were examined in a detailed way.

After that, the students and teachers of primary school first step 4th and 5th classes are applied surveys about the gains of the Citizenship and Human Rights Lesson.

The universe of the research the is students who attends the 4th and 5th closes of primary school, and their teachers and Social Science's lesson books in Ankara in 2006 – 2007. This research the publishing houses of includes, National Education Ministry, Sürat, A, 2 primary schools, 200 students of 4th and 5th classes and 15 teachers.

According to the result of this thesis, the Social Science books of 4th and 5th classes (the publishing houses of National Education Ministry, Sürat and A) give sufficient place to the gains of Citizenship and Human Rights Lessons. The primary school students of the 4th and 5th classes highly get the related gains. The teachers of the lessons are found to be interested in these gains during their course time.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR CETVELİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1.Eğitim.....	2
1. 1. 1. Eğitimin Tanımı.....	3
1. 1. 1. 1. Formal Eğitim.....	4
1. 1. 1. 2. İnformal Eğitim (Formal Olmayan Eğitim).....	6
1. 1. 2. Aile ve Eğitim.....	6
1. 1. 3. Okul ve Eğitim.....	7
1. 1. 3. 1. Okul Nedir?.....	8
1. 1. 3. 2. Okulun Temel özellikleri.....	9
1. 1. 3. 3. Okulun İşlevleri.....	10
1. 1. 3. 4. İlköğretim Okulları.....	12
1. 1. 4. Türk Millî Eğitiminin Amaçları.....	13
1. 1. 5. Eğitim Programı ve Eğitimde Program Geliştirme.....	16
1. 1. 5. 1. Program Nedir?.....	16
1. 1. 5. 2. Eğitim Programı.....	16
1. 1. 5. 2. 1. Eğitim Programı Tasarısının Hazırlanması.....	18
1. 1. 5. 2. 2. Eğitim Programını Meydana Getiren Unsurlar.....	20
1. 1. 5. 3. Eğitimde Program Geliştirme.....	21
1. 2. Sosyal Bilgiler.....	23

1. 2. 1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler.....	24
1. 2. 1. 1. Sosyal Bilimler Kavramı.....	24
1. 2. 1. 2. Sosyal Bilgiler Kavramı.....	26
1. 2. 1. 3. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki.....	28
1. 2. 2. Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi.....	30
1. 2. 3. Sosyal Bilgilerin Amacı.....	33
1. 2. 4. Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları.....	35
1. 3. Sosyal Bilgiler Programı.....	38
1. 3. 1. Sosyal Bilgiler Programının Felsefi Temelleri.....	38
1. 3. 2. Sosyal Bilgiler Program Desenleri.....	40
1. 3. 3. Sosyal Bilgiler Programının Amaçları.....	41
1. 3. 4. 2004 – 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	46
1. 3. 4. 1. 2004 – 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının genel Amaçları.....	53
1. 3. 4. 2. Programın Vizyonu.....	55
1. 3. 4. 3. Programın Temel Yaklaşımı.....	56
1. 3. 4. 4. Programın Yapısı.....	58
1. 3. 4. 4. 1. Beceriler.....	58
1. 3. 4. 4. 2. Kavramlar.....	60
1. 3. 4. 4. 3. Değerler.....	61
1. 3. 4. 5. Programın Değerlendirmesi.....	64
1. 4. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi.....	65
1. 4. 1. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi İle ilgili Temel Kavramlar.....	65
1. 4. 1. 1. Hak.....	66
1. 4. 1. 2. Özgürlük.....	66
1. 4. 1. 3. Devlet.....	67
1. 4. 1. 4. Demokrasi.....	67
1. 4. 1. 5. Vatandaş.....	68
1. 4. 1. 6. İnsan Hakları.....	68
1. 4. 1. 7. Temel Hak ve Özgürlükler.....	69
1. 4. 2. Vatandaşlık Eğitimi.....	70
1. 4. 3. İnsan Hakları Eğitimi.....	74

1. 4. 3. 1. İnsan Hakları Eğitiminin Anlamı.....	75
1. 4. 3. 2. İnsan Hakları Eğitiminin Temel İlkeleri ve Amaçları.....	77
1. 4. 3. 3. İnsan Hakları Eğitiminin Tarihsel Gelişimi.....	80
1. 4. 4. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminde Öğretmenin Rolü.....	82
1. 5. Ders Kitabı.....	83
1. 6. 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Eğitimi.....	84
1. 7. Araştırmanın Problemi.....	91
1. 8. Araştırmanın Amacı.....	91
1. 9. Araştırmanın Önemi.....	92
1. 10. Araştırmanın Sayıtlıları.....	93
1. 11. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	94
1. 12. Tanımlar.....	94

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	96
--------------------------	----

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	98
3.1. Araştırma Modeli.....	98
3. 2. Evren ve Örneklem.....	99
3. 3. Veri Toplama Tekniği.....	99
3. 4. Verilerin Analizi.....	100

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR.....	101
4. 1. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?.....	101
4. 2. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?.....	107

4. 3. İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi okutan ilköğretim öğretmenleri, yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını ne derece dikkate almaktadırlar?.....	114
---	-----

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
5. 1. Sonuç.....	119
5. 2. Öneriler.....	120
KAYNAKÇA.....	121
EKLER.....	130

KISALTMALAR CETVELİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Çev: Çeviren

Ed.: Editör

Akt.: Aktaran

%: Yüzde

f: Frekans

p: Anlamlılık Değeri

S: Standart Sapma

N: Varyans Sayısı

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. 2. 4. : Üç Sosyal Bilgiler Geleneği.....	37
Tablo 1. 3. 4a: İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri.....	52
Tablo 1. 3. 4b: İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri.....	53
Tablo: 1. 3. 4. 4. 1a: 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek beceriler.....	59
Tablo: 1. 3. 4. 4. 1b: 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek beceriler.....	60
Tablo: 1. 3. 4. 4. 3a: 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek değerler.....	63
Tablo: 1. 3. 4. 4. 3b: 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek değerler.....	63
Tablo 4.1.1.: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....	101
Tablo 4.1.2.: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 4.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....	102

**Tablo 4.1.3.: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları
ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı
ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....103**

**Tablo 4.1.4.: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları
ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı
ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....104**

**Tablo 4.1.5.: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları
ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı
ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....105**

**Tablo 4.1.6.: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen
Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ait doğru olarak verilen
öğrenci cevaplarının ünitelere dağılımları arasında farklılığı
inceleyen ki-kare testi.....106**

**Tablo 4.2.1.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen
Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait
öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....107**

**Tablo 4.2.2.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile
eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait
öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....108**

Tablo 4.2.3.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....	109
Tablo 4.2.4.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 5.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....	110
Tablo 4.2.5.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....	111
Tablo 4.2.6.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik.....	112
Tablo 4.2.7.: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ait doğru olarak verilen öğrenci cevaplarının ünitelere dağılımları arasındaki farklılığı inceleyen ki-kare testi.....	114
Tablo 4.3.1.: Likert Tipi Ölçek İçin Puan Aralıkları.....	115
Tablo 4.3.2.: İlköğretim öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ait düşünceleri arasında farklılığı inceleyen ki-kare testi.....	115

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil -1: Sosyal Bilgilerin Kapsamı.....27

Grafik 1: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 4.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....103

Grafik 2: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....104

Grafik 3: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....105

Grafik 4: İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....106

Grafik 5: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....109

Grafik 6: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....110

Grafik 7: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 5.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....111

Grafik 8: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....112

Grafik 9: İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı.....113

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan dünyaya geldiği andan ölümüne kadar yeni bilgiler öğrenmektedir. İşte eğitim de bu yeni öğrenilen bilgilerin özellikle olumlu olanlarını davranış haline dönüştürecek şekilde bireyleri yetiştirme sürecidir.

Günümüzde eğitim, öğrencileri toplumsal yaşama daha aktif bir şekilde hazırlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç etrafında okul, sadece kalıplaşmış bilgileri aktaran bir kurum olmaktan çıkarılıp, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilen, yeni değerler oluşturabilen bir kurum haline getirilmelidir. Bu çerçevede okul, toplumdaki yenilenme sürecine katkıda bulunabilmeli, değişime aktif olarak katılmalıdır (Kepenekçi, 2000: 1).

Toplumun her alanda kalkınmasında en büyük görevi eğitimin üstlendiği bir gerçektir. Eğitimin genel amacı, bireyin yaşamakta olduğu toplumla sağlıklı bir şekilde uyumuna yardımcı olmaktır. Eğitim, fertlerin yaşamlarını doğrudan etkilemesi ve sosyal yaşamın oluşmasındaki büyük etkisi nedeniyle toplumların gelişmesinde çok önemli bir süreçtir. Bir ülkenin kalkınması ancak, o ülkede yaşayan insanların eğitilmesi, hedeflere uygun beceri ve yeteneklerin kazandırılması ile sağlanabilir (Türker, 1999: 2).

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek

bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005: 766).

İlköğretimdeki, “ Sosyal Bilgiler” dersinin öğretiminde en önemli amaç; öğrenciye “ toplumsal kişilik” kazandırmaktır. Toplumsal kişiliğin de en önemli özelliği “ iyi bir yurttaş” olmaktır. Burada, iyi bir yurttaş olmaktan amaç, kişinin görev ve sorumluluklarını bilmesi, çevresine ve çevresindeki olaylara karşı bilinçli olmasıdır. Böyle bir eğitim sayesinde hem vatanına milletine faydalı bireyler yetiştirilecek hem de toplumun çağın gereklerine ayak uydurarak sağlıklı bir şekilde ilerlemesi sağlanacaktır.

Sosyal Bilgiler eğitiminin temelini insan hakları ve demokrasi oluşturmaktadır. Bu kavramların Sosyal Bilgiler dersi çerçevesinde kazandırılabilmesi için yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders programında yer alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi kazanımlarının da dikkate alınarak öğrencilere aktarılması sağlanmalıdır. Burada en önemli görev, bu dersi veren öğretmenlerimize düşmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde Eğitim, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Ders Programı, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1. 1. Eğitim

Eğitim, geçmişten içinde bulunduğumuz modern çağa kadar pek çok değişik tanımlamalara tabi tutulan; ancak birey ve toplum açısından önemi yönünden her kesimin üzerinde hemfikir olduğu ender konulardan biridir. Bu nedenle geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de önemini korumaya devam edecek bir olgudur.

1. 1. 1. Eğitimin Tanımı

Eğitim, doğumdan başlayıp ölüme dek varlık gösteren uzun bir süreçtir. Bu süreci pek çok eğitimcimiz farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bu farklı tanımlamalardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1950’lerde getirdiği yaklaşımla program geliştirme alanında önemli katkıları olan Tyler, eğitimi, “ bireylerin davranış biçimlerini değiştirme süreci” olarak tanımlamış ve bu tanım bugüne dek yaygın olarak kabul görmüştür(Fidan, 1985: 2).

Eğitim, geniş anlamda, bireyin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir (Smith, Stanley, Shores, 1957: 1).

Fidan’a (1985: 8) göre eğitim, kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür.

İnsan Hakları Belgeleri eğitimi, “ insan kişiliğini tüm yönleriyle geliştiren, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı pekiştiren bir etkinlik olarak tanımlamaktadır(Altunya, 1999: 79).

Eğitim, “önceden saptanmış amaçlara göre insan davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesi”dir (Oğuzkan, 1981: 61–62).

Yapılan tüm bu farklı ama temelde aynı olan tanımlamalardan sonra, bize en genel tanımlamayı yapan Ertürk’e (1984: 12) göre ise eğitim; “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.”

Eğitim, her felsefi anlayışa ve her bilimsel yaklaşıma göre de değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan pek çoğu eğitime kendi hedeflerine uygun bir amaç yüklemiş ve eğitimin tanımını ona göre yapmıştır. Örneğin;

İdealistler, eğitimi Tanrı'ya ulaşmak için yapılan etkinlikler olarak tanımlarken; Realistler, insanı toplumun başat kültürüne göre yetiştirme süreci; Marksistler, çelişkiyi en aza indirip üretimde bulunma süreci; Pragmatistler, yaşantılar yoluyla kişide istendik davranış değişikliği yapma süreci; Varoluşçular ise, insanı sınır durumuna getirme süreci olarak ele almışlardır(Sönmez, 1998: 27).

Her insan sahip olduğu birçok yetenek ve ihtiyaçları ile dünyaya gelir. İhtiyaçlarının karşılanması ve yeteneklerinin geliştirilebilmesi için insanlar hayatları boyunca süren bir yetiştirme ve yetiştirilme süreci içine girerler. En geniş anlamı ile eğitim, bu yetiştirme-yetiştirilme sürecini kapsayan bir kavramdır(Ergün ve Ergezer, 1999: 1).

Eğitim için yapılan tüm bu tanımlamalardan çıkarılacak sonuç insanoğlunun eğitimsiz yaşayamayacağıdır. İnsan emme, solunum vb. doğuştan getirdiği birkaç tepkinin dışında hemen hemen her davranışı öğrenmek zorundadır. İnsan, davranışlarının bir kısmını kendi kendine öğrenir ama davranışının büyük bir kısmını başkalarına bakarak ya da onların kılavuzlaması ile öğrenir. İnsanların başkalarının kılavuzlaması ile öğrenmesi, başkalarınca eğitilmesi demektir. İnsanların, başkalarının etkisi ile öğrenmesi ömür boyu sürmektedir. Böylece insan, doğumundan ölümüne kadar eğitim süreci içinde yaşar(Başaran, 1996: 167).

Eğitimciler eğitim sürecinin bir kısmını amaçlı ve planlı olmayan “ informal” ve amaçlı olarak yapılan “ formal” eğitim olarak adlandırırlar.

1. 1. 1. 1. Formal Eğitim

Formal eğitim amaçlıdır; önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde planlı olarak yapılır, öğretim yoluyla gerçekleştirilir. Eğitim süreci öğretmen tarafından planlanır, uygulanır ve izlenir. Eğitim, başlangıcından bitişine kadar özel bir çevre içinde kontrollü olarak yürütülür. Sürecin belli aşamalarında ve sonunda değerlendirme işlemi yer alır. Okullardaki eğitim formaldır (Fidan, 1985: 5).

Okul dışı Formal eğitim ise, okulda verilen tüm bu eğitimi tamamlamak ve insanı yaşam boyu eğitmek işlevlerini yerine getirmektedir. Kişileri bir mesleğe hazırlamak, sahip oldukları mesleklerde en doğru şekilde ilerlemelerini sağlamak ve meslekleriyle ilgili yenilikleri öğretmek amacıyla yapılan öğretim etkinlikleri, halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar birer okul dışı Formal eğitim örnekleridir(Fidan, 1985: 5).

Bugün ülkemizde Formal eğitim örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki biçimde sistemleştirilmiştir.

Örgün Eğitim: Belli bir yaş grubundaki bireylere, Milli Eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir(Taymaz, 1978: 6).

Eğitimin örgün kanadı; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim okullarından oluşur(Üstün ve başk., 2002: 123).

Yaygın Eğitim: Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş veya bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerin birinden ayrılmış olan kişilere ilgi ve gereksinme duydukları alanlarda yapılan eğitimidir(Taymaz, 1978: 6).

Halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar, pratik sanat okulları ile resmi ve özel kurumlar ve işyerlerinde verilen hizmet içi eğitim faaliyetleri yaygın eğitim sistemini oluşturur(Fidan, 1985: 5).

Okula gitme olanağı bulamayanlar ile eğitim imkânları sınırlı olanlar yaygın eğitimden yararlanırlar. Okul sonrası iş hayatına başlayan insanların kendilerini bilgi ve meslek açısından yenilemeleri de yaygın eğitimle gerçekleşir(Doğan, 2003: 101).

1. 1. 1. 2. İnfomal Eğitim (Formal Olmayan Eğitim)

İnfomal eğitim, yaşam içinde kendiliğinden gerçekleşir. Amaçlı ve planlı değildir. Belirli zaman ve mekânla sınırlı değildir, her yerde oluşabilir. Rasgele, gelişigüze'dir (Nas, 2000: 19). Doğal olarak günlük hayatı izler. Doğal ortam içerisinde kendiliğinden oluşur. Bu nedenle olumlu veya olumsuz yönde gelişebilir.

İnfomal eğitim sürecinin iki önemli öğrenme yolu, gözlem taklittir. İnsanlardaki birlikte yaşama içgüdü'sü onları, toplumun beklediği ve istediği davranışları öğrenmeye yöneltir. Çok küçük ve ilkel toplumlarda eğitim tamamen “infomal” yollarla gerçekleştirilir (Fidan, 1985: 6).

İnfomal öğrenmeler, öncelikle aile içinde zamanla ise sokakta, özellikle günümüzde en önemli bilgi edinme araçlarından biri haline gelen televizyon önünde, okulda, kısacası yaşam içinde kendiliğinden meydana gelir.

1. 1. 2. Aile ve Eğitim

Çocuklar genellikle bir aile içinde doğarlar ve ilk öğrenme deneyimlerini ailede edinirler. Aile yapısı, ev yaşamı, çocukların günlük bakımı için yapılanlar, anne-babanın çocuk yetiştirmeye ilişkin yaklaşımları gibi özellikler, aynı kültürdeki aileler için bile çok çeşitlilik göstermektedir. Birçoğu çocuğunun gelişim yönünü değiştirebilen tüm bu farklılıklara karşın, ailedeki ilk öğrenme deneyimleri çok fazladır. Örneğin; iki yaşına kadar tüm normal çocuklar, ayağa kalkmayı, yürümeyi öğrenirler ve konuşmaya başlarlar. Anne, baba ve ailenin diğer üyeleri ile başlayan ve giderek genişleyen bir çevre ile karmaşık toplumsal ilişkiler kurmayı öğrenirler (Üstün ve başk., 2002: 218).

Kişiliğin temel taşları olarak görülen özgüven, özerklik, girişkenlik gibi özelliklerin 0 – 5 yaşları arasında kazanıldığı ve bu temelin, daha sonraki yıllarda kazanılacak olan diğer benlik özelliklerinin hem hazırlayıcısı hem de taşıyıcısı

olduğu kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında aile içindeki eğitim ve çocuk yetiştirme biçiminin kişilik gelişimi üzerinde çok etkili olduğu görülür (Güleç, 1987: 23).

Ailede eğitim, genelde amaçlı olarak yürütülür. Ailede yazılı olmayan kurallar vardır. Bu kurallar bazen sadece ebeveynler tarafından, bazense ailenin bütün fertlerinin ortak bir karar etrafında birleşmeleriyle oluşturulur. Hangi davranışların onaylanacağı, çocukların hangi davranışları hangi ortamda nasıl göstermeleri gerektiği maksatlı olarak duyurulur. Ödül ve cezaya yönelik bir koşullandırma mekanizması sürekli olarak aile yaşamında yer alır ve çocuklar bu mekanizma ile yönlendirilir.

Ailede Formal ve informal eğitim süreçleri bir arada ve iç içe yürür; eğitim, yarı Formal bir özellik gösterir(Fidan, 1985: 7).

Görüldüğü gibi eğitimin temelleri ailede atılmaktadır. Böyle olunca da bu temelin sağlamlığı, bireyin gelecekte sağlıklı bir kişilik oluşturmalarının en önemli etkenlerinden biri olmaktadır. Bu nedenle aile içi eğitimde çocuklara karşı olabildiğince kontrollü, özenli, özverili ve bilinçli olmaya dikkat edilmelidir.

1. 1. 3. Okul ve Eğitim

Toplumlar, insanlara birlikte yaşamanın gerektiğini toplum bilincine vermek için eğitim sürecinin amaçlarını ve içeriğini belirlemiş ve onu kontrol altına almışlardır. Bu suretle ailede başlayan eğitim, bir kamu hizmeti olarak kurumlaşmıştır. Ayrıca bilimsel ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişim ve değişim, ailenin ve çevrenin eğitimde yetersiz kalmasına neden olmuş ve bu kurumlaşmayı zorunlu hale getirmiştir.

Vatandaşlık görevinin de gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlerin herkese aynı şekilde verilmesi, herkesin ortak bir eğitim sürecinden geçirilmesi ile mümkün olur.

Belirtilen tüm bu durumlar da eğitimin “okul” olarak kurumsallaşmasını ortaya çıkarmıştır (Fidan, 1985: 7).

1. 1. 3. 1. Okul Nedir?

Nietzsche’ye göre, *“büyük devletlerin hükümetleri, insanlarını kendine bağlamak, onları korkutmak ve diledikleri işe sürmek için iki yola başvururlar. Biri kaba bir yol; ordu, öteki daha zekice bir yol; okul.”*

Okul, Nietzsche’nin çok daha işlevsel, birey-toplum-devlet üçgeninde daha kapsamlı ve de daha anlamlı amaçlara sahip bir kurumdur.

Okul, bir örgün eğitim kurumudur. Örgün eğitim, belirli bir zaman dilimi içinde, belirli yaş gruplarına yine belirli kademelerde (okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim) verilen öğretimi kapsamaktadır. Bu çerçevede, eğitim bilimleri sözlüğünde yer alan örgün eğitim tanımı şöyledir: “Alışılmış türlere göre düzenli biçimde, mantıklı ve sistemli bir yolla yapılan yetiştirme ya da eğitim”(Öncül, 2000: Örgün Eğitim maddesi). Terimin eş anlamlısı okul eğitimidir.

Üstün (2002: 293) tarafından, toplumdaki bireylerin eğitilmesi işlevini üstlenen kurumların ortak adı olarak tanımlanan okul; Tezcan’ a(1997: 290) göre ise, toplumun ve bireyin gereksinimlerine uygun olarak önceden ana hedefleri belirlenmiş programlar doğrultusunda öğretim aktiviteleri sunularak, öğrencilerde istendik davranış değişikliği meydana getirilmeye çalışıldığı yerdir.

Okullarda planlı, amaçlı ve sistemli bir öğretim yapılır(Doğan, 2003: 99). Kontrollü bir ortam olan okulda, öğrenciye kazandırılacak bilgi, beceri, tutumlar önceden belirlenmiştir. Önceden belirlenen çerçeve programların, yörenin ve öğrencilerin ortak gereksinimler doğrultusunda konu alanı uzmanı olan öğretmenlerce planlanıp, programlaştırıldıktan sonra planlı bir biçimde düzenlenen eğitim etkinlikleriyle öğrencilere kazandırılır(Erden, 1998: 50).

1. 1. 3. 2. Okulun Temel özellikleri

“Okul önceden belirlenmiş eğitim politikalarına uygun olarak, eğitmek istedikleri bireylere yeni davranışlar kazandıracak, istenmeyen davranışlarını azaltacak yada kaldıracak yaşantılar hazırlayıp sunan toplumsal bir kurumdur” (Üstün ve başk., 2002: 294).

Çocuk ve ergenin eğitiminden, geleceğinden aile birinci derecede sorumlu olmakla birlikte, okul da bu konuda aileyi izleyen ikinci sorumlu kurumdur(İnan, 2005: 28). Bu iki eğitim kurumu, bireyleri yönlendirme yoluyla hem kendilerinin hem de bireylerinin geleceğini belirler. Bugünkü toplum, geçmişteki çocukların yönlendirilmesiyle oluştuğu gibi, yarının toplumu da bugünkü çocukların yönlendirilmesinin bir ürünü olacaktır(Yeşil, 2002: 78).

Okuldan toplumsal beklentilerin yüksek olması, okul üzerinde, toplumsal örgütlerin baskısını ve etkisini arttırmasına neden olmaktadır. Tüm bunlar da okulların, zorunlu ve gerekli bazı özelliklere sahip olmalarını gerektirmektedir.

İlk kez okul kültürünü inceleyen Waller’ e göre okul, şu özelliklere sahiptir (Tezcan, 1997: 291):

1. Belirli bir nüfusu vardır.
2. Açıkça ifade edilmiş siyasal bir yapısı vardır.
3. Üyeler arasında sıkı, birbirine bağlı toplumsal ilişkiler sistemini temsil eder.
4. Üyeler arasında “biz” duygusu egemendir.
5. Kendine özgü bir kültürü vardır.

Bir toplumun bilgi birikimini, değerlerini ve yaşam tarzlarını yeni nesillere aktarma açısından okul kadar etkin bir kurum henüz keşfedilememiştir(Bilhan, 1996: 72).

Her kurum gibi okulun da var oluş nedeni olan belli amaçları vardır. Okullar bu amaçları gerçekleştirmek üzere meydana getirilmiş sosyal bir kurum niteliği gösterirler.

Okulların temel amacı, öğrencilere önceden belirlenen hedefler doğrultusunda öğrenme yaşantıları düzenleyerek davranış değişikliği meydana getirmektir(Erden, 1998: 52).

Okul, bireylerin eğitimi için oluşturulmuş özel bir çevredir. Çocukların kendi davranışlarını geliştirebilecek, onların hoşlandığı tekniklerin kullanılması için çocuklara rehberlik edebilecek bir yer olarak düzenlenmelidir(Üstün ve başk., 2002:295).

1. 1. 3. 3. Okulun İşlevleri

Bireylerin eğitimi için oluşturulmuş özel bir çevre olan okulun varlığının sebebi bu özel çevreyi oluşturmaktır. Oluşturulan bu özel çevrede okul, eğitimin toplumsal, siyasal ve ekonomik amaçlarının gerçekleşmesi için bazı görevler üstlenmiştir. Okulun görevi, çocuğa gerçek çevreyi kolaylaştırarak, temizleyerek ve dengeleyerek öğretmektir(Üstün ve başk., 2002: 295-296; Tezcan. 1997: 298).

Sosyal değişimleri izleyip, pedagojik sorumluluklardan hareket ederek bu değişimlere yön vermek, okulların başta gelen görevlerindendir(Aytaç, 1985: 8).

Okulda verilen eğitim, diğer grupların eğitiminden çok farklıdır. Okulda kazandırılan davranışlar, gelişigüzel taklitle elde edilecek davranış etkinliklerinden olabildiğince uzaktır. Okulda verilen bu Formal eğitim amaçsal ve çok yönlüdür. Öyleki, bireylerin demokrasi anlayışlarının gelişmesini sağlamada etkili olduğu gibi, önemli konular üzerinde tartışması ve temel fikirleri kazanmalarını da gerçekleştiren bir kurumdur.

Gelişmiş toplumların, ekonomik, sosyal, kültürel, politik güçleri ve yapıları, bugün büyük oranda okullar tarafından belirlenmektedir. Toplumda meydana gelen değişme ve gelişmelerin başladığı, yönlendirildiği ve geliştiği yerler de okullar olmaktadır. Okullar bu değişme ve gelişmeleri hem doğurup yönlendiren hem de onlardan doğrudan etkilenen yerler durumundadır(Yeşil, 2002: 78–79).

Okulda yapılan tüm iş ve uğraşların amacı, öğrencilerin akademik başarılarını arttırmak, onların kişisel gelişimlerini hızlandırmak, toplumsal kalkınmanın gereksinim duyduğu bireylerin sahip olmaları gereken davranışlarla onları donatmaktır(Fontana, 1987: 52).

Bugün örgün eğitim, siyasal toplumsallaştırma sürecinde de etkin bir araç olarak görülmektedir. Okullardaki siyasal toplumsallaştırma, hem bilişsel hem de duyuşsal açıdan olmaktadır. Birey bir taraftan vatan, millet, demokrasi sevgisi gibi duygularla donatılırken diğer taraftan, ülkesinin siyasal yapısını, yönetim biçimini, hak ve özgürlüklerini, sorumluluklarını öğrenir(Turan, 1986: 57). Birlikte yaşama kurallarının en yoğun olarak yaşandığı yer olan okul; demokrasi, hak ve özgürlük, saygı ve hoşgörü gibi değerlerin sınanması ve yerleştirilmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır. Bu ortamda öğretmenlerin temel görevlerinden biri, öğrencilerinin düşünen ve düşünceye saygılı bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olmaktır(Arslan, 2005: 10–11).

Bu çerçeveden bakıldığında okulların, vatandaşlık eğitiminin bireylere kazandırılması açısından büyük bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda yeni Sosyal Bilgiler ders programında yer alan vatandaşlık eğitimi üzerine yapılması; ayrıca zorunlu ve temel eğitim kademesi olması nedeniyle “ilköğretim okulları” üzerinde durulacaktır.

1. 1. 3. 4. İlköğretim Okulları

Türk Milli Eğitim Sisteminin genel yapısı, 1739 sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu” ile şekillendirilmiştir. Kanuna göre; Türk Milli Eğitim Sistemi “örgün eğitim” ve “yaygın eğitim” olmak üzere iki ana bölümden kurulur. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar(Milli Eğitim Kanunu, madde 18).

Örgün eğitimin ilk önemli kademesi “ilköğretim”dir. Eğitim ve öğretimi vatandaşlık hakkı sayan Anayasamız, ilköğretim kademesini “ *kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır*” şeklinde hükme bağlamıştır.

1997 yılına kadar beş yıllık olan temel eğitim, 18 Ağustos 1997 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren şekliyle sekiz yıla yükseltilmiştir. “Kesintisiz eğitim Yasası” olarak bilinen bu yasaya göre; “*ilköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir*” (Doğan, 2003: 99).

İlköğretim, öğrencilere çeşitli bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özellikler kazandırarak sosyal hayata daha etkin katılmalarını sağlamaktadır. Günümüzde ilköğretim “etkili insan” ya da “etkili vatandaş” olmak için gerekli temel bilgi, beceri ve tutumları kazandırırken; aynı zamanda da milli birlik ve beraberlik bilincinin de temelini atmaktadır (Yeşil, 2002: 81).

6-14 yaş grubundaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsayan ilköğretimin amacı; her Türk çocuğunun iyi birer yurttaş olabilmesi için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını, milli ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır (Üstün ve başk., 2002: 273).

İlköğretimin, eğitim sisteminin en önemli basamağı olmasının nedeni, bütün vatandaşlara ulaşma imkânı bulunan planlı tek eğitim kurumu olmasıdır; çünkü temel eğitim kademesidir ve zorunludur. Ayrıca, toplumun bütün bireylerine içinde bulunulan çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve duyguların temelini kazandırılmayı amaçlanması, böylece toplumunun ve çağının gereklerinin farkında olan bilinçli bireylerin yetişmesini sağlaması da ilköğretim kurumunun, eğitim sisteminin temel taşı olmasının nedeni arasındadır.

1. 1. 4. Türk Millî Eğitiminin Amaçları

Türk Milli Eğitim sistemi 1973 yılında çıkarılan, “Milli Eğitim Temel Kanunu” ile biçimlendirilmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda; “ *bu kanun, Türk milli eğitim düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul ve bina tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili genel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar*” ifadesi yer almaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 1).

Türk Milli Eğitiminin temel amaçları, 14.6.1973 tarihinde kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunun birinci bölüm birinci kısmında sıralanmıştır. Bunlar genel ve özel amaçlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Dünyadaki yeni bilgi ve becerilerin öğretilmesi genel amaçları meydana getiri. Genel amaçlar, insanın dünyaya açık olan boyutunu işler. İnsanın biyolojik, zihinsel ve duygusal özelliklerinin gelişmesini hedefler. Dünyadaki her devlet, vatandaşlarının bu yönde gelişmesi için eğitimde düzenlemeler yapar ve tüm bu gelişmeleri sağlayacak amaçları belirleyerek eğitiminde uygular.

Eğitimin özel amaçları ise, toplumun kendine özgü ihtiyaçları ile kültür ve değerlerinin öğretilmesidir. Özel amaçlar, eğitimin milli boyutunu meydana getirir. Toplumun beklenti ve ihtiyaçları özel amaçlarla belirlenir (Doğan, 2003: 100).

I- Genel Amaçlar

Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırılmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının Ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 2).

II- Özel Amaçlar

Madde 3 – Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tespit edilir.

Türk Millî Eğitim temel ilkeleri şu şekilde belirtilmiştir;

1. Genellik ve eşitlik (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 4)
2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 5)
3. Yöneltilme (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 6)
4. Eğitim hakkı (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 7)
5. Fırsat ve imkân eşitliği (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 8)
6. Süreklilik (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 9)
7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 10)
8. Demokrasi Eğitimi (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 11)
9. Laiklik (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 12)
10. Bilimsellik (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 13)
11. Planlılık (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 14)
12. Karma eğitim (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 15)
13. Okul ve ailenin işbirliği (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 16)
14. Her yerde eğitim (Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 17)

Bu ilkeler ülkemizdeki eşitliği ve insan haklarını sağlayan en temel hususlardır.

1. 1. 5. Eğitim Programı ve Eğitimde Program Geliştirme

Araştırmanın bu kısmına kadar eğitimin tanımından, çeşitlerinden ve Türk Milli Eğitiminin amaçlarından bahsedildi. Ele alınan bu konuların ve özellikle Türk Milli Eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için içinde bulunulan çağın ve toplumun ihtiyaçlarına uygun, uzman kişiler tarafınca hazırlanmış bir eğitim programına ihtiyaç vardır. Bu nedenle özellikle eğitimciler tarafından program nedir, eğitim programı nedir; nasıl hazırlanır gibi soruların cevapları iyi bilinmelidir.

1. 1. 5. 1. Program Nedir?

Program, Yunanca kökenli bir sözcüktür. Yunancadan Fransızcaya oradan da bizim dilimize geçmiştir. Dilimizde çok yaygın bir kullanıma sahip olan “program” sözcüğü, çoğu kez çizelge, plan yerine kullanılmaktadır.

Türk Dil Kurumu “program” sözcüğünün Türkçe kelime karşılığı olarak “izlence”yi önerdi; ancak bu sözcüğün kullanımı dilimizde yaygınlaşmayarak sadece sözlüklerde ve birkaç yazarın yazılarında kaldı (Nas, 2000: 39).

Ertürk (1984: 95) ise bu alanda iletişimi güçleştirmiş olan kavram kargaşasını gidermek için “program” sözcüğünün karşılığı olarak “yetişek” sözcüğünü önerdi; ancak bu sözcüğün kullanımı da dilimizde yaygınlaşmadı.

Eğitime ilişkin “program” denilince şu terimler söz konusu olmaktadır: “Eğitim Programı”, “Öğretim Programı”, “Ders Programı”.

1. 1. 5. 2. Eğitim Programı

Eğitim programı çok yönlü alanları kapsamaktadır. Bu nedenle eğitimde program kavramı, pek çok düşünür ve eğitim bilimcisi tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan bazıları şunlardır;

Kopman’a göre “eğitim programı bir kültür ölçüsüdür” (Varış, 1988: 17). Hesapçioğlu (1988: 61) ise eğitim programını, “*kurum içi ve kurum dışı etkinliklerinin (Formal-informal eğitim süreçlerinin) tümünü kapsar, öğretim programını da içerir*” şeklinde tanımlar.

Eğitim programı, “gerekli öğrenme yaşantıları düzenidir” (Ertürk, 1972: 95). Demirel (1998: 7) eğitim programını “öğrenene okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği” şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlamalar içerisinde en yaygın tanımlamayı yapan Varış’a göre (1988: 18) eğitim programı; “bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı milli eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetlerdir”.

Tyler ve Taba gibi davranışçı yaklaşımı benimseyen eğitimciler ortada bir tavır olarak eğitim programını, istendik amaçlara ulaşmak için stratejileri içeren bir eylem planı ya da yazılı doküman olarak ele almışlardır. Eğitim, bireylerde istendik davranışlar meydana getirme süreci olduğuna göre eğitim programını da bu süreçte izlenen sistemli iş olarak düşünebiliriz. Bu görüşü benimseyenler eğitim programında, amaçlar, hedefler, konu alanı ve değerlendirme öğelerine ağırlık vermişlerdir (Ornstein ve Hunkins, 1988, Akt. Erden, 1998: 3).

Eğitim programı, en geniş anlamıyla bir eğitim kurumunda çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağlanan milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük faaliyetlerin tümüdür. Yani eğitim programında sadece derslerde okutulan müfredata uygun konuların öğretimi değil; okullarda uygulanan ders dışı etkinlikler de yer almaktadır (Küçükahmet, : 5).

Çağımızda her şey hızlı bir değişim içerisinde. Bu değişim özellikle eğitim sistemimizi kökten etkilemektedir. Önemli olan bu etkilenmenin olumlu yönde olmasıdır. Bu aşamada da devreye çağın gereklerine göre yenilenmesi gerekli olan

eğitim programları girmektedir. Eğitimin amaçlarına ulaşması için büyük bir öneme sahip olan eğitim programı kapsamına öğretim programı ve ders programı girmektedir. Bu iki kavrama kısaca değinmekte fayda vardır.

Öğretim programı: Öğretim programı, eğitim programının içinde yer alır. Belirli derslere ilişkin öğretme – öğrenme süreçlerinin tüm etkinliklerini içerir (Varış, 1988: 339).

Ders programı: Öğretim programının içinde yer alır. İlgili dersin amaçlarını gerçekleştirmek için, eğitim ve öğretim programlarındaki esasları, öğrenci davranışlarına dönüştüren programdır. Bu programlar, uygulamada genelden özele doğru sıralanır ve iç içedirler (Varış, 1988: 18–339, Hesapçıoğlu, 1988: 62).

1. 1. 5. 2. 1. Eğitim Programı Tasarısının Hazırlanması

Bir eğitim programı planlanırken işe öncelikle programın nasıl olacağını tasarlamakla başlanmalıdır. Program geliştirme uzmanı program geliştirme çalışmalarına başlamadan önce bu program tasarısını ortaya koymalıdır (Demirel, 2004: 47).

“ Eğitim programı tasarısı hazırlanırken, ilk etapta eğitim ile ilgili alınacak kararlara temel oluşturacak veriler toplanmalıdır. Veriler toplum analizi, birey analizi ve konu alanı analizi ile elde edilir. Veri toplama kaynaklarından hangisine öncelik tanınacağı ise, tasarlanan eğitimin hangi felsefe doğrultusunda şekillendirileceği ile paralel gitmektedir. Örneğin, uygulanacak eğitim programı toplum merkezli ise toplum analizinin, bireysel gelişim ön planda ise birey analizinin veriler açısından önem taşıdığı düşünülmektedir” (Erden, 1998: 6).

Eğitim programı hazırlarken birey ile toplum arasında sıkı bir ilişki kurulmalı ve bu doğrultuda bir program hazırlanmalıdır. Birey, toplumun minyatürü özelliğindedir. Öncelikli olarak toplumsal değerleri bireye aktarmak, bunun yanında

toplumsal sorunlara öncelik tanımak hazırlanacak programın temelini oluşturmaktadır (Gülbahar, 2005: 12).

Eğitim kurumlarında çocuğa toplum içinde uyum sorunu yaşamaması, karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi, önüne çıkan fırsatlardan yararlanabilmesi için temel davranışlar kazandırılmalıdır. Bu davranışların kazandırılabilmesi için toplumun yapısı, kültürü ve diğer özellikleri bilinmelidir. Bu nedenle toplumun iyi bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Program tasarısı hazırlanırken, hangi konulara öncelik verileceği, hangi konuların ağırlık taşıyacağı, konularda hangi anahtar kavramların kullanılacağı, konuların veriliş biçimi iyice gözden geçirilmelidir (Erden, 1998: 7).

Program tasarısı hazırlanırken en önemli unsurlardan birinin öğrenci olmasına dikkat edilmelidir. Öğrencilerin eğitim ihtiyaçları, ilgileri, tutumları, yetenekleri, öğrenme yolları, geçmiş yaşantıları, onların hangi davranışları nasıl öğrenecekleri hakkında program geliştirmecilere önemli bilgiler sağlar. Bu nedenle eğer öğrencinin özellikleri dikkate alınmadan bir eğitim programı tasarlanırsa bu programın başarıya ulaşma şansı fazla olmayabilir.

Eğitim programını oluşturan tüm öğeler arasında karşılıklı etkileşim vardır. Bu öğeleri birbirinden ayırmak zordur. Bu nedenle tüm öğeleri bir bütünlük içerisinde değerlendirmek gerekir. Aksi halde bir öğede meydana gelebilecek bir aksaklık diğer öğeleri de mutlaka bir şekilde etkileyecektir. Örneğin; eğitim programlarında yer alan bir hedef öğrencilerin giriş davranışlarına uygun değilse, eğitim durumu ne kadar iyi düzenlenirse düzenlensin, öğrencilerde istendik davranış değişikliğinin meydana gelmesi oldukça güçleşir. Ayrıca farklı kültürlerden gelen öğrencilerin aynı eğitim programına tabi tutulduklarında aynı davranışları sergilemeleri zorlaşacaktır. Bu nedenlerden dolayı yapılan programlara bir ekleme ya da programdan bir çıkarma yapılırken toplumun tüm özellikleri gözden geçirilmeli ve bu doğrultuda program hazırlanmalıdır (Erden, 1998: 8).

Eğitim programını oluşturan tüm bu ögeler iç içe geçmiş bir bütünlük oluşturmaktadır. Eğitim programı tasarısı hazırlanırken bu ögelerin oluşturduğu bir çerçeve göz önüne alınmalıdır.

1. 1. 5. 2. 2. Eğitim Programını Meydana Getiren Unsurlar

Eğitim programını meydana getiren unsurlar, temel ve yardımcı unsurlar olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz.

Eğitim programının temel dört unsuru vardır ve bu unsurlar programın esasını ve ağırlığını oluşturur. Bu temel unsurlar şunlardır:

1. Hedefler
2. İçerik
3. Eğitim durumları (öğretme- öğrenme süreçleri)
4. Değerlendirme

Bu ögeler birbirini destekler, dayanışma içindedir. Hedef programın ilk ve en önemli ögesidir. Hedefler belirlenmeden programın diğer ögelerine geçilemez. İçerik, eğitim durumları, hedefe göre seçilip düzenlenir. Değerlendirme durumları da hedeflerin gerçekleşme derecesini belirlemek için işe koşulur. Hedefler önceden belirlenmeli ki, yöntemler, araçlar ona göre seçilsin, sağlıklı değerlendirmeler yapılabilsin (Nas, 2000: 44).

Eğitim programını meydana getiren yardımcı unsurlar ise şunlardır;

1. İlkeler
2. Açıklamalar
3. Haftalık Ders Çizelgesi ve Ders Dağıtım Cetvelleri
4. Araç ve Gereçler (Koçak: 2000).

1. 1. 5. 3. Eğitimde Program Geliştirme

Eğitim, uygulamalı bir bilim alanıdır. Bu nedenle eğitim problemlerine masa başında ve kağıt üzerinde değil, problemin kaynağında, okulda ya da eğitim sisteminin bütününde çözüm aramak gerekir. Eğitim sisteminde ortaya çıkan problemlerin çözümü, bir ülkede izlenen Milli Eğitim politikasına, okuldaki öğrencinin davranışa dönüştürmesi söz konusu olan programların geliştirilmesine bağlı bulunmaktadır (Varış, 1988: 4). Bu nedenledir ki eğitim programları, bu programları geliştirme süreçleri son derece önem taşımaktadır.

Program geliştirme, eğitim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir (Demirel, 2004: 5). Bu sayılan dört öge program geliştirmenin temel öğeleridir.

Program geliştirme bir araştırma sürecidir. Program uygulamada geliştiğine göre, bu bir uygulamalı araştırma mekanizmasıdır. Buna göre, program geliştirme araştırmalarında, araştırma konusu, eğitim programının kendisidir. Araştırmacının amacı, okul çalışmalarını öğrenci niteliği ve başarısı açısından daha yeterli hale getirmektir. Bunun için araştırmaya bütün ilgililer katılır. Öğretmen, araştırmacının her aşamasına katılır, sonuçları bizzat bulur ve uygular. Uygulamalı araştırmaya katılan ekip, sorunların saptanmasından, uygulamalara kadar geçirilen aşamaları bizzat yaşar ve özümler. Bu, programın çeşitli boyutlarının sürekli olarak daha iyiye götürüldüğü, sürekli bir araştırmadır (Varış, 1996: 33).

Program geliştirme esnasında özellikle okul ile toplum arasındaki etkileşim yakından takip edilmeli ve bu doğrultuda bir plan geliştirilmelidir. Program geliştirme uzmanlar, program geliştirirken ve planlarken toplumsal temelleri kullanmak ve bu kuralları dikkate almak ihtiyacı duyarlar (Demirel, 2004: 43).

Geliştirilen program, toplum şartlarına ve ihtiyaçlarına cevap vermeli, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak yönde olmalı, demokratik ideallere

uymalıdır. Yani toplumsal değerlerle çakışmamalı ve temel ihtiyaçları karşılayacak özellikte olmalıdır (Gülbahar, 2005: 14).

Bir program, toplumdan ve toplumsal yapıdan uzak kalmaz. Çünkü eğitim programında yetişen kişilerin toplumun temel yapısını oluşturduğunu unutmamak gerekir. O halde oluşturulan eğitim programları, toplumun ihtiyacını karşılamalıdır. Bu nedenle program hazırlayan kişilerin toplumun ihtiyaçlarını bilmesi, analiz etmesi ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda eğitim programı hazırlaması gerekmektedir. Eğer bu durumlar göz önüne alınmadan program hazırlanırsa, amaca ulaşmadan bazı sıkıntılarla karşılaşılabilir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; toplumsal ihtiyaçlar bilindikten sonra, hedefler ona göre belirlenecek ve bireyler o ihtiyaçları giderecek biçimde yetiştirileceklerdir (Demirel, 2004: 44).

Eğitimciler tarafından geliştirilen eğitim programları, çağın ilerlemesine paralel olarak yapılmalı ve bunun yanında yukarıda da belirtilen nedenlerden dolayı toplumsal değerleri de içermelidir.

Toplumdaki bütün değişimler ve gelişmeler programları etkiler. Özellikle hızla gelişen toplumlarda, önceki programlar ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Böyle durumlarda, toplumun ne yönde değiştiği tespit edilmeli ve bu yönde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılayabilecek bir program geliştirmek gerekir. Toplum içindeki sosyal, kültürel, ekonomik durumlar bireyin eğitiminde son derece etkili olduğundan, eğitim programlarının bu doğrultuda hazırlanması gerekir (Demirel, 2004: 45).

İyi bir eğitim programı işlevsel olmalıdır. Bu ise programın kullanışlı, işe yarar; öğrencinin gereksinimlerinin, yeteneklerinin geliştirilmesine olanak sağlar olması anlamına gelmektedir. İlköğretim genel kültür okuludur, meslek okulu değil. Onun için program, çocuğun meraklarını, öğrenmeye ilişkin gereksinme ve isteklerini karşılamalıdır (Nas,2000: 42, Kocaçınar,1969: 59, Binbaşoğlu, 1983: 43, Hesapçioğlu,1988: 64).

İyi bir eğitim programı işlevselse, esnektir de. Bir eğitim programının esnek olması (Kocaçınar, 1960: 60, Binbaşoğlu, 1983: 44–45);

- Ünitelerin çevreselleştirilmesine, dolayısıyla çevrenin özelliklerinin, gereksinimlerinin, sorunlarının planlara yansıtılmasına,
- Bilimsel ve teknik gelişmelere ayak uydurulmasına,
- Zamanın getirdiği ya da gerektirdiği yeni konuların işlenmesine,
- Öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerinin çıkış noktası yapılmasına olanak sağlar.

1. 2. Sosyal Bilgiler

Toplumsal yaşama uyum sağlamak, toplumsal yapı içindeki kişi, grup ve kurumlarla birlikte uyumlu bir biçimde yaşamak son derece güç bir iştir. Bunu başaramayan kişilerde genellikle davranış bozuklukları gözlenir, üretken olamazlar, kendilerine ve çevrelerine zarar verirler.

Eğitim kurumlarının en önemli işlevlerinden biri, çocuğu iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Eğitim kurumları bu işlevi, çocuğun toplumsallaşmasını, içinde yaşadığı toplumun kültürünü, tarihini, kurumlarını tanımasını sağlayarak; toplumdaki rollerinin gerektirdiği davranışları, toplumun kendisine sağladığı olanakları ve bunlardan yararlanma yollarını kazandırarak yerine getirir. Eğitim kurumları bu işlevi yerine getirerek hem bireyin mutlu ve üretken olmasını hem de toplumun sürekliliğini sağlar.

Ülkemizde, öğrencilere tüm bu bilgi ve becerilerin önemli bir kısmı, ilköğretim kurumlarının birinci devresinde, ilk üç yıl Hayat Bilgisi, 4. ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kazandırılmaya başlanır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim okullarının birinci devresinde yer alan en önemli derslerden biridir(Erden,1996: 4–5).

Sosyal Bilgiler öğretiminde kapsam, Sosyal Bilimlerle ilgili disiplinlerden seçilir. Bu nedenle Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler arasında yakın bir ilişki ve bağ vardır.

1. 2. 1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgilerin birbiriyle yakın ilişkisi vardır. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün olmamakla birlikte, eğitim ve öğretim açısından her iki kavram farklı olarak ele alınmakta olup; amaç, metot ve içerik bakımından farklı özelliklere sahiptirler. Bunu daha iyi anlayabilmek için Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler kavramlarını ayrı ayrı incelemekte yarar vardır.

1. 2. 1. 1. Sosyal Bilimler Kavramı

Sosyal Bilimler kavramına geçmeden, “bilim nedir?” sorusunu cevaplamamız gerekmektedir.

Bilim, gerçeğin bir kısmıyla kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bilim, gerçeğin tümüyle uğraşmaz. Bilimin süreç kısmı, akıl yürütme yollarını içerir. Bu bir bakıma onun yöntem kısmıdır. Yöntem, “ gerçeğe en kısa yoldan ulaşmak için kullanılan zihinsel ve işlemsel süreçler olarak ele alınabilir. Bu sürecin sonunda elde edilen ürün bilimsel bilgidir (Sönmez, 1997: 7).

Bilim, genel olarak Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu araştırmanın kapsamına Sosyal Bilimler girmektedir. Bu nedenle sadece Sosyal Bilimler üzerinde durulacaktır.

Günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde insanın insanla, çevresiyle ve kurumlarla ilişkilerini inceleyen birçok disiplin bulunmaktadır. Bu disiplinler

Sosyal Bilimler adı altında toplanmaktadır. Erden'e (1996: 44) göre Sosyal Bilimler, günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde insanın insanla, çevresiyle ve kurumlarla ilişkilerini inceleyen disiplinlerin ortak adıdır.

Sosyal Bilimler, insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak da tanımlanabilir. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi Sosyal Bilimler, insan tarafından oluşturulan gerçek; toplumsal olgular, kişinin diğer kişi ve kurumlarla etkileşimi sonucu oluşanlardır (Sönmez, 1997: 2).

Sosyal Bilimler, insanla ilgili bilgiler üreten disiplinler topluluğudur ve her bir Sosyal Bilim disiplini, insanın bir boyutunu inceleyerek o alanla ilgili bilimsel bilgiler üretir (Öztürk ve Dilek, 2004: 23, Paykoş,1995).

Sosyal Bilimler, konu alanlıdır ve insan davranışlarını çeşitli yönlerden, nesnel bir yaklaşımla inceleyen alanlardan oluşur; bunlar arasında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi yer almaktadır (Barth ve Demirtaş, 1997: 6). Bu bakımdan Sosyal Bilimler, insanlar arası ilişkileri inceler ve genel olarak, toplumda insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerir (Dönmez, 2003: 31). Bu disiplinler toplu olarak; Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Ekonomi, Sosyoloji ve Politikadır.

Gerçek yaşamda toplumsal olgu ve olayları tek bir disiplinle açıklamak yada bir toplumsal problemin çözümünde tek bir disiplinin ilke ve kavramlarından yararlanmak mümkün değildir. Günümüzde meydana gelen pek çok toplumsal olay ve sorunu anlayabilmek için hemen hemen Sosyal Bilimlerin tüm disiplinlerinden yararlanmak gerekmektedir. Örneğin, son yıllarda ülkemizin en önemli sorunlarından biri olan terörün nedenlerini açıklayabilmek için, terör eylemlerine katılan kişilerin etnik özelliklerinin (Coğrafya), bölgede geçmişte hangi olayların olduğu (Tarih), bölgenin gelir durumu ve üretim biçimi (Ekonomi), terör gruplarının yapıları, grup içi dayanışmalarının kaynakları, aileleri ile ilişkileri (Sosyoloji), teröristlerin hangi ülkeler tarafından niçin desteklendikleri (Politika ve Ekonomi) ve teröristlere ve

terörist eylemlere karşı ülkemizde hangi kurumlar tarafından ne gibi önlemler alındığı (Politika) araştırılmalıdır (Erden, 1996: 34).

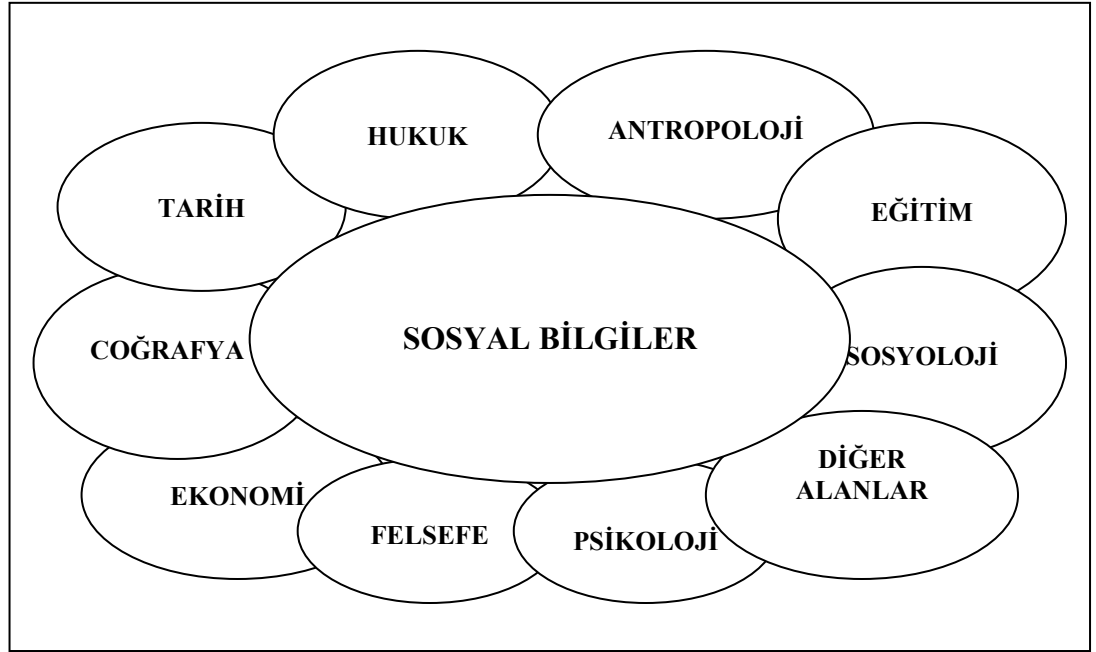
Görüldüğü gibi, geçmişten günümüze toplumsal hayatta insanın diğer insanlarla, çevresiyle ve değişik kurum ve kuruluşlarla ilişkilerini inceleyen tüm bu disiplinlerin hepsi Sosyal Bilimler şemsiyesi altında toplanmaktadır. Bu anlamda Sosyal Bilimler bir üst kimlik durumundadır (Dönmez, 2003: 31).

1. 2. 1. 2. Sosyal Bilgiler Kavramı

Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından Sosyal Bilimlere önemli görevler düşmektedir. Sosyal Bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, bireyi toplumsallaştırma amacı güden eğitimde, Sosyal Bilimlerin etkin bir yer kazanmasına yol açmış ve eğitimin, hem bir Sosyal Bilim dalı hem de Sosyal Bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi “ Sosyal Bilgiler” kavramını meydana getirmiştir (Dönmez, 2003: 32).

Sönmez’e (1997: 3) göre Sosyal Bilgileri “toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler” olarak tanımlamaktadır. Ona göre, toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, kendini gizli güçleri doğrultusunda geliştirip gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu kavramın kapsamı içine girebilir. Sönmez, bu yargısını şu şekilde daha açık hale getirmektedir.

Şekil -1. Sosyal Bilgilerin Kapsamı

Kaynak: SÖNMEZ: 1997

Şekilden de anlaşıldığı gibi, disiplinler arası bir disiplin olan Sosyal Bilgiler, toplumsal yaşamı düzenleyen tüm ilke ve genellemeleri konu alanı yapabilir.

Erden’e (1996: 8) göre ide “Sosyal Bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı” olarak tanımlanabilir.

Sosyal Bilgiler, “Sosyal Bilimlerin bulgularını entegre edip öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bunları kullanarak öğrencilere, sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan bir yurttaşlık eğitim programıdır” (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 6).

Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimlerin bulgu ve araştırmalarının (analizlerinin) bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğeleri kapsayan; çeşitli

Sosyal Bilim dallarından özet olarak seçilmiş, öğrencilerin seviyelerine göre sadeleştirilmiş konuları kapsayan ve ilköğretim bölümlerinde okutulan dersin adıdır (Dönmez, 2003: 33). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi Sosyal Bilgiler, kaynağını aldığı ve sınırlarını belirlediği Sosyal Bilimlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Sosyal Bilgiler ile Sosyal Bilimler arasında pek çok ortak nokta olduğu gibi, aralarında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Mevcut olan bu ortak ve farklı yönleri daha iyi anlamak için Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler arasındaki ilişkiyi genel olarak özetlemekte fayda vardır. Çünkü bu iki kavram çoğunlukla aynı gibi anılmaktadır.

1. 2. 1. 3. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki

Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler birbirine çok benzeyen ve kesin olarak birbirinden ayrılması mümkün olmayan iki kavram olmakla birlikte, temelde amaç, metot ve içerik açısından farklı özelliklere sahiptirler.

Sosyal Bilimler, insanı, toplumu ve ağırlıklı olarak insan-insan, insan-toplum ve insan-eşya ilişkilerinin sistemli bir biçimde incelenmesini amaçlar (www.yayim.meb.gov.tr).

Sosyal Bilgiler ise, gerçekte eğitim alanının yarattığı bir kavramdır ve Sosyal Bilimler alanındaki kurumsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak, bireyin toplum içinde gelişmesini ve yetiştirilmesini amaçlar (Dönmez,2003: 33).

Sosyal Bilimler, bilimsel yöneme uygun olarak üretilmiş düzenli bilgiler topluluğudur. Uluslararası sınıflandırmalarda Sosyal Bilimler içinde; dil bilim, tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, iktisat, eğitim bilimleri, siyaset bilimi, yönetim bilimi, hukuk, ekonomi, şehir ve bölge planlama, demografi, arkeoloji, iletişim, etnoloji vb. bilim dalları yer almaktadır (www.yayim.meb.gov.tr).

Sosyal Bilgiler ise, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olmak amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi Sosyal Bilimleri ve Vatandaşlık Bilgisi konularını kapsayan disiplinler arası bir disiplindir. Genel olarak Sosyal Bilimlerden kaynağını alan Sosyal Bilgiler bir eğitim programı olduğu için, konu ve temalarının öğretilmesinde Sosyal Bilimlere oranla daha çok kullanılmaktadır.

Sosyal Bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır. Sosyal Bilgiler kapsamında ağırlık, disiplinler arası ve bütünleştirilmiş bir eğitim programı yoluyla vatandaşlık kavramının geliştirilmesine verilmiştir. Sosyal Bilgiler eğitimi, ilköğretim çağında verilmektedir (Erden, 1996: 8, Dönmez, 2003: 33).

Sosyal Bilimler ise, dünyanın ve yaşamın insani ve toplumsal yönlerini inceleyen bir akademik disiplinler grubudur ve Türkiye’de zaman zaman “Sözel Bilimler” olarak anılan Sosyal Bilimler ayrı ayrı disiplinler olarak öğretilir. Sosyal Bilimler öğretimi, ortaöğretim (lise) ve üniversitelerde verilir.

Sosyal Bilimler, sanat ve beşerî bilimlerden insanlığı incelerken, nitel ve nicel metotlar dahil olmak üzere daha ziyade bilimsel metotların kullanımını incelemektedir (www.wikipedia.org). Sosyal Bilimlerle uğraşan ve sosyal ilişkileri, zaman ve mekân içinde inceleyen kişilere “ Sosyal Bilimci” adı verilir. Sosyal Bilimcilerin esas işi, toplumlarla ilgili yeni bilgi ve fikirler üretmektir.

Sosyal Bilgiler, bir okul öğretim programı olup, ilköğretim basamağında, sosyal davranış bilgilerine ağırlık veren bir ders durumundadır. Sosyal Bilgiler alanında çalışan kişiye ise “ Sosyal Bilgiler Eğitimsi” denilir (Dönmez, 2003: 33).

Sonuç olarak Sosyal Bilgilerin temelini, Sosyal Bilimler oluşturmaktadır. Bir okul eğitim programı olan Sosyal Bilgiler, öğretim amacıyla Sosyal Bilimlerden seçilmiş ve basitleştirilerek düzenlenmiş konulardan oluşmaktadır.

1. 2. 2. Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi

Eğitim, insanoğlunun yeryüzünde bulunduğu andan itibaren başlamıştır görüşü tartışmasız kabul edilen bir gerçektir. Burada bahsedilen eğitim, tabi ki Formal bir eğitim değildir. Çünkü formal eğitime yerleşik düzenle geçildiği ileri sürülmektedir. Eğitim, ister formal, ister informal olsun; insanoğlunun doğuşu ile başlayıp devam eden ve insanoğlu yok oluncaya kadar da devam edecek bir olgudur.

Her toplum, o toplumu oluşturacak kişileri kendi hedefleri doğrultusunda yetiştirmek ister. Bu hedefler öncelikle kişinin ve toplumun yaşamını sürdürmesi için gerekli olanlardır. “Kime neyi, hangi içerikle, nasıl öğreteceğiz ve sistemi işler hale getirmek için neleri, nasıl yapıp uygulayacağız?” soruları ve onlara verilen cevaplar bu hedeflerin belirlenmesi ve uygulanması aşamasında önemlidir. Bu soruların çoğu insan ve toplumla ilgili olabilir. İşte insan ve toplumla ilgili olanlar, Sosyal Bilgiler kapsamı içine girebilir. İnsanoğlunun bu soruları ilk kez ne zaman sorduğu şimdilik kesin olarak bilinmiyor (Sönmez, 1997: 6–7).

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi Sosyal Bilgilerin ve eğitiminin nerede ve ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. İnsanoğlunun eski çağlardan beri bir toplum içerisinde dünyaya gelmesi ve içinde bulunduğu toplumun kurallarına uyarak hayatını devam ettirmesi, bu durumu kendine konu edinen Sosyal Bilgilerin doğuşunun eski tarihlere dayandığı gerçeğini kabul ettirmiştir.

Sosyal Bilgiler, 20. YY’ın başlarında, özellikle ABD’de sosyal yaşamın giderek karmaşıklaşması, toplumsal değişmelerin ve çatışmaların artması ile birlikte eğitim kurumlarına bir konu alanı ya da ders olarak girmiştir. Sosyal Bilgilerin bir konu alanı olarak eğitim programına girmesi, ilerlemecilik akımının “ demokratik

toplum için vatandaş yetiştirme” görüşünün etkisiyle gerçekleşmiştir(Erden, 1996:6). Bu durumun, “Sosyal Bilgiler” adı verilen konu alanının doğuş gerekçesi ve eğitimin bahsedilen toplum yönünün, yani “Sosyal Bilgiler” in çıkış sebebi olarak açıklamak mümkündür (Dönmez, 2003: 34).

Sosyal Bilgiler ilk kez, ABD’nde, 1892 yılında toplanan Ulusal Eğitim Konseyi tarafından ele alınmıştır. Bu konsey, ulusal toplum anlayışını oluşturmak üzere Sosyal Bilgiler dersini düzenlemiştir. Sosyal Bilgiler dersinin yetiştiği (programı); tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinden oluşturulmuş ve toplumun gereksinimlerine göre içerik yeniden yapılandırılmıştır (Sönmez, 1997: 8).

Sosyal Bilgiler kavramının kabulü ise ilk kez yine ABD’de 1916 yılında Milli Eğitim Derneği’nin “Orta Dereceli Okulu teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi” tarafından gerçekleştirilmiştir. Komite bu kavramı; “ konusu doğrudan insan toplumunun teşkilatına ve gelişmesine toplumsal birliklerin bir parçası olması dolayısıyla insana dair bilgiler, sosyal Bilgilerdir” şeklinde tanımlamıştır (Dönmez, 2003: 34).

1930’lu ve 40’lı yıllarda yeniden kurmacılık ve çocuk merkezli yaklaşımı benimseyen eğitimciler de Sosyal Bilgiler programının gerçekleşmesi için çaba göstermişlerdir. Ancak 1940’lı ve 50’li yıllarda Sosyal Bilgiler programları büyük ölçüde tarih ve coğrafya ağırlıklı olarak uygulanmıştır (Erden, 1996: 6). Bu anlayış 1960 yıllarına dek sürmüştür; fakat bu yıldan itibaren, Sosyal Bilgiler dersine gelen ağır eleştiriler, toplumsal yaşamda, dünyadaki siyasal yaşamda, bilim ve teknikteki değişme ve gelişmeler, öğrenme ve öğretme anlayışındaki yenilikler ve yaklaşımlar, hem Sosyal Bilgiler dersinin hedef ve davranışlarını hem de içeriğini yeniden oluşturmayı gündeme getirmiştir. Böylece tanıma-anlatma yaklaşımlarından kavramsal yaklaşıma ve oradan da karar verme sürecine geçilerek “ Yeni Sosyal Bilgiler” adı altında reform hareketi başlatılmıştır (Sönmez, 1997: 8).

Bu hareketle. Sosyal Bilgiler dersinde Tarih ve Coğrafya bilgilerinin ağırlığı azaltılmış; Sosyoloji, Antropoloji, Ekonomi, Siyaset Bilimi ve Sosyal Psikolojiye

ağırlık verilerek disiplinler arası bir yapı benimsenmiştir. Tümevarım ve araştırma yöntemi kullanılarak, öğrenciler bilgiyi aktif olarak elde eden ve kritik düşünme becerisine sahip bireyler olarak yetiştirilmek istenmiştir. Ancak bu yaklaşımın 1970’li yılların sonlarına doğru çekiciliğini yitirmesi ve ABD’de Ulusal Bilim Vakfı tarafından yapılan araştırmalardan “Yeni Sosyal Bilgiler” uygulamasının başarısız olduğunun anlaşılması üzerine 1980’li yıllarda “temele dönme” hareketiyle birlikte Sosyal Bilgiler öğretiminde yine geleneksel yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır(Erden, 1996: 6).

ABD’de 1892’de başlatılan Sosyal Bilgiler alanındaki gelişmeler ve zamanla bu alanda meydana gelen değişimler diğer birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de etkili olmuştur.

Disiplinler arası bir program yaklaşımı ve bir ders olarak Sosyal Bilgiler, Türkiye’de ilk kez 1960’lı yıllarda benimsenmiştir. Bu tarihten önce, gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet Döneminde bu dersin kapsamına giren disiplinler, ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verilmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 14–15).

Osmanlı Döneminde, 1869 yılında yayımlanan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile Sosyal Bilgiler kapsamındaki konulara yer verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu Nizamnamenin 6. maddesinde Sıbyan Mektepleri Programında Muhtasar Tarih-i Osmanî, Muhtasar Coğrafya ve Mulumat-ı Nafia risaleleri okutulacak dersler arasındadır (Akyüz, 1997: 142).

Cumhuriyet Döneminde, ilkokullarla ilgili 1926, 1930, 1932, 1936,1948, 1962, 1968, 1989 ve 1993 yıllarında programlarda düzenlemeye gidilmiştir. 1926 programında “ilk mektebin başlıca maksadı genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir” ilkesi temele alınmış; tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine her biri ikişer saatten haftada altı saat olmak üzere 4. ve 5. sınıflarda yer verilmiştir. 1948 programında, “ ilkokul, çocuklara millî kültürü aşlamak mecburiyetindedir; içinde yetişen bütün vatandaşlara aynı millî ülküleri,

aynı millî amaçları vermek için gerekli bütün bilgileri, alışkanlıkları, ilgileri, hizmet arzusunu verimli bir şekilde kazandırmak” ilkesi de eklenmiştir (Sönmez,1997:8–9).

1962 programında, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi dersleri “ Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir. 1968 programında ise bu ders “ Sosyal Bilgiler” adını almıştır (Erden, 1996: 6). 4. ve 5. sınıflarda beş saat olarak okutulan 1968 programı, ufak değişikliklerin dışında, üzerinde önemli değişiklikler yapılmadan en uzun kullanılan program olmuştur (Çağlar, 1992: 22). Bu program 1998 yılına değin kullanılmış, 1998 yılında ise yeni bir ilköğretim okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı yürürlüğe konmuştur (Tazebay, 2000).

Yapılan bu araştırmanın konusunu oluşturan, 2005–2006 öğretim yılında tüm ilköğretim okullarının 1. kademesinde uygulamaya konulan yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına ileride detaylı olarak değinilecektir. Ancak bundan önce Sosyal Bilgiler ile ilgili son olarak amaç ve önemi gibi konular hakkında bilgi verilmesi gerekli görülmektedir.

1. 2. 3. Sosyal Bilgilerin Amacı

Hızla değişen ve gelişen dünyamız, her geçen gün beraberinde karmaşık sorunları ve buna bağlı olarak da çeşitli ihtiyaçları beraberinde getirmektedir. Her bilim dalında olduğu gibi, Sosyal Bilimlere de bireylerin ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma konusunda büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler, bu sorumlulukları yerine getirme konusunda disiplinler arası ve çok yönlü bir yaklaşım izleyerek, kişilere bilgi edinme yollarını ve belli becerileri kazandırma amaçlarına öncelik vermektedir (Dönmez, 2003: 40).

Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları, köklü geleneğimiz ve eğitim sistemimizin dayandığı yasal temellerle, ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretiminin amacı; öğrencilere, demokratik bir toplumda duyarlı ve etkin yurttaşlar olabilmeleri için gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmaktır (Öztürk, 2006: 761). Anlaşıldığı gibi Sosyal Bilgilerin temel amacı “etkin vatandaşlar yetiştirmek” tir. Etkili vatandaşlık, bir ülkede eğitim sisteminin genel amacı olmakla birlikte, okul programları içinde bu görev daha çok Sosyal Bilgiler dersine düşer (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 17).

İlköğretimdeki, “ Sosyal Bilgiler” dersinin öğretiminde en önemli amaç; öğrenciye “ toplumsal kişilik” kazandırmaktır. Toplumsal kişiliğin de en önemli özelliği “ iyi bir yurttaş” olmaktır. Burada, iyi bir yurttaş olmaktan amaç, kişinin görev ve sorumluluklarını bilmesi, çevresine ve çevresindeki olaylara karşı bilinçli olmasıdır. Sosyal Bilgiler dersi, bireyin gerek kendisine, gerekse ailesine, çevresindeki diğer insanlara, yasalara ve devlete karşı görev ve sorumluluklarının neler olduğunu ve özellikle toplumsal çevresine etkili bir biçimde nasıl uyum sağlanacağını öğretir (Sözer, 1998: 20–21).

Sözer’e (1998: 21) göre çocuğun elde edeceği kazanç bakımından Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçlarını, her biri davranışa dönüştürülecek biçimde, dört ana kümede belirleyebiliriz:

1. Sosyal Bilgiler dersinde çocuğun eleştirci, yapıcı ve yaratıcı düşünme yetenekleri gelişir; sorun çözme ile ilgili becerileri kazanması sağlanır.
2. Sosyal Bilgiler öğretimiyle çocuk bireyler arası ilişkilerini geliştirir; işbirliği yapmasını öğrenir; sorumluluk bilinci kazanarak yetişir.
3. Sosyal Bilgiler derslerinde çocuk temel yurttaşlık hak ve sorumluluklarını kavrar; anayasa ve yasalar karşısında görev ve sorumluluklarını bilir.
4. Sosyal Bilgiler öğretimiyle çocuk, ekonomik olma konusunda görüş kazanır; gereksinimlerini iyi belirleme ve doğru tercihler yapma alışkanlığını elde eder.

1. 2. 4. Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları

Sosyal Bilgiler alanında çalışan uzmanların, Sosyal Bilgilerin işlevi ve niteliği konularında tam bir görüş birliğinde olmamaları, Sosyal Bilgilerin öğretiminde rehberlik edecek yaklaşımlarda farklılık doğurmuştur. Ancak, başlıca farklılıkları gidermeye yönelik Barr, Barth ve Shermis (1977) Sosyal Bilgiler öğretiminde rehberlik eden 3üç temel yaklaşım ya da geleneği öne sürmüşlerdir. Bu yaklaşımlar aşağıda verilmiştir (Erden, 1996: 7–8, Barth ve Demirtaş, 1997: 1.11–12, Öztürk ve Dilek, 2004: 20–22, Paykoç, 1995: 48, Dönmez, 2003: 35–36).

Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler öğretimi ile ilgili en eski yaklaşımdır. Bu yaklaşımın özünde kültürün varlığını sürdürmesi için en gerekli bilgi, değer ve becerilerin bilinçli olarak öğrencilere aktarılması vardır. Belirli davranış, bilgi ve değerler öğretmenler tarafından öğrencilere öğretilmeye çalışılır. Burada amaç, inanış sorgulamak değil, doğru inançları aktarmak, öne sürmek ve gerçekleri açıklamaktır. Öğrencilere, kültürel mirası aktararak, onların iyi bir vatandaş olmalarını sağlamaktır. Değişim ve gelişimden çok, mevcut değerlerin korunmasını temele alır. Yöntem olarak, vatandaşlıkla ilgili değer ve inanışların öğretmen merkezli bir yaklaşımla aktarılması esastır.

Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler: Bu yaklaşımda temel amaç, sosyal bilimcilerin düşünme yöntemini tam olarak öğrenmiş vatandaşlar yetiştirmektir. Bu yaklaşım, öğrencilerin Sosyal Bilim disiplinlerinin yapısını öğrenmelerinin önemini vurgular. Öğrencilere Sosyal Bilimlerle ilgili disiplinlerdeki bilgi, beceri ve değerler kazandırılır. Öğrenciler dünyayı, insan davranışlarını ve vatandaşlığı Sosyal Bilimlerin temel ilke ve kavramlarını inceleyerek öğrenirler. Bir bilim adamı gibi düşünmeyi öğrendikten sonra, bir vatandaş olarak değerlendirmeyi, anlamlandırmayı ve mantıklı sonuçlara varmayı gereğince anlamış olacaklardır. Bu yaklaşımda yöntem, araştırma ve incelemedir ve genellikle konu merkezli programlarda kullanılır.

Yansıtıcı problem Çözme Olarak Sosyal Bilgiler: Bu yaklaşıma göre ilköğretimde vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin toplumsal ve bireysel problemler karşısında mantıklı, makul ve düşünerek alınmış kararlara varmasını sağlamaya yöneliktir. Bu yaklaşımda içerik, öğrencileri kişisel olarak etkileyen durumlara ilişkin konu ve sorunlardan seçilir ve çocuklarda karar verme sürecinin geliştirilmesi için aracı olarak kullanılır. Genel amacı, öğrencilere kendilerini etkileyen durumlar ve sorunlar hakkında karar vermeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktır. Öğrenciler, bireysel ve toplumsal problemleri tanımlama, analiz etme ve karar verme süreçlerini geliştirmektedir. Öğrenciler problemleri çözerken, karar alırken bilgiyi kullanırlar; ancak odak noktası bilgi değil; problem çözme ve bilimsel akıl yürütmeye dayalı karar verme becerisidir. Bu yaklaşımda yöntem, araştırma-inceleme ve problem çözmedir. Çağdaş sorunlar, çalışmanın temelini oluşturur ve bu yaklaşımda Sosyal Bilgilerin belli bir kapsamı yoktur.

Birinci yaklaşım, öğretmen merkezli ve mevcut yapıyı korumayı önemseyen bir yaklaşım iken, ikinci yaklaşım düşünmeye, düşünmeyi öğrenmeye önem vermektedir. Üçüncü yaklaşımda ise önemli olan, araştırma yoluyla öğretme, bilgiyi kullanma, problem çözme ve karar verme becerisinin kazandırılmasıdır.

Barr, Barth ve Shermis'in (1997) tanımladıkları ve üzerinde pek çok araştırmacının fikir yürüttüğü,, Sosyal Bilgiler öğretimine rehberlik eden bu üç yaklaşım, amaç, yöntem ve içerikleri açısından aşağıdaki tabloda karşılaştırılmaktadır.

Tablo 1. 2. 4. : Üç Sosyal Bilgiler Geleneği

	1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	3. Yansıtıcı Problem Çözme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi
Amaç	Vatandaşlık, en iyi karar vermek yoluyla bir sistem olarak doğru değerleri telkin ederek geliştirilir.	Vatandaşlık, en iyi Sosyal Bilim kavramları, süreçleri ve problemlerinde uzlaşmaya dayanan karar verme yoluyla geliştirilir.	Vatandaşlık, en iyi vatandaşların karar verme ve problem çözme sırasında bilme gereksinim duydukları bilgileri araştırma yoluyla geliştirilir.
Yöntem	Aktarma: Ders kitabı, anlatım yöntemi, soru-cevap yöntemi, planlı problem çözme alıştırmaları gibi tekniklerle kavram ve değerlerin aktarılmasıdır.	Buluş Yoluyla Öğrenme: Sosyal Bilimlerin her birinin kendine has bilgi toplama ve değerlendirme yöntemleri vardır. Öğrenciler, Sosyal Bilimlerin her bir disiplinine uygun yöntemleri kullanarak bilgiyi keşfederler.	Yansıtıcı Problem Çözme: Karar verme, görüşlerin test edilmesi yoluyla karışıklıkların giderilmesi ve problemlerin tanımlanmasına yönelik yansıtıcı bir problem çözme süreci vasıtasıyla yapılandırılmış ve disipline edilmiştir.
İçerik	İçerik, bir otorite tarafından seçilen ve öğretmen tarafından yorumlanan değer, tutum ve inançların işleve sahip olmasıdır.	Uygun içerik hem ayrı ayrı hem de Sosyal Bilim disiplinlerinin bir bütün halinde yapı, problem ve süreçleridir.	Vatandaşların bireysel değerlerinin analizi, öğrencilerin kendi problemlerini seçebilmesine dayanan ilgi ve ihtiyaçlarından meydana gelir.

Kaynak: D.T. Naylor ve R. Diem, 1987.

Sosyal Bilgiler öğretimi sırasında öğretmenler, “yaşama hakkı ilkeleri” eğitime dayanan, önceden belirlenmiş bir vatandaşlık kavramı ile uyumlu belli bilgi, değer, inanç ve tutumların öğrencilere nasıl aşılanacağını ele alan vatandaşlık aktarımı; etkili vatandaşlık için bir temel olarak ifade edilen çeşitli sosyal bilimlerin bilgi ve metodoloji (ürün ve süreçler) yönelimi açısından daha akademik olan sosyal bilim yaklaşımı ve problem çözme ve karar verme ile ilgili süreçler üzerine öncelikli

vurgu yapan yansıtıcı problem çözme yaklaşımlarından birini tercih edebilirler. Ancak son yıllarda eğitimciler, Sosyal Bilgiler öğretiminde bu üç yaklaşımın her birinden yararlanmaktadırlar. Böylece öğrencilere, toplumun kültürel mirası, Sosyal Bilimlerle ilgili disiplinlerden yararlanılarak aktarılmaya ve öğrencilerde düşünme ve karar verme becerisi geliştirilmeye çalışılmaktadır(Dönmez,2003: 36, Erden,1996:8).

1. 3. Sosyal Bilgiler Programı

Ülkemizde Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler dersi adı altında birleştirilmesi 1968 İlkokul Programı ile gerçekleştirilmiştir. 1968 yılından 1998 yılına kadar Sosyal Bilgiler programının dayandığı felsefe ve program geliştirme yaklaşımında çok önemli bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak 1998 ve 2005 eğitim öğretim yıllarında yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler programlarında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Araştırmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler programının temel özellikleri ile 1998 ve şuan ilköğretim okullarında uygulanmakta olan 2004 – 2005 Sosyal Bilgiler programlarının temel özellikleri ve farklılıkları belirtilerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

1. 3. 1. Sosyal Bilgiler Programının Felsefi Temelleri

Ülkemizde 1968 yılından itibaren uygulanmakta olan ilkokul (ilköğretim) programları incelendiğinde Amerikan ekolünün etkileri görülmektedir. Sosyal Bilgiler programlarının “İlerlemecilik” felsefesine dayandığı söylenebilir. İlerlemeci düşüncelere göre, toplumlar ve gerçekler sürekli değişir. Bireyin bu değişimlere ve demokratik yaşama uyum sağlayabilmesi için problem çözme ve bilimsel araştırma yöntemlerini öğrenmesi gerekir. Ayrıca, okulda öğrencilere işbirlikçi davranışlar ve kendi kendini disipline etme becerisi kazandırılacak yaşantılar düzenlenmelidir. İlerlemecilik felsefesinin öncülerinden Dewey’e göre eğitim ile demokrasi birlikte gelişir. Okul ufak bir demokratik toplumdur ve öğrenciler burada demokratik yaşam için gerekli araç ve becerileri öğrenirler (Erden, 1996: 12–13).

M.E. B. İlköğretim programında (1995), ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri bölümünde problem çözme ve bilimsel yöntemlerle çalışma alışkanlığı kazandırılması konusunda şu açıklama bulunmaktadır:

“İlkokul, öğrenciyi bilimsel metotlara göre çalışma yolları öğreten bir kurumdur. İlkokul, öğrencileri tenkidi düşünmeye yöneltmeli, onların hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemelerini bir alışkanlık haline getirmelidir. Öğretmen, çocuğun evde ve okulda karşılaştığı olayları, çözülmesi gereken bir problem olarak ele almasına, o problemi çözmek için yollar aramasına, bunun için gerekli bilgi ve malzemeyi toplamasına, problemin çözülmesine yarayacak bilgileri karşılaştırıp değerlendirmesine, bir sonuca varıp genel hüküm verebilmesine, bu hükmün doğru olup olmadığını tartıp ölçebilmesine ve elde ettiği bu yeni bilgiyi kullanmasına rehberlik etmeli; böylece öğrencilerin bilimsel görüş ve düşünüş kazanmalarına yardımcı olmalıdır (M.E.B., 1995).

İlerlemecilik, bireyin aktif olduğu, yarışmacı değil iş birliği ile öğrenmenin ağırlıklı olduğu, problem çözme, eleştirel düşünme ve daha önce öğrenilmişlerin yeniden geliştirilmesini içeren öğretim ortamlarının etkili olacağını, okulun yaşama hazırlık olmaktan çok yaşamın kendisi olduğunu, öğretmenin görevinin yönetmek değil, rehberlik etmek olduğunu savunmaktadır (Turan, 2006: 171).

Dewey ve diğer ilerlemecilere göre öğretmenin görevi öğrenciye rehberlik etmektir. Sınıf içi etkinlikleri öğretmenlerle öğrenciler birlikte planlamalıdır. Sınıf içi etkinlikler düzenlenirken rekabetçi bireyselleştirilmiş eğitim yerine işbirliğine dayalı öğretim etkinlikleri kullanılmalıdır. İlerlemecilik akımının, eğitimde disiplinler arası ilişki kurma, çocuğun bedensel, bilişsel ve duygusal yönden bir bütün olarak geliştirilmesi gibi ilkeleri de eğitim programında yer almaktadır. Ülkemizde, 1968 yılından itibaren uygulanmakta olan ilkokul (ilköğretim) ve buna Sosyal Bilgiler programları büyük ölçüde ilerlemecilik akımının getirdiği temel ilkelere uygun olarak hazırlanmıştır (Erden, 1996: 13).

1. 3. 2. Sosyal Bilgiler Program Desenleri

Her eğitim programının; (1)Hedefler, (2)Kapsam, (3)Eğitim Durumları, (4) Değerlendirme olmak üzere 4 temel ögesi vardır. Ancak bu ögeler farklı biçimlerde örgütlenebilir. Programın örgütlenme biçimleri program desenlerini oluşturur. Eğitim programları desenleri genellikle;

1- Konu alanı merkezli, 2- Öğrenci merkezli, 3- Program merkezli
Olmak üzere üç grupta toplanır.

Ülkemizde ilköğretim ve ortaöğretim programları konu alanı merkezli desenlere uygun olarak hazırlanmıştır. Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan bu yaklaşımda bilgi ve konu alanının kapsamı programın temel ögesidir. Bu programların temel amacı öğrencilere belli bir konu alanı ile ilgili önemli bilgileri kazandırmaktır. Konu alanı merkezli programlar kendi içinde;

a- Konu alanı deseni b- Disiplin deseni c- Geniş alanlar deseni

Olmak üzere üçe ayrılır. Yurdumuzda sosyal bilgiler programı geniş alanlar desenine uygun olarak hazırlanmıştır. Bu desende iki ya da daha fazla birbiriyle ilişkili konular tek ve geniş bir çalışma alanı içinde ele alınır. Geniş alan deseninin yararlarını şöyle sıralayabiliriz;

1- Konu alanlarının sınırlarını çözerek, bilgilerin öğrenciler için daha anlamlı olmasını sağlar.

2- Öğretmene kapsam seçiminde esneklik sunar.

3- Öğrencilerin değişik konu alanları arasındaki ilişkiyi görmesini ve bilgileri birleştirmesini sağlar (Erden, 1996: 14).

1. 3. 3. Sosyal Bilgiler Programının Amaçları

Tebliğler Dergisi'nde, Sosyal Bilgiler dersi programının genel amaçları ayrıntılı biçimde yer almaktadır. Bu amaçlar dört boyutta dile getirilmiştir:

1. Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden,
2. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden,
3. Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden,
4. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden.

Sosyal Bilgiler dersine ilişkin olarak yeniden hazırlanan bu genel amaçlarda, ilköğretimde daha önce yıllarca uygulanmış olan Sosyal Bilgiler dersi amaçlarına göre, birtakım değişiklikler yapıldığı, amaçların sayıca artırıldığı ve bir ölçüde Tarih-Coğrafya eğitimiyle sınırlandırıldığı söylenebilir.

Öğrenciler bu derste:

A. Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden;

- Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili erdemli, girişimci iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişirler.

- Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evlâtları olduklarını anlar, milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.

- Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar.

- Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.

- Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyerek bu üstün özellikleri davranış haline getirirler.

- Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.

- Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.

- Toplumu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece millî değil, evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek; milletimizde de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.

- Türk İnkılâbının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk İnkılâbının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetişirler.

- Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca "millî kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma" yolunda her fedakârlığı göze alabilme bilincini kazanırlar.

- Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasî olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.

- Her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler.

- Kanun kavramını benimser; kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.

- Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi millî değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenirler.

B. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

- İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.

- İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılaşmaları gerektiğini benimserler.

- Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.

- Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.

- Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamanın zorunluluğunu kavrarlar.

- Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirirler.

C. Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden;

- Yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirirler.

- Türkiye'nin, yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.

- Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrarlar.

- İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.

- Plân, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.

- Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.

- Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrarlar.

Ç. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden;

- Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile millî kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.

- Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığını kazanırlar.

- Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığını elde ederler.
- Üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgileri öğrenirler.
- İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri öğrenirler.
- Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrarlar.
- Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrarlar.

Yukarıda yer alan amaçlar incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinin öğrenciyi toplumsal yaşama hazırlamayı amaçladığı ve Sosyal Bilgiler alanındaki hemen hemen tüm disiplinler ile ilişkili olduğu kolayca görülmektedir. Amaçlar çok genel olarak ifade edilmekle birlikte Sosyal Bilimler alanında kazanılması gereken önemli bilgi ve becerilere işaret etmektedir (Erden, 1996: 17).

İlköğretim okullarındaki Sosyal Bilgiler dersine ilişkin bu amaçlar ayrıntılı olarak incelendiğinde, hem Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ile hem de dört yönden dile getirilen (a. Kişisel Bakımdan, b. İnsanlık İlişkileri bakımından, c. Ekonomik Hayat Bakımından, ç. Toplum Hayatı Bakımından) İlköğretimin Amaçları ile tutarlılık göstermekte; çok önemli ve gerekli noktaları ortaya koymaktadır. Buna karşılık, amaçların kimilerinde çok genel anlatımlara yer verildiği; kimi amaçların dersin özelliklerine uygun biçimde taksonomik olarak saptanmadığı; ilköğretim çağındaki çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinimsel hazırbulunuşluk düzeylerine pek uygun olmadığı; davranışa dönüştürülebilmede, süre, öğrenci yaşı ve yer yer soyuta kaçan anlatımlara yer vermesi bakımlarından zorluk çekilebileceği gibi konularda eleştiriler bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler programının amaçları ile ilgili yapılan eleştiriler çok da haksız değildir. Çünkü uygulamada bu amaçların büyük bir kısmına ulaşılamamaktadır. Bu durumun amaçların bir kısmının uzak, bir kısmının genel, bir kısmının ise özel hedef

biçiminde ifade edilmesinden, bazı hedeflerin davranışa dönüştürülmesi için sürenin ve öğrencilerin yaşının uygun olmamasından, bazı noktalarda amaçlarla kapsamın örtüşmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Erden, 1996: 17).

Eğitimde program geliştirme bir süreç olduğuna göre, ilköğretim programlarının sürekli geliştirilmesi kapsamında, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarının da Eğitim Biliminin ve Program Geliştirme alanını kural ve ilkeleri ışığında gözden geçirilmesi ve programın her boyutunun, dersin özelliklerine uygun biçimde birtakım geliştirme çalışmalarına bağımlı tutulması doğaldır.

1. 3. 4. 2004 – 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Tüm dünyada, bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş ilişkileri ve iş gücünün niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişimleri ve gelişimleri eğitim sistemimize ve programımıza yansıtmak bir zorunluluk haline gelmiştir. 2004 yılında hazırlanmış olan ve şuan tüm okullarda uygulanmakta olan bu yeni Sosyal Bilgiler programı, dünyada yaşanan tüm bu değişimler ve gelişmelerle birlikte, Avrupa Birliği normlarını ve eğitim anlayışını, mevcut programların değerlendirilmelerine ilişkin sonuçları ve ihtiyaç analizlerini dikkate alarak hazırlanmıştır (Kıroğlu, 2006: 620).

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2004 – 2005 yılında pilot okullarda uygulamaya konulan programlardan birisi de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programı'dır. MEB 12.07.2004 tarih ve 2563 sayılı Tebliğler Dergisi kararınca, Türkiye genelinde, 9 ilde belirlenen 120 pilot okulda, 2004 – 2005 eğitim öğretim yılında deneme uygulaması yapılarak, 2005 – 2006 eğitim öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında uygulamaya konulmuştur (MEB, 2004a).

İlköğretim okulu Sosyal Bilgiler öğretim Programı 4 ve 5. sınıflarda haftada üçer ders saati olmak üzere, her sınıf için toplam 36 haftada 108 saatlık bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır (Kıroğlu, 2006: 598).

Bu dersin eğitim ve öğretiminde;

1. Etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış Sosyal Bilgiler üniteleri; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi Sosyal Bilimler ve vatandaşlık bilgisi açılarından çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Öğretmen de konuları çok yönlü olarak işlemelidir. Örneğin, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ele alınırken, Millî Mücadele yıllarında bu bölgedeki faaliyetlere yer verilerek, coğrafya, tarih ve vatandaşlık konuları ile ilişkilendirilerek, millî bilinç ve tarih duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalıdır. Benzer şekilde edebî ürünler ve yazılı materyallerden(efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanılarak, sosyal bilgiler, edebiyat ve coğrafya kaynaştırılmalı, öğrencilere vatan sevgisi kazandırılmalıdır.

2. Sosyal Bilgiler programında, belirlenmiş kazanımlara yönelik konu sıralaması yapılmamıştır. Programda kazanımların öngördüğü bir içerik sıralaması söz konusudur. Öğretmen, kazanımları gerçekleştirme koşuluyla; çevre özelliklerini, öğrenci grubunun ilgilerini, ihtiyaçlarını, beklentilerini, hazır bulunuşluk düzeylerini ve dolayısıyla da ön bilgilerini dikkate alarak, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda uygun çıkış noktaları, uyarıcı ve pekiştireç unsurlarını kullanarak çerçevesi belirlenmiş olan içeriğe bağlı oluşturacağı alt başlıklar etrafında hareket etmelidir. Çevresel etkiler ve grubun sözü edilen özellikleri açısından gerektiğinde, güncellik ilkesi gözetilmek kaydıyla ünite sürelerinde değişiklik yapabilir. Öğretmen, geçmiş, bugün ve gelecek düşünüldüğünde, bütün insan faaliyetlerini kapsayacak şekilde seçilmiş olan dokuz öğrenme alanının, birden fazla disiplini içerdiğine, “zaman, süreklilik ve değişim” öğrenme alanının, diğer sekiz öğrenme alanıyla birlikte değerlendirildiğine dikkat etmelidir.

3. Öğretmen, “Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler” ve “ yansıtıcı düşünme olarak Sosyal Bilgiler” anlayışlarına önem vermelidir. Öğrencilere, sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihçinin, vb.) bilimsel yöntemleri sezdirilmelidir. Öğretmen, okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanarak, öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşüncelerini sağlamalıdır. Tarih konuları da öğrencilere bir problem olarak sunulmalıdır. Örneğin; “TBMM’nin açılışı” konusunda, “Atatürk, 1920’de kurulan yeni devletin malî kaynakları problemini nasıl çözdü?” problemi ortaya atılabilir. Burada önce, bir devletin gelir kaynakları ile ilgili öğrencilerin görüşleri alınmalı, sonra veri ve kaynak toplamalarına yardım edilmeli, görüşleri test edilmeli ve tartışmaya teşvik edilmeli, daha sonra da öğrencilerin bir rapor yazmaları sağlanmalıdır.

4. Son yıllarda bazı eğitimciler tarafından “genişleyen çevreler” programına yönelik haklı ve terinde eleştiriler yapılmaktadır. Örneğin 8 -13 yaşlarındaki çocukların yakından uzağa ilkesinin tersine Çin Seddi, Piramitler, dünyanın en uzun, en kilolu, en yaşlı insanı gibi konularla ilgilendiği görülmüştür. Bu yüzden ünitelerin sıralanması “yakından uzağa” ilkesine göre yapılırken, “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı ile öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınmıştır.

5. Üniteler işlenirken doğrudan verilecek beceriler üzerine alıştırmalar yapılmalıdır. Dokuz temel becerinin yanı sıra, öğrencilerin zaman ve kronolojiyi algılama, mekânı algılama, değişim ve sürekliliği algılama ve sosyal katılım gibi Sosyal Bilgiler becerilerini kazanmaları üzerinde özellikle durulmalıdır. Bu beceriler alt aşamalarıyla birlikte öğretmen kılavuzunda verilmiştir. Kaynak kullanımı ve kanıt değerlendirmeye dayalı Sosyal Bilgiler eğitiminde öğrencilerin sebep- sonuç ilişkisi kurmaları ve kanıta dayalı akıl yürütmeleri sağlanmalı, kanıtların sınırlılıkları ve tarihin farklı yorumlarının olabileceği fark ettirilmelidir.

6. Öğretmen, öğrencilerin disiplinlere ait yapısal kavramları öğrenmelerine dikkat etmelidir. Öğrencilerin, çizdikleri kavram haritalarından yararlanarak, kavram yanılgıları varsa, düzeltmelerine yardımcı olmalıdır.

7. Programdaki değerler, bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle, değerleri açıklamak, ahlakî muhakeme ve değer analizi şeklinde verilmelidir.

8. Öğretmen, programda üç türlü ilişkilendirme ile karşılaşmaktadır. Bunlar, üniteler arası ilişkilendirme, dersler arası ilişkilendirme ve aradisiplinlerle ilişkilendirmedir. Programda üniteler arası ve dersler arası ilişkilendirme açıklamalar bölümünde yer alırken, aradisiplinlerle ilişkilendirme tabloları programın devamında yer almaktadır. Sınıf öğretmeni, 4 ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinde sık sık bu ilişkileri öğrencilerin kurmasına yardımcı olmalıdır. 6, 7 ve 8. sınıflarda dersin öğretmenleri diğer branş öğretmenleriyle toplantı yaparak planlarını oluşturmalarıdır.

9. Öğretmen, okulun bulunduğu çevreye göre programdaki etkinlik örneklerini seçmeli ya da kendisi etkinlik hazırlamalıdır. Olguları ve olayları aktarmak ya da öğrencilere ders kitaplarını ezberletmek yerine, aktif öğrenme etkinliklerini uygulamalıdır. Yeni etkinlikler tasarlanırken, dersin 17 genel amacı, ünite kazanımları, farklı öğrenme stilleri ve zekâ türlerine sahip öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Öğretmen bilgi dağıtıcı yönü yerine, öğrencilerinin anlam kurmalarına yardımcı rolünü benimsemelidir. Öğrencileri düşündürücü ve açık uçlu sorularla sorgulamaya teşvik etmelidir. Öğretmen soru sorduktan sonra, 2–3 dakika beklemelidir. Öncelikle küçük veri kırıntıları ve olgu koleksiyonları yerine, öğrencilerin büyük fikirler, temalar ile karşılaşmalarına yönelik, beceri ve değerleri geliştirici etkinlikler seçebilir. Örneğin, I. Dünya Savaşı'na, Millî Mücadele'ye ve II. Dünya Savaşı'na siyasal, ekonomik ve kültürel açılardan topluca bakılabilir. Öğretmen, önce bu savaflara ilişkin, öğrencilerin ön bilgilerini saptamalı, öğrencilerin olguları birbirinden ve ders kitaplarından öğrenebileceği bir ortam sağlanmalıdır. Öğretmen öğrencilerin, bu savafları, benzerlik ve farklılıklar açısından analiz etmelerine çalışır. Öğrencilerin erken yaşlardan itibaren bireysel ya da grup olarak birincil ve ikincil kaynaklar üzerinde çalışarak, kendi anlayışlarını sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturmalarına yardımcı olmalıdır. Oluşturmacı sınıfın gerçek anlamda demokrasinin yaşandığı bir yer olduğu unutulmamalıdır. Bu şekilde öğrenciler demokratik beceri ve değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan

haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, cumhuriyet sevgisi gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türk vatandaşları olarak yetişebilir.

10. Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanarak, öğrencilerin tarihsel duyarlılığı geliştirilmelidir. Öğretmen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'nda bir zaferin ya da Türk İnkılâbı ile ilgili herhangi bir olayın yıl dönümü, Ankara'nın başkent olması gibi olayların yıl dönümlerinde Atatürk'ün kişilik özelliklerini, inkılâplarını, ilkelerini ve düşüncelerini anlatmalıdır. Öğretmen, Atatürk'ün “Türk, öğren, çalış, güven”, “ne mutlu Türküm diyene!” ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” gibi sözlerinden hareketle, Türklerin tarihte oynadıkları rolü; askerlik, idare, hukuk, bilim, fen ve sanat alanında insanlığa hizmetlerini göstermelidir. Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir. Öğrenciler, yazılı ve görsel basın tarafından güncel konuların ve haberlerin etkisi altındadır. Öğrencilerin zihinlerinin güncel meselelerle meşgul olduğu zamanlarda ve dönem başında planlanmış dersin pek verimli olmadığı durumlarda, öğretmen “güncellik ilkesinden” hareket etmeli, fırsatları değerlendirmelidir. Güncel konular, öğrencilere iş ve proje olarak verilmelidir.

11. Öğretmen, inceleme gezilerine önem vermelidir. Bu geziler, pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazılara, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, müze-kentler, savaş alanları) yönelik olabilir. Bu geziler, sadece eğlenceli bir gün geçirmek olarak düşünülmemeli, her aşaması planlanmalı ve değerlendirilmelidir. Öğrenciler için çalışma kâğıtları hazırlanmalı ya da müzelerin çalışma kâğıtları kullanılmalıdır. Öğrencilerin doğal ve tarihî çevreyi korunma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmeleri sağlanmalıdır. Tarihî bir kişilikten söz ediliyorsa, bu kişi de okulun bulunduğu çevrede doğmuş, bulunmuş ya da ölmüş ise bu yönden değerlendirilmelidir. Bu kişinin medrese, cami, kütüphane, imaret, han, türbe, mahalle, sokak ve ev gibi herhangi bir eserde kitabesi varsa, bu kişi ve eserleriyle ilgili öğrencilere araştırma

projeleri verilebilir. Öğretmen, sınıfta yada müzede drama etkinlikleri ile geçmiş yaşantıların canlandırılması ve öğrencilerin tarihî kişiler ile empati kurmasını sağlamalıdır. Öğrencilere verilen ödevler gerçek (otantik) hayat problemlerinden seçilmelidir. Örneğin antik bir şehirden asfalt karayolu geçirilmek isteniyor. “Siz bu şehrin neden korunması gerektiğini açıklayan dilekçe yazınız”. “Yada TRT için çalışan bir program yapımcısısınız. Safranbolu evleri ile ilgili bir belgesel yapmanız isteniyor. Bu belgeselin senaryosunu yazınız.” Bu tür etkinliklerle öğrencilerin dinleme, okuma, konuşma ve özellikle yazma becerileri geliştirilmelidir.

12. Öğretmen, öğrencileri millî, ahlakî, insanî, manevî, kültürel değerler bakımından besleyici; demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmalıdır. Ayrıca, ders konularını sevdireci roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı, şiir ve fıkra gibi edebî ürünleri okumaya teşvik etmelidir.

13. Öğretmenler, fotoğraflar, haritalar, filmler, CD-ROM’lar, tarih ve sosyal bilgiler benzeşim (simülasyon) programları, çoklu ortam (mültimedya) ve hipermedya gibi araçlar; telekomünikasyon hizmetlerini (internet gibi) imkânları ölçüsünde Sosyal Bilgiler dersinin bir parçası yapmalıdır. Gezi düzenleyemediği mekânlara, sınıf içinde internet yardımıyla, sanal alan gezileri yaptırmalıdır.

14. Öğretmen, ünitenin yapısına uygun olan değerlendirme araç ve yöntemlerini seçmelidir. Öğretmen, değerlendirmenin, öğrenmenin ayrılmaz bir parçası olduğunu bilmelidir. Sadece öğrenme ürünü değil, öğrenme sürecini de değerlendirmelidir. Değerlendirmede geleneksel yöntemlerle, alternatif değerlendirme yöntemlerini birlikte kullanmalıdır. Bu değerlendirme yöntemleri ve araçları; gözlem, performans ödevleri, görüşmeler, öz değerlendirme ölçekleri, öğrenci ürün dosyaları (portfolyo), projeler, posterler, çoktan seçmeli, eşleştirmeli, boşluk doldurmalı, açık uçlu sorulardan oluşan testlerdir. Öğretmen, geleneksel değerlendirme araç ve yöntemlerini kullandığında öğrencilerde ıraksak düşünmeye yol açan özellikle ıraksak sorular sormalıdır. Bazı öğrenciler grup tartışmalarında sessizdir. Fakat çok iyi kompozisyon yazar ya da resim yapar, bazıları çok iyi sunuş

yapar; fakat yazıya dökemez. Görüldüğü gibi çok değişik ölçme araçlarının kullanılması, öğrencilere öğrendiğini gösterme şansı vermektedir. Öğrenciler, etkinlikler çerçevesinde fotoğraf, resim, proje, poster, şarkı sözü, Powerpoint sunusu, maket gibi ürünler yapabilmeli ve bunlar aileleri ve çevreleriyle paylaşmak üzere sergilenmelidir.

2004 – 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programı ile ilgili yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, diğer programların aksine, bu programda öğretmenin, bilgi dağıtıcı olmaktan çıkıp yol gösterici olması istenmektedir. Öğrenci bilgiyi, araştırıp inceleme yoluyla kendisi elde etmektedir. Programda temel amaç, öğretmenlerin yol gösterici ışığı altında öğrencilerin, temel yetenek ve becerilerini, ilgi alanlarını, kabiliyetlerini ortaya çıkarmaktır. Bunu programın genel amaçlarına bakarak çok daha iyi anlamak mümkündür.

Tablo 1. 3. 4a. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 4. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	ORANI (%)	SÜRE/DERS SAATİ
Birey ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	6	11	12
Kültür ve Miras	Geçmişimi Öğreniyorum	6	14	15
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	8	14	15
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretimden Tüketime	7	14	15
Bilim, teknoloji ve Toplum	İyi ki Var	6	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	5	11	12
Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	4	14	15
Küresel Bağlantılar	Uzaktaki Arkadaşlarım	4	11	12
	Toplam	46	100	108

Tablo 1. 3. 4b. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı 5. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteler ve Süreleri

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	ORANI (%)	SÜRE/DERS SAATİ
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	4	11	12
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	14	15
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	8	14	15
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	7	14	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	11	12
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	5	11	12
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	5	14	15
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	11	12
	Toplam	47	100	108

Kaynak: Kıroğlu, 2006: 600.

1. 3. 4. 1. 2004 – 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının genel Amaçları

7. sınıf sonunda öğrenci;

- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.

2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi, vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, Sosyal Bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (Kıroğlu, 2006: 600).

1. 3. 4. 2. Programın Vizyonu

21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal

yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir (Kıroğlu, 2006: 620).

1. 3. 4. 3. Programın Temel Yaklaşımı

Millî Eğitim Şûrası ve benzeri platformlarda sıklıkla, öğretim programlarının, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bu nedenle program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşımla öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, Sosyal Bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı;

1. Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
2. Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
4. Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.

5. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.

6. Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.

7. Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde, ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.

8. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.

9. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.

10. Öğrencilerin, öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.

11. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme - öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

12. Periyodik olarak öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içinde değerlendirmeye olanak sağlar.

Sosyal Bilgiler Programı, Barr, Barth ve Shermis'in (1977) ortaya koyduğu üç geleneği de önemsemektedir. Bilindiği gibi bunlar:

1. Vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler
2. Sosyal Bilimler olarak Sosyal Bilgiler
3. Yansıtıcı düşünme olarak Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi

birikimini yaşama geçirebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamaktadır (Kıroğlu, 2006: 620–621).

1. 3. 4. 4. Programın Yapısı

Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğeler: Beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır.

1. 3. 4. 4. 1. Beceriler

Beceri, öğrencilerde öğrenme süreci içinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. Sosyal Bilgiler Programı, ilköğretim 4–8. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk 9 beceriyi kazandırmanın yanında, kendine özgü 6 beceriyi kazandırmayı da amaçlamaktadır. Bu becerilerin bazılarını ya da aşamalarına, üniteler göz önünde bulundurularak, doğrudan verilecek beceri olarak programda yer verilmektedir (Kıroğlu, 2006: 621).

Bu becerileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Eleştirel Düşünme Becerisi
2. Yaratıcı Düşünme Becerisi
3. İletişim Becerisi
4. Araştırma Becerisi
5. Problem Çözme Becerisi
6. Karar Verme Becerisi
7. Bilgi teknolojilerini Kullanma Becerisi
8. Girişimcilik Becerisi
9. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkin Kullanma Becerisi
10. Gözlem Becerisi
11. Mekânı Algılama Becerisi
12. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi

13. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

14. Sosyal katılım Becerisi

15. Empati Becerisi

Programda yer alan doğrudan verilecek becerileri ise 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren bir tablo ile vermekte yarar vardır.

Tablo: 1. 3. 4. 4. 1a. 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek beceriler

4. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY ve TOPLUM	Kanıtı tanıma ve kullanma
KÜLTÜR ve MİRAS	Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma
İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER	Mekânı algılama
ÜRETİM, TÜKETİM ve DAĞITIM	Tablo, diyagram ve grafik okuma
BİLİM, TEKNOLOJİ ve TOPLUM	Karşılaştırma yapma
GRUPLAR, KURUMLAR ve SOSYAL ÖRGÜTLER	Sebep – sonuç ilişkisini belirleme
GÜÇ, YÖNETİM ve TOPLUM	Karar verme
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma

Kaynak: Kiroğlu, 2006: 623

Tablo: 1. 3. 4. 4. 1b. 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek beceriler

5. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİ
BİREY ve TOPLUM	Yazılı anlatım
KÜLTÜR ve MİRAS	Görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, temsili resim)
İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER	Gözlem
ÜRETİM, TÜKETİM ve DAĞITIM	Basit istatistik verilerini yorumlama
BİLİM, TEKNOLOJİ ve TOPLUM	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma
GRUPLAR, KURUMLAR ve SOSYAL ÖRGÜTLER	Sosyal katılım
GÜÇ, YÖNETİM ve TOPLUM	Basılı ve görsel kaynakları (gazete, televizyon vb) kullanma ve değerlendirme (5N 1K Formülü)
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Olgu ve düşünceleri ayırt etme

Kaynak: Kıröğlu, 2006: 623

1. 3. 4. 4. 2. Kavramlar.

Kavram, “nesnelerin, insanların, duyguların ya da fikirlerin ortak özelliklerini tanımlayan ve dil ile ifade edilen bir yapı” olarak tanımlanabilir. Kavramlar, insan düşüncesinin temel taşlarıdır. Nesne ya da olayların hem doğrudan hem de dolaylı olarak gözlenebilen özelliklerinden oluşurlar. İnsanların zihinsel etkinlikleri geliştirdikleri kavramlarla sınırlıdır (Kıröğlu, 2006: 634).

Kavramlar, belli bir konuda, birçok bilgiyi düzenleyen ve birleştiren unsurlardır. Eğitim, çoğu zaman kavramların öğretilmesiyle ilgilidir. Coğrafya,

Sosyoloji, Ekonomi, Siyaset Bilimi, tarih, vs. disiplinlere ait temel kavramlar bilgisi olmadan, kim olduğumuzu ve yaşadığımız dünyanın ne olduğunu anlamamız büyük oranda sınırlandırılmış olacaktır (Kıroğlu, 2006: 634).

Sosyal Bilgiler öğretiminde, kavramların öğrenilmesini, öğretimin odak noktası olarak belirlemenin birçok faydası vardır: Öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu etki sağlar. Öğrenme ve hatırlamayı basitleştirir. İletişimi kolaylaştırır. Öğretimi kişiselleştirir. Gerçek ve yanlış anlamayı ayırt etmeye yardımcı olur. Karmaşık anlamaya yardımcı olur. Problem çözme ve akıl yürütme becerisini geliştirir (Doğanay, 2003: 234–237).

Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf programında toplam 212 kavram yer almaktadır. Bunlardan 91'i 4. sınıf, 121'i de 5. sınıfa ait kavramlardır.

1. 3. 4. 4. 3. Değerler

Değer, bir sosyal grup ya da toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerin çoğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır. Değerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Kıroğlu, 2006: 637) :

1. Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Değerler, bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.

5. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.

Sosyal Bilgiler Programının değerleri aşağıdaki gibidir;

- Adil olma
- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Özgürlük
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Programda yer alan doğrudan verilecek değerleri ise 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren bir tablo ile vermekte yarar vardır.

Tablo: 1. 3. 4. 4. 3a. 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek değerler

4. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
BİREY ve TOPLUM	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü
KÜLTÜR ve MİRAS	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik
İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER	Doğa sevgisi
ÜRETİM, TÜKETİM ve DAĞITIM	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme
BİLİM, TEKNOLOJİ ve TOPLUM	Bilimsellik
GRUPLAR, KURUMLAR ve SOSYAL ÖRGÜTLER	Yardımseverlik
GÜÇ, YÖNETİM ve TOPLUM	Bağımsızlık
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Misafirperverlik

Kaynak: Kiroğlu, 2006: 638.

Tablo: 1. 3. 4. 4. 3b. 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek değerler

5. SINIF	
ÖĞRENME ALANI	DOĞRUDAN VERİLECEK DEĞER
BİREY ve TOPLUM	Sorumluluk
KÜLTÜR ve MİRAS	Estetik
İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER	Doğal çevreye duyarlılık
ÜRETİM, TÜKETİM ve DAĞITIM	Çalışkanlık
BİLİM, TEKNOLOJİ ve TOPLUM	Akademik dürüstlük
GRUPLAR, KURUMLAR ve SOSYAL ÖRGÜTLER	Dayanışma
KÜRESEL BAĞLANTILAR	Tarihsel mirasa duyarlılık

Kaynak: Kiroğlu, 2006: 638.

1. 3. 4. 5. Programın Değerlendirmesi

Sosyal Bilgiler Programı, tümüyle “davranışçı” bir nitelik sergileyen eski programın aksine, “Yapılandırmacı” (Constructivist) bir eğitim anlayışıyla ele alınmıştır. Bu çerçevede, yeni programın özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Sosyal Bilgiler Programında içerik, sosyal hayatın tüm yönlerini kapsadığı varsayılan sekiz kategoriye ayrılmıştır. Yeni program dilinde bu kategorilerden her birine “öğrenme alanı” adı verilmektedir. Öğrenme alanları, “Birey ve Kimlik”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler”, “Güç, Yönetim ve Toplum”, “Küresel Bağlantılar” biçiminde, dünya eğitim literatürü taranarak saptanmıştır.

Öğrenme alanlarının içeriğini somutlaştıran, “kazanım”, öğrenme süreci içinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencinin kazanması beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir. Kazanımların yapısı, Yapılandırmacı eğitim anlayışının esasını yansıtmaktadır. Her bir kazanımın “beceri, bilgi ve değer” içermesine çalışılmıştır. Davranışçı yaklaşımda, bilgi-beceri-değer ayrı kategoriler halinde ele alınmakta iken, yapısalcı yaklaşım, bunların her birini anlamlı bir bütün içine yerleştirmeyi temel almıştır.

Yeni program, öğrencilerin bilgiyi kendi yaşantılarından yola çıkarak, yine kendisinin yapılandırmasını hedeflemektedir. Öğretmenin yol gösterici rolü, programın uygulanabilir olmasının başlıca dayanağıdır. Araştırma ve sorgulamaya dayanan öğrenme yaşantıları, öğretmenlerin kontrol ve yönlendiricilikleri aracılığıyla ancak gerçekleşebilir. Birçok öğretmen kendi kişisel tercihi ve yaratıcılığı ile, öğrencinin bilgiyi kendisinin türetmesini sağlayan öğrenme yaşantılarını zaten düzenlemektedirler. Program, bu özel ve anlamlı çabaları, sistematik olarak yaygınlaştırma amacını gütmektedir (Safran, 2004).

2004 – 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı birçok açıdan önceki programlardan farklılık göstermektedir. Bu program, etkinlik merkezli, sarmal yapıda ve yapılandırmacılık yaklaşımını temele alarak hazırlanmıştır. Bu yaklaşımla, Sosyal Bilgiler açısından bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşime olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmıştır (MEB, 2005: 44).

1. 4. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

Sosyal Bilgiler öğretiminin amacı; öğrencilere, demokratik bir toplumda duyarlı ve etkin yurttaşlar olabilmeleri için gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmaktır. Bundan dolayı alanın birçok uzmanı (Barr, Barth ve Shermis) Sosyal Bilgileri, bir “ Vatandaşlık Eğitim programı” olarak tanımlar (Öztuna, 2006: 761).

Bu nedenledir ki Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi araştırmamız kapsamı içerisinde yer almıştır. Sosyal Bilgiler eğitimini anlamak, özümsemek ve işlevsel bir hale getirmek en önemlisi de Sosyal Bilgiler eğitiminin temel amacı olan “çocuğun toplumsallaşmasını sağlamak ve onu etkin bir vatandaş olarak yetiştirmek” için Vatandaşlık ve İnsan Hakları eğitimini iyi bilmek ve öğretmek gerekmektedir.

1. 4. 1. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi İle ilgili Temel Kavramlar

Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi Dersi, iyi bir vatandaş yetiştirmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim programına konuşmuştur. Ayrıca temel amaçlarından birinin etkin vatandaşlar yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler de aynı amaca hizmet etmektedir. Bu iki dersin de amaçlarına ulaşabilmeleri için öncelikle nitelikli bir vatandaşın mutlaka öğrenmesi gereken bazı temel kavramların bilinmesi gerekmektedir. Bu kavramlar; “hak, özgürlük, devlet, demokrasi, vatandaş, insan hakları, temel haklar ve özgürlükler” olarak sıralanabilir.

1. 4. 1. 1. Hak

Hak, kişiye ve topluma tanınan yetkidir (Yamanlar, 2001: 55).

Hak, hürriyetin-serbest hareket etme gücü- somutlaştırılmış biçimidir. Hak, kişilere hukuk düzeni tarafından verilen bir irade kudreti, bir isteme yetkisidir (Gözler, 2004: 146).

Hak, adalet, insaf, doğruluk, bir adama ait olan şey, alacak, istihkak, bir dava ya da iddiaya gerçek uygunluktur (Ozankaya, 1980: 273).

1. 4. 1. 2. Özgürlük

Özgürlük, kişinin başkalarına zarar vermeden düşündüğünü ve dilediğini yapabilmesidir (Yamanlar, 2001: 109).

Özgürlük, toplumda ve doğada olan her şeyin insanlar tarafından, başkalarına zarar vermeyecek biçimde kullanması, bu şekilde toplumun gelişmesine katkıda bulunması ve bununla beraber toplumdaki bireylerin de gelişimi için çaba harcama durumu; genel olarak ya da belirli bir konuda kısıtlamalardan bağımsız olma (Ozankaya, 1980: 571).

Özgürlük, insanın doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez ve devredilemez bir haktır. Bütün hakların da ortak kökenidir. Çünkü haklar, özgürlükleri sağlamak için kişiye hukukça tanınan yetkililerdir. Örneğin, bireylere çalışma hakkı tanımadan çalışma özgürlüğünden söz edilemez. Çalışma hakkı olmayan bireyin dilediği alanda çalışabilmesi söz konusu olamaz. Demek ki çalışma hakkının kökeninde çalışma özgürlüğünü sağlama düşüncesi bulunmaktadır (Yamanlar, 2001: 109).

1. 4. 1. 3. Devlet

Devlet, toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasî, hukuki, ekonomik ve sosyal kurumlarıyla teşkilâtlanmış (örgütlenmiş), bağımsız millet (ulus) veya milletler topluluğudur. Buna göre, devleti meydana getiren üç unsur vardır: Vatan, millet, egemenlik. Bu üç unsur devletin olmazsa olmaz temellerini teşkil eder (Doğan, 2003: 125).

Belirli sınırları içinde toprağı olan, bir hükümet idaresince kanunlara göre teşkilatlanmış bulunan bağımsız topluluklara “devlet” denir. Hukuk esaslarına bağlı kalarak, kanunun dışarıya karşı ve içeride güvenliği korumak, refah ve saadetini sağlamak devletin gayesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için gereken faaliyetler devletin ödevidir (Özcan, 1985: 170).

Devlet, bir ülkeye yerleşmiş olan toplumun egemen, örgütlü ve üstün gücüdür. Demek ki devletin var olabilmesi için; ülke, insan topluluğu ve egemenlik gereklidir. Örneğin bizim devletimiz, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’dir (Altunya, 1998: 14).

1. 4. 1. 4. Demokrasi

Demokrasi, “halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli” olarak tanımlanır. Bir başka tanımda ise, “özgür bir seçim sistemi sonunda seçilen temsilcilerden kurulan halk yönetimidir.” Bu durumda halkın, kendi arzu ve iradesinin yönetime yön verdiğini görüyoruz. Demokrasi temeline dayalı hükümetlerde, egemenlik halka, halkın çoğunluğuna dayanır. Demokrasi, egemenliğin kayıtsız şartsız millette olduğunu gösterir (Doğan, 2003: 147).

Demokrasinin yaşayabilmesi için (Altunya, 1998: 15):

- Ülkenin dışa karşı bağımsız olması,
- İçte halk egemenliğinin bulunması,

- Yönetimin, çoğunluğun seçtiklerinden oluşması,
- Azınlığın, çoğunluk olma olanağının bulunması,
- Seçimlerin, yargıç gözetiminde, gizli oy, açık sayımla yapılması,
- Muhalefetin ve eleştiri hakkının serbest olması,
- Temel hak ve özgürlüklerin güvence altında bulunması,
- Ülkede bağımsız yargı güvencesinin bulunması gerekir.

1. 4. 1. 5. Vatandaş

Vatan ya da yurt; üzerinde yaşanılan yer, ülke demektir. Vatandaş ya da yurttaş ise, aynı vatanda yaşayan ve bir devlete bağlı olan kişi demektir (Altunya, 1998: 15).

Vatandaş kavramı, insanoğlunun ortaya çıkışı kadar eski bir kavram değildir. Zamanla devlet kavramının çıkması ile beraber devletlerin içinde yaşayan insanların ne olacağı düşünülmüştür. Millet ile vatandaş kavramları zaman içerisinde birbiriyle aynı olarak düşünülmüştür. Oysa milleti, genel olarak aynı kültürü, yaşayışı geçmiş paylaştan, aynı şeylere sevinen, aynı şeylere üzülen, kader birliği yapmış insan topluluğu olarak tanımlayabiliriz. Yani bir milletlilik duygusu vardır. Örneğin, Türk Milleti gibi. Oysa vatandaş, aynı kültüre, geçmişe sahip olmak zorunda değildir. Bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes “vatandaş” olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin, Fransız milletinden olan bir kişi Türk vatandaşı olabilir; ama Türk milletinden olamaz (Gülbahar, 2005: 9).

1. 4. 1. 6. İnsan Hakları

İnsan haklarının temelinde, insanın diğer canlılar arasında özel bir yere sahip olduğu anlayışı yatar. Ona bu özel yeri kazandıran da, insanı diğer canlılardan ayıran bazı özellik ve olanaklardır. Her insan bunlara doğuştan sahiptir. Sadece onların

korunması ve geliştirilmesi gerekir. İşte, insandaki bu özelliklerin ve olanakların korunması isteği, insan haklarının temelini oluşturur (Yamanlar, 2001: 56).

İnsan hakları, devlet kudreti karşısında insanın sahip olduğu haklardır. Irk ve cinsiyet ayrımı olmadan insanların insan olarak sahip olduğu haklar olarak da tanımlanabilir (Ozankaya, 1980: 326).

İnsan hakları, çeşitli kavramlar arasında en kapsamlı ve en yaygın kullanılan kavramdır. Çünkü insan hakları, pozitif hukuk denilen yazılı hukuktaki, yani en başta Anayasadaki haklarla sınırlı değildir. İnsan hakları, “olan haklar” değil, “olması gereken haklar” dır. Ayrım gözetmeksizin, tüm insanlara tanınması gereken haklardır. Din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanlar için geçerli olan evrensel haklardır (Gülbahar, 2005: 9).

1. 4. 1. 7. Temel Hak ve Özgürlükler

Temel haklar, kişinin insana yaraşır biçimde yaşayabilmesi için gerekli olan haklardır. Temel kişi hakları ya da kişilik hakları adını da alır. Temel haklar, insanın değerini korumaya yönelik haklardır. Bunlara temel haklar denilmesinin nedeni, insanın başka haklardan yararlanabilmesinin ön koşulunu oluşturmalarıdır. Örneğin, sağlık hakkı temel haktır. Çünkü insanın diğer haklardan yararlanabilmesi için önce sağlıklı olması gerekir (Yamanlar, 2001: 98).

Temel haklar, yazılı hukukun tanıdığı haklardır. Ülkemizde bu kavram, ilk kez 1961’de Anayasa’ya girmiş; kişinin temel hakları, sosyal, ekonomik ve siyasi haklar olmak üzere üç alt başlıkta düzenlenmiştir (Gülbahar, 2005: 10).

Temel hakların yasal güvence altına alınmasıyla “temel özgürlükler” ortaya çıkar. Kişilerde insanın değerini çiğnetmeme istemleri temel hakları oluşturur. Bu hakların ülkenin anayasasına konularak yasal olarak korunmaları ise temel özgürlükleri meydana getirir. Kısaca temel özgürlükler, yasal olarak korunmuş temel

haklardır. Örneğin, bir ülkenin anayasasında eğitim ve öğrenim hakkı güvence altına alınmışsa eğitim ve öğretim özgürlüğü söz konusu olur (Yamanlar, 2001: 110).

Günümüzde insan hak ve özgürlüklerinin en iyi şekilde korunmasına olanak sağlayan yönetim biçiminin demokrasi olduğu kabul edilmektedir. İnsan, ancak demokratik yönetimde hak ve özgürlükleriyle insana yakışır şekilde yaşayabilir.

1. 4. 2. Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimine geçmeden önce üzerinde durulması gereken konu “vatandaşlık” kavramı ve tarihi gelişimidir.

İlk defa 1789 Fransız İhtilali ile siyasî bir anlam kazanan “yurttaş” kelimesi, son iki asırda sözlüklerimize girmiştir. Fransız Millî Meclisi tarafından kabul edilerek 26 Ağustos 1789 tarihinde yayınlanan “İnsan ve Vatandaş / Yurttaş Hakları Beyannamesi (Declaration Des Droits De L’Homme Et Du Citoyen) başlıklı belge, “vatandaş” kelimesini hafızalara yerleştirmiştir. Bütün dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de yaklaşık olarak 19. yüzyıla kadar “vatandaş” ya da “yurttaş” kelimesi kullanılmaz, onun yerine “Kul, Taife, Teb’a Reaya, Millet” sözcükleri kullanılırdı. Bunların hepsi monarşik idarelerde bir tek anlam ifade ederdi” ve bu kelimeler, Yönetici (Monark) karşısında siyasî ve hukukî hiçbir hakkı olmayan sosyal bir sınıf kazanmamış insanlar anlamına gelirdi (Yılmaz, 2000: 91).

Vatan, devletin hâkimiyet alanını ve sınırlarını meydana getiren toprak parçasıdır. Deniz ve hava sahası, yeraltı ve yer üstü kaynakları vatan kavramının bir parçasıdır. Vatan, üzerinde yaşayanlara atalarından kalan bir mirastır. Bu, vatanın kuşaklar boyu ortaya çıkan sürekliliğini gösterir (Doğan, 2003: 134–135).

Vatandaş, aynı vatanı yaşayan ve bir devlete bağlı olan kişi demektir (Altunya, 1998: 15). Vatandaş, mensubu olduğu devletin yasal şartlarını ve egemenliğini kabul eder. Her vatandaşın, devlete karşı yükümlülükleri vardır (Yılmaz, 2000: 103).

Vatandaşlık, yasa ile kazanılır ya da kaybedilir. Bireylere yasal haklar kazandırır. Günümüzde vatandaşlık, hiçbir şekilde farklılık gözetmeksizin bireyin ezilmesine izin vermeyen bir statüdür. Bu nedenledir ki, “vatandaşlık” insanlık için ulaşılan en yüksek seviyedir.

“İnsan Olma Değeri” tanınarak temel hak ve özgürlüklerini eksiksiz ve kesintisiz olarak kullanma bilinciyle mevcut kurum ve kurullar doğrudan algılandığında “Vatandaşlık Eğitimi” olağan gelişim seyriyle daha kolay ortaya çıkacaktır. İnsan olmaktan doğan değerlerin, doğru anlaşılması ve insanlık bütünüünün birer parçası olduğunu unutmamalım bilinciyle İnsan Hakları eğitiminin önceliğinde ve öncülüğünde, yurttaş olmanın görev, hak ve sorumluluklarının tanınması, benimsenmesi kolaylaşacaktır (Öztürk, 1999: 631).

Vatandaşlık eğitimi, insan oluşumuzun bütün gaye ve hedefini içinde toplayan asıl eğitimin kendisidir. İnsan, toplum içinde yaşadığına göre, diğer insanlara, kurumlara ve genel olarak da topluma karşı sorumlulukları vardır (Arslan, 2005: 26).

Vatandaşlık eğitiminin üzerinde durduğu temel hususlar şu şekilde özetlenmiştir:

1. Eğitim, demokrasinin temel taşıdır ve vatandaşlık eğitimi, eğitim programı içinde önemli bir yere sahip olmalıdır.
2. Vatandaşlık eğitimi mahalli, millî ve evrensel boyutları dikkate alacak şekilde uygulanmalı ve karşılıklı saygı, sevgi, hoşgörü, açık görüşlülük, şiddetten kaçınma, eşitlik gibi değerlere dayanmalıdır.
3. Vatandaşlık eğitimi sorumluluğu, devletin desteği ile büyük ölçüde aileye, okula ve ilgili sivil toplum örgütlerine ait olmalıdır.
4. Etkili vatandaş olabilmek için, öğrencilerin Türkiye ve Dünyanın geçmişi, bugünkü ve gelecekte olabilecek muhtemel gelişmeler konusunda bilgi sahibi olması gerekir.

5. Eleştirel düşünce, ileri düzeyde okuryazarlık, vatandaşlık eğitimi için gerekli olan temel özelliklerdir.

6. Vatandaşlık eğitimi çerçevesinde, öğrencileri karar verme sürecine ve diğer toplumsal faaliyetlere hazırlamak üzere okulda gerekli ortamlar oluşturulmalıdır.

7. Demokratik değerler ve demokratik süreç, sınıfta ve okulda model olarak alınmalıdır.

Türk Millî Eğitimi açısından önemli bir yere sahip olan “vatandaşlık eğitimi”, Türk eğitim tarihindeki yerini, Cumhuriyetin ilanı ile eğitim sistemimizde yapılan bir dizi değişiklik sonucunda almıştır.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, eğitim sistemimizde ve bu arada ilkokul programında da değişiklikler yapıldı.

1924 yılında ders programlarının değiştirilmesiyle ders kitapları, Cumhuriyet ideolojisini yansıtacak biçimde yeniden yazıldı. İlk hükümet programında bilimsel ve çağdaş ilkelere dayanılarak okulun yeniden düzenleneceği; ulusal ruha, tarihsel, coğrafi ve toplumsal karakterlerimize uyan ders kitapları yazılacağı belirtiliyordu (Başgöz ve Wilson, 1968: 38).

1924 yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile laik ve demokratik eğitimin ilk adımları atılmış oldu. 1924 yılında Cumhuriyet döneminin ilk programı olan “İlk Mekteplerin Müfredat Programı” kabul edildi ve uygulanmaya başlandı (Binbaşoğlu, 1998: 147).

Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla birlikte ve 1924 tarihini taşıyan programın kabulüyle, ilkokul ve ortaokul programlarında “Yurttaşlık Bilgisi” dersleri okutulmaya başlanmıştır.

Devletimizin ve Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün daha Cumhuriyetin ilk yıllarında, okullarda okutulmak üzere “ Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” adıyla ders kitabı yazdırdığı ve bu önemli görevi Ayşe Afetinan’a verdiği

bilinmektedir. Bu dersin birinci kitabının Ayşe Afetinan tarafından, ikinci kitabının ise o dönemlerde başbakanlık yapmış olan Recep Peker tarafından hazırlanması, yine ayrıca o yıllarda Cumhuriyet eğitimine damgasını vurmuş olan Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından “İyi Vatandaş İyi İnsan” adlı bir kitap yazılmış olması, Cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlık eğitimine verilen önemi açık bir şekilde göstermektedir (Şahin, 2001: 83).

Millî Eğitim Bakanlığı’nın yayınladığı genelgelerde, öğretmenlerin siyasi eğitime ağırlık vermeleri gerektiği belirtiliyordu. Bunun ana nedeni ise, rejimin meşruiyetini sağlamaktı. Bu anlamda, çocukların siyasi eğitimi için kullanılan en önemli araç ise “Yurttaşlık Bilgisi” dersleriydi.

Yurttaşlık Bilgisi dersi 1924–1927 eğitim-öğretim yıllarında Malûmat-ı Vatanîye, 1927–1930 öğretim yıllarında ise Vatan-i Malûmat aslarıyla ortaokulun ikinci ve üçüncü haftada birer saat okutulmuştur. Dersin adı 1930–1939 yılları arasında “Yurt Bilgisi” olmuştur. Yurt Bilgisi dersi; 1930–1931 yılları arasında ortaokul iki ve üçüncü sınıflarda haftada ikişer saat olarak okutulmuştur. 1949 yılında “Yurttaş Bilgisi” adını alan ders; 1970 yılına kadar ortaokul bir, iki ve üçüncü sınıflarda haftada birer saat olmak üzere okutulmuştur (Koca, 1998: 19).

1970 yılından sonra 1985 yılına kadar Sosyal Bilgiler dersi adı altında ortaokul programlarında “Hayat Bilgisi” adı altında ortaokul programlarında okutulmuştur. 1985 yılında 2193 sayılı MEB Tebliğler Dergisinde yayınlanan programla birlikte dersin adı “Vatandaşlık Bilgisi” olarak değiştirilmiştir. Vatandaşlık Bilgisi dersi Millî Eğitim Bakanlığı’nın 1998 yılında 2490 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan programla Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi şeklinde değiştirilmiştir ve haftada birer saat olmak üzere 7. ve 8. sınıflarda okutulması kararlaştırılmıştır. Cumhuriyetimizin ilanından günümüze kadar Vatandaşlık Bilgisi Programları incelendiğinde insan hakları ile ilgili konuların programlara hemen hemen hiç girmediği gözlenmiştir. İnsan hakları konularının programa girişi oldukça yenidir (a.g.e., 18).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 23 Aralık 1994 tarihli ve 49/184 sayılı kararı ile 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren ilk on yıllık dönemi “İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler On Yılı” ilan etti. İnsan Hakları Eğitimi on yılın ikinci yılında Türkiye’de resmi ve gönüllü kuruluşlarca çeşitli çalışmalar yapıldı. Bunlardan birisi ilköğretim programlarına “Vatandaşlık Bilgileri” dersinin yerine konu kapsamı genişletilerek “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin konmasıdır.

1995 yılında 28.08.1995 tarih ve 2437 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan “Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi” ders programı kabul edildi ve ilköğretim 8. sınıflar ile o tarihlerde eğitime devam eden ortaokulların son sınıflarında ders olarak okutulmaya başlandı. 25.06.1998 tarih ve 82 sayılı karar ile 1997–1998 öğretim yılında 7. sınıflarda da okutulmaya başlanmıştır. Temmuz 1998 gün ve 2490 sayılı Tebliğler Dergisi’nde de bu dersin program ve amaçları yayınlanmıştır (Tebliğler Dergisi, Temmuz 1998: 815).

1. 4. 3. İnsan Hakları Eğitimi

Yeni toplumun ve yeni dünya düzeninin yükselen değeri olan insan hakları düşüncesi, daha İlk Çağ’da sofist adını alan düşünürlerin, “insan etkinliklerinin tüm amacı, insanı geliştirmek, insan için daha elverişli bir yaşam ortamı yaratmaktır” sözleriyle insana verdikleri önemi vurgulamaları sonucu gün yüzüne çıkmış, çağlar boyu önemini yitiriş ve kazanışlarıyla günümüzdeki zafer noktasına gelmiş bulunmaktadır.

İnsan hakları günümüzdeki bu önemli noktaya ulaşınca kadar pek çok inişli çıkışlı yollardan geçmiştir. Örneğin; II. Dünya Savaşına kadar devletlerin bir iç meselesi olarak görülmüştür. Ancak II. Dünya Savaşı, çok ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde gerçekleşen insan hakları ihlallerinin yaşanması, aynı acıların tekrar etmemesi amacıyla insan hakları ihlalleri, devletler kanunun ihlalleri sayıldı. Uluslararası forumlarda buna karşı denetim mekanizması kurulmuştur (Ünal, 2000: 91).

İnsan hakları içinde bulunduğumuz çağda her ne kadar önemli bir yere sahip bulunuyor olsa da alınan tüm önlemlere, kurulan tüm uluslararası mekanizmalara rağmen ne yazık ki hâla farklı sebepler öne sürülerek ihlal edilmeye devam ediliyor. Bunun önüne geçebilmenin en önemli yolu eğitim sistemlerinde insan haklarına daha fazla ağırlık verilmesi ve yetiştirilen yeni nesillere değerli birer varlık olarak sahip oldukları insan haklarının bilincine varmalarını sağlamaktır. Burada da öncelikle “insan hakları” kavramının ne anlama geldiği, ilkeleri, amaçları, yasal temellerinin neler olduğu çok iyi özümsemelidir. Bu amaçla, yapılan araştırmanın bu bölümünde bu konulara değinilmiştir.

1. 4. 3. 1. İnsan Hakları Eğitiminin Anlamı

İnsan hakları, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı amaçlayan haklardır. Kısaca insan hakları, bireylerin yalnızca insan olmaları nedeniyle kazandıkları haklardır. İnsana özgü olarak kabul edilen bu haklar, bütün insanların hatta bazı durumlarda henüz doğmamış olanların, her zaman ve her yerde sahip olmaları gereken haklardır. Bu sebeple de insan haklarına sahip olmak için özel bir çaba gerekmez. İnsan olarak dünyaya gelmiş olmak, insan haklarına sahip olmak için yeterli bir sebeptir. Bunun yanı sıra insanların deri rengi, ırkı, dili, din ve kültürleri insan hakları için bir ayrıcalık ölçüt olamaz. Yani hiçbir kimse burada sözü edilen ölçütlerden birine ya da bir kaçına dayanarak, “ben insan haklarına daha çok lâyığım” diyemez. Deri rengi, dili, yaşama biçimi, dini inanç ve uygulamaları ile düşünceleri insan haklarının güvence sınırları içinde yer alır (Doğan, 2003: 244).

İnsan hakları kavramı, günümüzde ki donanmış anlamına gelinceye kadar uzun bir tarihi süreçten geçmiştir. Bu nedenle insan hakları ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

İnsan hakları kavramı genel bir tanımla; “insanın tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurallarla yönetilen

ayrıcalıklardır.” Bu tanım ışığı altında insan hakları kavramının ana hatları şu şekilde sıralanabilir. İnsan hakları;

- Evrenseldir. Bütün insanların ve hatta dünyaya henüz gelmemiş çocukların sahip olması gereken haklardır.
- Özgürlüktür. İnsanın özgürce yaşamasının ve gelişmesinin temelidir.
- Eşitlikçidir. Doğuştan tün insanlar bir ve eşittir.
- Barışçıdır. Barış, insanların onurlu yaşamaları için gereklidir. İnsan hakları barışın sağlanmasında etkili ve ısrarlıdır.
- Sorumluluk telkin edicidir. Sorumsuz davranışlar insan ve toplumların huzurunu bozar.

İnsanları üst düzey ayrıcalıklara sahip olmalarını sağlayan insan hakları, eğitim sayesinde bireylerin bilinçlenmesi sonucu etkin olarak kullanabilir hale gelir. Bu nedenledir ki insan hakları eğitimi, bütün eğitim sistemleri içerisinde önemli bir yere sahiptir ve doğru olarak verilmelidir.

İnsan hakları eğitimi, “bireylerin millî ve ileri düzeyde de evrensel değerleri savunabilmeleri için, kendi hakları konusunda onları bilinçlendirmeye dönük etkili çalışmalardır” (Lister, 1982: 8; Yeşil, 2002: 45).

İnsan hakları eğitimi, daha çok insan hakları öğretimi olarak algılanmaktadır. Oysa insan hakları eğitimi, öğretimle sınırlı değildir. İnsan hakları ile ilgili değerleri aktarmak ve belli davranış biçimleri oluşturmak da bu eğitimin kapsamına girer. İnsan hakları eğitimi sırasında uluslararası düzenlemeler hakkında bilgi verilmesi, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde insan haklarının korunması ve insan hakları ihlallerinin inlenmesi ile ilgili çabaların aktarılması da önemlidir. Bu yüzden insan hakları eğitimi, yalnızca insan hakları ile ilgili ilkelerin öğretilmesinden ibaret değildir (Turcan, 2005: 19).

Bu açıdan bakılıp başka bir tanımlama yapıldığında insan hakları eğitimi; “herkese tanınan eğitim hakkının işlevlerinden biri olarak da vurgulanan, insan

haklarına saygıyı güçlendirme amaç ve ülküsünün içerdiği bir haktır” (Gülmez, 1994: 6). Bu tanımda insan haklarının hukuksal boyutu vurgulanmıştır.

Yeşil(2002: 45–46)’in yapmış olduğu bir başka tanımlamaya göre, insan hakları eğitimi, “bireylerin millî ve ileri düzeyde de evrensel değerleri savunabilmeleri için, kendi hakları konusunda onları bilinçlendirmeye dönük etkili çalışmalardır. “İnsan hakları ve demokrasi eğitiminin bilgi ve muhteva açısından ele alınarak yaptığı diğer tanıma göre, “bilgi açısından insan hakları ve demokrasi eğitimi; hak ve sorumluluklar, katılım biçimleri, eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı mücadele tarihi ve insan hakları ile demokrasiyi korumanın uluslararası araçları konusunda seviyeye uygun bir bilgi muhtevasını öğrenmeyi ifade eder.”

İnsan hakları eğitimi kavramı üzerine en genel ve evrensel tanım ise, “İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı 1995–2004 Eylem Planı”nda yapılmıştır. Buna göre insan hakları eğitimi, “bilgileri, nitelikleri ve tutumları iyice kafaya yerleştirerek, insan hakları evrensel kültürü yaratmayı amaçlayan eğitim ve bilgilendirme etkinlikleri”dir (Gülmez,1995–1996: 272).

İnsan hakları eğitimi, eğitim sürecinin en başından, yani çocukluktan başlamalıdır. Çünkü çocukluk döneminde, bireyler diğer davranışlar yanında, dayanışma ve diğer insanların düşüncelerine önem verme davranışlarını da kazanırlar. Bireylerin haklarını tanıma ve onlara saygı duyma olmaksızın sosyal yaşamdan söz edilemez. Hak, soyut bir kavram olduğu için, öğrencilerin insan haklarını anlamaları zaman zaman zor olabilir. Bu nedenle, insan hakları eğitimi kademe kademe ilerleyerek ergenlik döneminin sonuna kadar evrensel yönü de vurgulanarak sürdürülmelidir.

1. 4. 3. 2. İnsan Hakları Eğitiminin Temel İlkeleri ve Amaçları

İnsan haklarının ortaya çıkması insanlık için en önemli gelişmelerden biridir. İnsana, insanca yaşamayı sağlayan insan haklarının var oluşu kadar, korunması ve geliştirilmesi de önem taşımaktadır.

İnsan haklarını korumak amacıyla oluşturulmuş belgeler, millî ve uluslararası örgütlerinin siyasî ve hukukî önlemlerinin koruyucu etkisi, yaptırım gücüne bağlı olan etkinlerdir. Ancak, insan haklarının konusu insandır ve bu nedenle bizzat insanın, kendi haklarına sahip çıkması beklenir. Bu da tek tek insanların bu konudaki bilinç ve duyarlılıklarıyla gerçekleşir.

İnsanların, insan haklarına ilişkin bu bilinç ve duyarlılıklar en iyi eğitim yoluyla kazandırılır. Eğitim, siyaset ve hukuk gibi yaptırım mekanizmalarına gerek kalmaksızın insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde en önemli etkidir. Sevgi, saygı ve hoşgörü gibi kavramlar eğitim yoluyla kazanılır. Bu önemli değerler de insan haklarının geliştirilmesine yardımcı olan etkenlerdir. Bu durumda eğitimin, program ve sistem olarak insan haklarına ilişkin işlev yüklenmesi beklenir.

İnsan haklarını bilip tanımanın en etkili yolu olan insan hakları eğitiminin dayandığı ilkeleri ise aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1. Tüm öğretim kurumlarında, vatandaşlık ve insan hakları eğitimine büyük bir önem verilmeli ve bu eğitim teşvik edilip sürekli denetlenmelidir.
2. İnsan hakları eğitimi gerçek yaşamla, yani okulun yakın çevresi ve uzak çevresi ile bağlantı halinde olmalıdır.
3. Öğrencilerin temel haklar ve bu alanda kullanılan terminoloji hakkında temel bir bilgi düzeyine sahip olmaları sağlanmalıdır.
4. Öğrencilerin tek tek ve toplu olarak tutum ve davranışlarında değişme meydana getirilmeye çalışılmalıdır.
5. Onlarda insan hakları, barış ve kalkınma adına, ileride aktif olarak toplum yaşamında etkinliklerde bulunabilecek potansiyel oluşturulmalıdır (Akbaşlı, 2000: 21).

İnsan hakları eğitimi ile öğrencilere uluslararası insan haklarını kullanabilme becerisini geliştirmeyi, ülkelerindeki ve diğer ülkelerdeki ekonomik ve politik sorunlarla objektif kararlar verebilmeyi öğretmek gerekmektedir. İnsan hakları tüm uluslar tarafından kabul edilmiş standartlardır. Renk, ırk, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm insanlar için geçerlidir. Bu nedenle insan hakları eğitimi sırasında

öğrencilerin, evrensel değerler ile ulusal değerlerin sentezini yapabilmeleri ve insan hakları ile ilgili standartları değerlendirebilecek duruma gelmeleri sağlanmalıdır (Kepenekçi, 2000: 13).

Tüm insan hakları belgelerinde yer alan, insan hakları eğitiminin amaçlarından en fazla tekrarlananlar aşağıda sıralanmıştır (Yiğittir, 2003: 5) :

- İnsan hakları eğitimi; karşılıklı hoşgörü, anlayış, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirmelidir.
- İnsan hakları eğitimi; bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkalarının haklarına saygı göstermeyi de öğretmelidir.
- İnsan hakları eğitimi; bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.
- İnsan hakları eğitimi; demokrasinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.
- İnsan hakları eğitimi; insan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneceği sağlam bir temel oluşturur.

İnsan hakları eğitiminin ve insan hakları için eğitimin, bir insan hakkı olduğu gerekçesinden hareket eden Birleşmiş Milletler, hazırladığı İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı Eylem Planı'nda amaçlarını; “evrensel bir insan hakları kültürünü kurma amacıyla eğitme, bilgilendirme ve bilgi yayma çabaları” olarak tanımlanmış; bunları bilgi ve beceri kazandırmakla ve aşağıdaki hedeflere yönelik tutumlar oluşturmakla gerçekleştirebileceğini belirtmiştir:

- a. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek,
- b. İnsan kişiliğini ve bu kişiliğin taşıdığı onurla ilgili duyguyu tam geliştirmek,
- c. Anlayışı, hoşgörüyü, kadın-erkek eşitliğini ve bütün uluslar, yerli halklar ile ırksal, ulusal, etnik, dinsel gruplar arasında dostluğu teşvik etmek,
- d. Bütün insanların etkin şekilde özgür bir topluma katılmalarını olanaklı kılmak,
- e. Birleşmiş Milletlerin barışı koruma etkinliklerini desteklemek.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminin başarıya ulaşabilmesi için, en başta eğitim sisteminin insan haklarını dikkate alan biçimde düzenlenmesi gerekir. Bu tür bir eğitim sistemi her şeyden önce, tüm öğrencilerin eğitim haklarından en üst düzeyde yararlanmalarını sağlayacak şekilde örgütlenmelidir. Bunun için öncelikle temel eğitim herkese açık olmalı ve bundan sonraki eğitim düzeylerinden sadece belli bir ayrıcalıklı kesim değil, herkes yararlanmalıdır. Ulusal kaynakların yeterli olmadığı hallerde, uluslararası kuruluşlar geliştirmekte olan eğitim düzeylerine destek sağlamalıdır (Turcan, 2005: 22).

1. 4. 3. 3. İnsan Hakları Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları eğitiminin, evrensel bir hak olarak kabul edilmesi bu eğitimi, dünyanın hemen her yerinde uluslararası eğitim faaliyetlerinin değerli bir parçası haline getirmiştir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olmak üzere, uluslararası diğer kuruluşlar tarafından kabul edilen insan haklarıyla ilgili sözleşmeler ve diğer belgelerde, bir insan hakkı olarak eğitim hakkına ve insan hakları eğitimine önemli bir yer verilmiştir. Sözleşme ve belgeleri kabul eden taraf devletlere ise hukuksal yükümlülükler getirilmiştir.

Bu süreçte ortaya çıkan ilk belge 10 Aralık 1948 tarihli “İnsan hakları Evrensel Bildirgesi”dir. Bildirge’nin başlangıç bölümünde, tüm bireylerin ve toplumun tüm organlarının, öğretim ve eğitim yoluyla insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak tanınmasını ve etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak için çaba göstermeleri istenir (Doğan, 2003: 282). Bu dönemde insan hakları eğitimi, pragmatik bir yapı arz edip, Avrupa’daki hukuk kuralları ve işlevsel kurumsallaşma üzerine kurulmuştur (Yeşil, 2002: 65).

Bu konuda ikinci önemli belge ise UNESCO Genel Konferansınca 1974 yılında kabul edilen “Uluslararası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim ile İnsan hakları ve Temel Özgürlükler Hakkında Eğitime İlişkin Tavsiye Kararı”dır. Bakanlar

Komitesi'nin 1978 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Öğretimi Tavsiye Kararı ile 1985 yılında kabul ettiği “Okullarda İnsan Hakları Öğretimi ve Öğrenimi Tavsiye Kararı”nda insan hakları eğitimine ilişkin somut önerilere yer verilmiştir. İnsan Hakları eğitimi konusu, AGİT çerçevesinde, 1975 yılında imzalanan Helsinki Son Belgesi'nden beri kabul edilen belgelerde, özellikle de AGİK'in İnsani Boyut Konferansı Kopenhag ve Moskova toplantıları belgelerinde yer almıştır.

Bu kararların sonucu olarak insan hakları öğretimi ve eğitimi konusunda 1978, 1987 ve 1993 yıllarında uluslararası toplantılar da yapılarak çeşitli öneriler kabul edilmiştir. Bunların en önemlisi, 1993 yılında Viyana'da yapılan “İnsan Hakları Dünya Konferansı”dır. Bu konferansın sonucunda yayımlanan Viyana Bildirgesi ve Eylem programı'nda insan hakları eğitimi-öğretiminin ve halkın bilgilendirilmesinin, topluluklar arasında uyumlu ve istikrarlı ilişkileri güçlendirmek ve karşılıklı anlayışı, hoşgörüyü ve barışı teşvik etmek için zorunlu olduğu belirtilmiştir (Doğan, 2003: 282–283).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 23 Aralık 1994 tarihli toplantısında aldığı 49/184 sayılı kararla, “eğitim, bilgilendirme ve bilgi yayma yoluyla bilgi ve beceriler kazandırmak ve tutum ve davranışlar şekillendirerek evrensel insan hakları kültürünü oluşturmak” amacıyla 1995–2004 yılları arasındaki dönemi İnsan Hakları Eğitimi Onyılı ilan etmiştir. Birleşmiş Milletler, 1995–2004 yılları arasını “İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Eylem Planı” çerçevesinde tüm dünya ülkelerini, insan hakları eğitimine dönük ulusal ve uluslararası çalışmalar yapmaya, etkinlikler düzenlemeye teşvik etmiştir. Bu çalışmalarda resmî ve özel kuruluşlar arasında işbirliği ve dayanışmanın sağlanması, kuramsal ve uygulamalı çalışmaların beraber yürütülmesi, günlük olaylarla faaliyetlerin ilişkilendirilmesi önerilmiştir. Buna bağlı olarak da bir çok ulusal ve uluslararası kuruluş tarafından çeşitli çalışmalar yapılmakta, projeler yürütülmekte ve etkinlikler düzenlenmektedir (Gülmez, 1995–1996: 273).

İnsan hakları eğitiminin, eğitim ve öğretim sisteminin tüm biçim ve kademelerinde yer alması, programın evrensel insan hakları eğitiminin amaçlarını gerçekleştirecek biçimde düzenlenmesi, uluslararası hukukun yanı sıra ulusal hukuktan da doğan bir zorunluluktur (Gülmez, 2000b: 331).

1. 4. 4. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminde Öğretmenin Rolü

İnsan hakları günümüzde büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenledir ki birçok ülkenin eğitim sistemlerinde “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi yer almaktadır. Okul ortamında herhangi bir yaptırım gücü uygulamadan sadece öğrencilere vatandaşlık ve insan hakları bilincini kazandırabilecek tek yetkili kişi ise öğretmendir. Böyle önemli bir göreve sahip olan öğretmenler de bu alanla ilgili bilinç ve bilgiye sahip olmalıdırlar. Ancak bu sayede insan haklarına saygılı, vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olan, özgürlüğe ve demokrasiye inan bireyler yetiştirebilirler.

Öğretmen, Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi dersinde, öğrencilerin özellikle kendi haklarını tanıma, başkalarının haklarına saygı ve hoşgörü gösterme, aynı zamanda kendisinin ve başkalarının haklarını koruma gibi konularda onları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır. Ancak, öğrencilerin özelliğinden dolayı öğretmen bu hedefini gerçekleştirmede bazı güçlüklerle karşılaşabilir. Karşılaşılan güçlükleri aşmak amacıyla aileleri insan hakları konusunda bilinçlendirme etkinliklerine de önem vermelidir. Bunu sağlamak amacıyla öğretmen, yeri geldikçe yakın çevresindeki üniversite, vakıf, dernek vb. kuruluşlarla iş birliğine giderek konuyla ilgili kişileri okula davet edip onların öğrenci ve velilerle görüşmelerini sağlayabilir. Ders konularıyla ilgili konferans, sempozyum vb. toplantılara öğrenci ve ailelerin katılımlarını sağlayabilir. Yine öğretmen, resmî ya da sivil kuruluşların engelli bireylere sağladığı sosyal haklardan öğrencileri ve aileleri haberdar edebilmek için toplantılar düzenleyebilir. Toplantılar sayesinde ailelerin birbirleriyle iletişime geçmeleri ve bu konularda kendi aralarında bilgi alışverişi yapmaları sağlanabilir.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin işlenişinde öğretmen, özellikle soyut kavramların öğretiminde yeterli özeni göstermek durumundadır. Bu kavramların tanımlamalar şeklinde öğretilmemesi, ezbere dayandırılmaması, mümkün olduğunca somut örneklerden hareket ederek verilmeye çalışılması gerekmektedir. Konuların işlenişinde önceden bilinmesi gereken ancak programda amaçlar arasında yer almayan bazı kavramlar varsa öğretmen, öncelikle bu

kavramları en basit biçimde vererek konuya geçmelidir. Öğretmen, diğer konuların işlenişinde de öğrencinin yakın çevresinden yararlanarak konuları somutlaştırmalı, böylece öğrencinin günlük yaşama uyumunu sağlamalıdır.

Toplum düzeninin sağlanabilmesi için kendi hak ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği vurgulanmalı, öğrencilerin iyi birer vatandaş olarak toplum içinde, toplumun diğer üyeleriyle bir arada ve uyumlu yaşamaları sağlanmalıdır. Öğrencilere; sosyal ilişkilerinde adil davranabilmesi, ahlâk kurallarına uygun davranışlar gösterebilmesi ve dürüst olabilmesine yönelik davranışlar kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Öğrencilere sevgi, saygı ve anlayış duyguları ile diğer kişilerle dayanışma içinde bulunması, eleştirilere açık olması, başkalarının iyi davranışları ve başarılarını takdir etmesi gereği, yeri geldikçe vurgulanmalıdır.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi işlenirken mümkün olduğunca diğer derslerle bağlantı kurulmasına dikkat edilmeli, benzer konuların işlenişinde paralellik sağlanmalıdır.

Yenilenen sosyal bilgiler müfredatıyla öğrencilere saygı, sevgi, hoşgörü, katılımcılık vb. tutum ve değerleri kazandırmak esas alınmıştır. Öğrenci yaparak – yaşayarak öğrenen, sorgulayan kişidir. Burada da öğrenciye rehber olan öğretmeni ve ders kitaplarıdır. Öğrencinin kitaplardan doğru bilgiyi öğrenmesi, onu anlamlandırması ve yaşama geçirmesi gerekir.(Titiz, 2005: 29)

1. 5. Ders Kitabı

Millî Eğitim Bakanlığı ders kitabını, her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser, olarak tanımlamaktadır.

Ders kitabı ders konularına ait bilgileri, öğrencilerin kendi kendilerine okuyarak, sıralı ve doğru bir biçimde öğrenmeleri için kullanmak üzere, öğretim programlarına uygun biçimde ve sözel bir amaç ile hazırlanmış yazılı bir metindir. Ders kitapları ait oldukları bilim dallarından alınarak öğretim programlarında yer almış bulunan konulara ilişkin bilgileri planlı, düzenli ve tasnifli bir biçimde inceleyip açıklar (Hesapçıoğlu, 1998: 307). Belli bir konu alanıyla ilgili dersin öğretimi için hazırlanmış kitaplar ders kitabı olarak adlandırılır. Ders kitaplarında yer alan bilgilerin diğer kitaplara göre daha iyi örgütlenmiş olması, özetlere, dersin hedeflerine, sorulara, çalışmalara, etkinliklere vb. yer verilmesi önemli yerlerin koyu harfle belirtilmesi gerekir. Ayrıca bu materyaller resim, şema, grafik gibi görsel materyallerle de zenginleştirilmelidir (Erden, 1996: 180–181). Shaver, Davis ve Helburn'e (1997) göre ders kitapları ana materyal olarak görülmesine de sosyal bilgiler öğretimi için eğitimin temel amacıdır (Tokcan, 2003: 159).

1. 6. 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Eğitimi

Araştırmanın bu bölümünde, İlköğretim 4 ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının (MEB, Başarı, Sürat, A yayınları) yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını kapsayan konuları ne derece ele aldıkları incelenmiştir. İnceleme kapsamına kazanımlardan yola çıkarak 4. sınıfta 4, 5. sınıfta ise 5 ünite girmektedir.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında **“Kendimi Tanıyorum”** adlı üniteye bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım: 1: Kişilerin yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceğinin farkına varır.

2: Kendi farklılığını kabul eder.

6: Kendini ifade edebilme becerisini geliştirir.

8: Başkalarının duygularının farkında olur.

Bu kazanımlar MEB yayınlarında, ilgili ünitenin “Ben Kimim?” başlıklı bölümü altında ele alınmıştır. Bu bölümde “insanları birbirinden ayıran özellikler nelerdir?” sorusu yöneltilerek öğrencilerin bireysel farklılıklar üzerinde düşünmesi ve bilgi sahibi olması sağlanmıştır.

A yayınlarında ise bu kazanımlara yönelik bilgi ünitenin “Tanışabilir miyiz?” bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde iki öğrenci ile ilgili geniş bir bilgi verilmiş ve insanlar arasında bireysel farklılıklar olabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu kazanımların daha çok öğrenci tarafından düşünerek bulunması istenmiştir.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Üretimden Tüketime**” adlı üniteye bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 52: Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır.

53: Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını arar.

54: Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.

Bu kazanımlar MEB yayınlarında, “Yasemin’in Bir Görevi var” ve “Bir Tüketici Olarak Neler Biliyorsunuz?” konu başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bölümlerde, “etiketi olmayan bir ürünü satın alır mısınız? Fiyat etiketi, ürün hakkında size neler söylüyor?”, “satın aldığınız ürünlerin fiş ya da faturasını almamız neden gereklidir?”, “garanti belgesi ne gibi yararlar sağlar? Evinizde garanti belgesi olan ürünler nelerdir?”, “bilinçli bir tüketici olduğunuzu düşünüyor musunuz?” gibi sorulara yer verilerek öğrencileri bu alanda bilgilendirilmiştir.

A yayınlarında, bu kazanımlara yönelik bilgi ünitenin “Alışveriş Listesi” ve “Tüketici Haklarımız” bölümlerinde yer verilmiştir. Bu bölümlerde, “bir ürünü alırken nelere dikkate etmeliyiz?”, “son kullanma tarihi geçmiş bir ürün kullanıldığında neler olabilir?”, “ürünlerin son kullanma tarihlerine niçin dikkat

etmeliyiz?”, “tüketici olarak haklarını biliyor musun?”, “tüketici haklarının korunması sana yasal olarak ne sağlar?”, “aldığın bir ürün bozuk çıktığında neler yaparsın?” gibi sorular sorulmuştur. Bu sorulara yönelik çeşitli örnekler verilerek bu konular üzerinde öğrencilerin beyin fırtınası yapmaları sağlanmıştır.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Hep Birlikte**” adlı ünite de bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 39: Sivil toplum kavramının önemini kavrar.

40: Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.

41: Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.

Bu kazanımlara gerek MEB yayınlarında gerekse A yayınlarında neredeyse hiç yer verilmemiştir. Kazanımlarda yer alan sivil toplum kavramı, sivil toplum örgütleri (sendikalar, barolar, ticaret ve sanayi odaları vb) gibi konular hakkında bilgi yer almamaktadır.

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**İnsanlar ve Yönetim**” adlı ünite de bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım: 43: Ülkemizi yönetenlerin haklın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.

44: Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.

50: Seçilme hakkının önemini kavrar.

57: Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.

Bu kazanımlar MEB yayınlarında, “Muhtarlığımızı Tanıyalım”, “Belediyemiz”, “Bizim Meclisimiz”, konu başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bölümlerde mahalle ve köy muhtarlarının görevlerinin neler olduğu, yaşadığımız yerin yönetiminde kimlerin söz sahibi olduğu ve yöneticilerimizin nasıl seçildiği

hakkında bilgiler örneklerle beraber verilmiştir. Vatandaşlık eğitimi kazanımları bu bölümde yeterli derecede dikkate alınmıştır.

A yayınlarında, bu kazanımlara yönelik bilgi ünitenin “Belediye Başkanı”, “Belediyemizi Tanıyalım”, “Muhtarımız”, “Minik Eller Sandığı”, “Haydi sandık Başına” konu başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bölümlerde, belediye başkanlarımızın, belediyelerimizin, muhtarlarımızın görevlere nasıl geldikleri ve görevlerinin neler olduğu üzerinde önemli derecede durulmuştur. Seçme ve seçilme hakkı ile ilgili verilmesi gereken bilgilere de değinilmiştir. Tüm bu bilgiler röportajlar, gazete kupürleri, karikatürler ile öğrencilerin ilgisini çekebilecek bir şekilde verilmiştir.

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Haklarımı Öğreniyorum**” adlı üniteye bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 2: Haklarını korumanın önemini açıklar.

14: Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.

18: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar.

MEB yayınları 5. sınıf ders kitaplarında bu kazanımlara yönelik bilgi ünitenin özellikle, “Bir Günüm”, “Haklarım ve Sorumluluklarım”, “Çocuğum, Haklarım Var” konu başlıkları altında verilmiştir. Bu bölümlerde, “birey olarak sahip olduğumuz bazı haklar vardır. Yaşama hakkı, çalışma hakkı, tüketici hakkı, eğitim öğrenim hakkı gibi, haklarımızı koruyabilmemiz için bize düşen sorumluluklar nelerdir?”, “size göre haklar mı önemlidir, sorumluluklar mı?”, “çocuk olarak haklarınızın neler olduğunu biliyor musunuz?” gibi sorular öğrencilere yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu konular hakkında bilgiye ulaşmaları için çeşitli örnekler resimlerle zenginleştirilerek verilmiştir.

Aynı kazanımlara yönelik bilgi Sürat yayınlarında ise ünitenin, “Gruplar ve Ben”, “Haklarım ve Sorumluluklarım” konu başlıklı bölümlerinde ele alınmıştır.

İncelenen ders kitabının bu konu başlıkları altında, öğrencilerin hak ve sorumluluk kavramlarını anlayabilmeleri ve Çocuk Hakları Sözleşmesi hakkında bilinçlenebilmeleri için gerekli bilgi örneklerle, resimlerle ve sorularla verilmiştir.

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Adım Adım Türkiye**” adlı ünite de bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 5: Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder.

7: Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.

Bu kazanımlar MEB yayınlarında ünitenin özellikle “Atatürk İlkeleri”, “Yaşasın Cumhuriyet”, “Atatürk ve Kadın Hakları” adlı konu başlıkları altında verilmiştir. Bu konu başlıkları altında Atatürk inkılâplarından ve Cumhuriyetin getirmiş olduğu yeniliklerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Özellikle Cumhuriyet öncesi ve sonrası resimler verilerek öğrencilerin bu resimler arasında farkı bulmaları sağlanmıştır.

Sürat yayınlarında ise aynı kazanımlar ünitenin, “Endazeden Metreye” konu başlığı altında yer almaktadır. Bu bölümde Atatürk ilke ve inkılâplarından önemli ölçüde bahsedilmiş, özellikle Medenî Kanunu’nun kabulüyle gelen kadın – erkek eşitliğine değinilmesi kazanımların bulunuşluk düzeyini arttırmıştır.

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Gerçekleşen Düşler**” adlı ünite de bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 14: Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.

Bu kazanıma yönelik bilgiler, MEB yayınlarında ilgili ünitenin şu konu başlıkları altında yer almıştır: “Teknolojinin Serüveni”, “Bilim Adamlarını araştırıyoruz”, “Atatürk, Bilim ve Teknoloji”, “Bilimle El Ele”. Bu konu başlıkları

altında bilimsel çalışmalardan bahsedilerek bu çalışmaların önemi kavratılmıştır. Ayrıca bazı önemli bilim adamlarımızın hayat hikâyeleri ve yaptıkları anlatılmış böylece, öğrencilerin bilim adamlarımıza ve yapmış oldukları önemli bilimsel çalışmalara saygı duymaları sağlanmıştır. Tüm bunlar resimler ve örneklerle ilgi çekici bir şekilde verilmiştir.

Sürat yayınlarının ders kitaplarında ise bu kazanıma yönelik bilgi, ünitenin “Bilim ve Hayat” bölümünde ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Burada gündelik yaşantımızı kolaylaştıran pek çok önemli buluştan resim destekli ve örneklerle bahsedilerek öğrencilerin bilimsel çalışmalara ve bu çalışmaları yapan değerli bilim adamlarımıza saygı duymaları sağlanmıştır.

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Toplum İçin Çalışanlar**” adlı üniteye bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 39: Sivil toplum kavramının önemini kavrar.

40: Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.

41: Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.

Bu kazanımlar MEB yayınlarının ders kitaplarında ünitenin, “Her işin Başı Sağlık”, “Sivil Toplum Kuruluşları” başlıkları altında ele alınmıştır. Ünitenin bu bölümlerinde, “sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırabilir misiniz?”, “sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirebilir misiniz?”, “bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırabilir misiniz?” sorularına yönelik geniş bilgiler verilmiştir. Özellikle sağlık ve eğitim alanında çalışan sivil toplum kuruluşları hakkında yeterli bilgi resimlerle de desteklenerek verilmiştir.

Sürat yayınlarında ise ilgili ünitenin, “Sivil Toplum Kuruluşları” bölümünde sivil toplum kuruluşları ve görevleri hakkında ayrıntılı bilgi verilerek öğrencilerin kazanımlara sahip olması büyük ölçüde sağlanmıştır. Verilen bilgiler kazanımların

hepsini yeterli ölçüde kapsamaktadır. Ayrıca gazete haberleri, örnekler ve resimlerle de bu bilgiler, öğrencilerin dikkatini çekecek biçimde verilmiştir.

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “**Bir Ülke, Bir Bayrak**” adlı ünite de bulunması gereken vatandaşlık eğitimi kazanımları ve bulunuşluk düzeyleri şu şekildedir:

Kazanım 16: Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.

17: TC Anayasasının varlığının farkına varır.

35: Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.

36: Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.

37: Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.

42: Merkezi yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.

MEB yayınlarında ünitenin, “Yasalar Bizim İçin Var”, “Yasalarımız”, “Bizim İçin Cumhuriyet ve Demokrasi”, “Ulusal Egemenlik ve Bağımsızlık Sembollerimiz” konu başlıkları altında ayrıntılı olarak kazanımlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümlerde Anayasamızdan, Cumhuriyet ve demokrasiden, yerel yönetimler ve görevlerinden resimlerle zenginleştirilerek yeterli ölçüde bahsedilmiştir.

Sürat yayınlarında ise, “Yasalar”, “Merkezî Yönetim”, “Demokrasi ve Egemenlik Sembolleri” konu başlıkları altında kazanımlarla ilgili bilgiler ele alınmıştır. Bu ders kitabında da hukuk kurallarının yaşamı kolaylaştırmak için var olduğu, merkezi yönetim birimlerimiz ve görevlerinden, demokrasiden ve özellikle öneminden ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

Genel olarak, incelenen bütün ders kitaplarımızda vatandaşlık eğitimi ile ilgili kazanımlara yeterli ölçüde yer verildiği anlaşılmaktadır.

1. 7. Araştırmanın Problemi

Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders programında yer alan vatandaşlık eğitimi ile ilgili kazanımları, ders kitapları, öğretmen ve öğrenciler ne derece ele almakta ve uygulamaktadırlar? Araştırmanın problem cümlesidir.

Problem cümlesine dayalı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler ders kitapları(MEB, Sürat, A yayınları) yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını kapsayan konuları ne derece ele almaktadır?

2. İlköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitapları(MEB, Sürat, A yayınları) yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını kapsayan konuları ne derece ele almaktadır?

3. İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi okutan ilköğretim öğretmenleri, yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını ne derece dikkate almaktadırlar?

4. İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?

5. İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?

1. 8. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, ilköğretim birinci kademe 4. ve 5. sınıflarda okutulan MEB yayınları ile diğer özel yayınların(Sürat, A) ve 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersini

okutan öğretmenlerin yenilenen Sosyal Bilgiler müfredatı içerisinde yer alan vatandaşlık eğitimi ile ilgili kazanımları ne derece dikkate aldıklarının belirlenmesi ayrıca ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre vatandaşlık eğitimiyle ilgili sahip olmaları gereken kazanımları elde etme düzeylerini tespit etmek amaçlanmıştır.

1. 9. Araştırmanın Önemi

Türk eğitim sisteminde sosyal bilgiler öğretiminin amaçları, köklü geleneğimiz ve eğitim sistemimizin dayandığı temellerle, ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler, insan topluluklarının içinde yaşadıkları dünya ve halk hakkındaki anlayışlarını genişletmek maksadıyla sosyal görüşlerin oluşmasını talep eder. Sosyal bilgilerin gayesi, vatandaşlığı güçlendirmek ve ferdin kendisine, ailesine ve devlete karşı olan sorumluluğunu daha kuvvetli hissettirmektir.

Tüm bunların sonunda sosyal bilgiler dersi okutmakla Milli Eğitimimiz iyi vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir diyebiliriz (Dönmez,2003: 40). Bu amacın gerçekleşmesi içinse en önemli nokta İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde vatandaşlık eğitiminin ders kitapları ve öğretmenler tarafından yeni sosyal bilgiler programına uygun verilmesi ve öğrencilerin dersin sonunda elde etmeleri gereken kazanımlara sahip olmalarıdır.

Yapılan çalışmanın önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Araştırma sonunda yeni sosyal bilgiler programına göre ders kitapları ve öğretmenler tarafından vatandaşlık eğitiminin ne düzeyde ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine verildiği ve bu eğitimi alan öğrencilerin, öğrendiklerinin ne kadarını hayata geçirdikleri

belirlenecektir. Yani öğrencilerin ders sonunda ulaşmaları gereken kazanımların ne kadarına sahip oldukları ortaya konulacaktır. Böylece yeni sosyal bilgiler programının temelde iyi vatandaş yetiştirme amacının ne oranda uygulanabildiğini gün ışığına çıkarmaya katkıda bulunacaktır. Ayrıca araştırma konusunun seçilmesinde, bu konuyla ilgili daha önce özellikle ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda kapsamlı bir araştırma yapılmamış olması da önemli rol oynamıştır.

Elde edilen sonuçlar ise özellikle Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Program Geliştirme Dairesince, üniversitelerin eğitim fakülteleri bölümlerinin öğrencileri ve öğretim üyeleri, yayınevleri ve ilköğretim öğretmenleri tarafından kullanılabilecektir.

1. 10. Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırma için seçilen örneklem evreni temsil etmede yeterlidir.
2. Bilgi toplama aracı olarak kullanılan anket ölçekleri araştırma için güvenilir ve yeterlidir.
3. Kullanılan anket ölçekleri veri toplamak için yeterlidir.
4. Bilgi toplamak için hazırlanan ankete katılan öğrenci ve öğretmenler samimi ve doğru cevaplar vermişlerdir.
5. Araştırmada kullanılan anket sorularının tespitinde başvuru uzman görüşleri yeterlidir.
6. Çalışmada kullanılan ders kitaplarının araştırmaya olan katkılarında yayınevleri eş etkenlik seviyesinde varsayılmıştır.

1. 11. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- İlköğretim birinci kademe 4. ve 5. sınıf öğrencileri
- İlköğretim birinci kademe 4. ve 5. sınıf öğretmenleri
- İlköğretim birinci kademe 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları
- MEB, Başarı, Sürat, A Yayınları
- MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Resmi İlköğretim Okulları ile sınırlandırılmıştır.

1. 12. Tanımlar

Eğitim: Önceden saptanmış amaçlara göre insan davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizisi.(Altunya,1999: 79)

İlköğretim: Kadın-erkek bütün Türk vatandaşlarının “milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.” (222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Temel Kanunu 1. madde)

Program: 1- Belirli bir konuya ilişkin olarak çalışma yolunu veya biçimini gösteren plan. 2- İleride yapılacak işlerin sırasını ve kapsamını gösteren belge.(Alaylıoğlu R.-Oğuzkan F., 1976: 258)

Sosyal Bilgiler Öğretmeni : İlköğretim okullarında bir(sosyal bilgiler) ve bir grup(Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi-TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük) dersi okutan öğretmen.(Koçak K.,2001: 76)

Vatandaşlık: Kişiler ve devletlerarasında anayasa ve yasalarla tanımlanmış, karşılıklı hak ve ödevlere dayanan bağ.(Türkçe Sözlük,1988: 1647)

İnsan Hakları: Kişinin tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu kurallarla yönetilen ayrıcalıklardır. (Gülmez,1994:5)

Ders Kitabı: Öğretim programına uygun olarak hazırlanmış, ders konularına ait bilgileri öğrencilerin kendi kendilerine okuyarak sıralı ve doğru biçimde öğrenmelerine yardımcı olan basılı ve yazılı bir öğrenme – öğretmen materyalidir. (Toprak,1993: 43)

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders programında vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaları kapsayan literatür taramasından örnekler sunulacaktır; ancak bu alanda 4. ve 5. sınıfla ilgili bir çalışma mevcut olmadığı için, genellikle 6. ve 7. sınıfı ve eski sosyal bilgiler programını kapsayan diğer araştırmalar sunulacaktır.

Karataş (2002) tarafından yapılan “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi” konulu yüksek lisans tezinde Cumhuriyetin kuruluşundan sonra vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılanlarla, bu dönemde vatandaşların eğitilmesinde ne tür içerik ve hedeflerin takip edildiği ile ilgili bulgular ortaya konmuş ve önerilerde bulunulmuştur.

Büyükdemir tarafından yapılan “İlköğretim 7.sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan hakları Dersinin Etkililiğinin Araştırılması” konulu yüksek lisans tezinde, İlköğretim II. Kademe 7. sınıflarda okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin etkililiğine ilişkin öğretmen görüşleri ile öğrencilerin bu dersteki başarı düzeylerini ortaya koyan bulgular elde edilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Turcan (2005) tarafından yapılan “1960’lı Yıllardan Günümüze vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezinde, 1960’lı yıllardan günümüze neler yapılmış, eğitim programlarında ne gibi değişiklikler olmuş, ülkemiz vatandaşının eğitilmesinde ne tür hedefler belirlenmiş ve içerik takip edilmiş gibi soruların cevabı aranmış, bu konularla ilgili bulgular elde edilip önerilerde bulunulmuştur.

Yiğittir (2003) tarafından yapılan “İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Özel Amaçlarının Gerçekleşebilirlik Düzeyi” konulu yüksek lisans tezinde, ülkemizde 7.sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin özel

amaçlarının ne derece gerçekleştiği ölçülmeye çalışılmış, bunun için, ilköğretim okulları 8. sınıf öğrencileri ile bu dersin öğretmenlerinden anket aracı ile alan araştırması yapılmıştır. Araştırma sonunda 7. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin yüksek bir oranda gerçekleştirildiği gözlenmiş, öğretmen ve öğrencilerin ihtiyaçları göz önüne alınarak 7.sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi özel amaçlarında değişiklikler yapılması öngörülmüştür.

İnan (2005) tarafından yapılan “İlköğretim 7.sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Öğretim Programında İfadesini Bulan Temel Hak ve Özgürlüklerin Kazanılma Düzeyi” konulu yüksek lisans tezinde, İlköğretim 7.sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinde öğrencilere kazandırılması gereken temel hak ve özgürlüklerin kazandırılma düzeyleri ölçülerek, kazandırılma düzeylerini düşüren sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlara öneriler sunulmuştur.

Koçak K. Ve diğerleri (1995) Ankara ilinde öğretmen, öğrenci, yönetici ve müfettişlere yönelik yaptıkları alan araştırması sonucu Vatandaşlık Bilgisi dersinin konu muhtevasının tespitine çalışılmışlardır

Türker (1999) tarafından yapılan “Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitabının Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezinde, Ders Kitapları Yönetmeliğindeki (2434 sayılı T.D.) kriterleri esas alınarak hazırlanmış ve çalışması ile bu derste okutulan ders kitaplarının niteliklerini ortaya koymuştur.

Türker (2005) tarafından yapılan “İlköğretimde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezinde, İlköğretim II. Kademe öğrencilerinin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin öğretimi ile ilgili görüşleri ve bu görüşlere etki eden faktörler tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu dersten beklentileri yapılan incelemeler sonucunda ortaya konularak gerekli önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin analizi açıklanacaktır.

3.1.Araştırma Modeli:

Araştırma, Okul Survey (betimleme) ve tarama yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Çalışma yapılırken şu aşamalar takip edilmiştir:

1. İlgili literatür incelenmiştir. Literatür taramasında, Talim Terbiye Kurulu onaylı Sosyal Bilgiler ders kitapları, kılavuz kitaplar, konuyla ilgili bilimsel makaleler, süreli yayılar ve eğitim bilimleri eserleri incelenmiştir.

2. Yapılan tarama sonrasında ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında MEB ve özel yayınevlerinin yeni Sosyal Bilgiler programında yerini bulan Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi kazanımlarına ne düzeyde yer verdiği değerlendirilmiştir.

3. Survey yöntemi ile İlköğretim birinci kademe 4. ve 5. Sosyal Bilgiler dersindeki Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ile ilgili kazanımlara öğrenciler tarafından ulaşılma düzeyi ve bu dersi okutan öğretmenlerin ilgili kazanımları yeni programa göre ele alış düzeyleri tespit edilmiştir.

4. Yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan eksikliklere çözüm önerileri sunulmuştur.

3. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ve Ankara ilinde 2006 – 2007 yılında eğitim ve öğretime açık bulunan ilköğretim okullarındaki 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersine giren sınıf öğretmenleri ve 4. ve 5. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, MEB, Sürat ve A yayınları ders kitapları ile Ankara ilinde 2006 – 2007 öğretim yılında eğitim ve öğretime açık bulunan ilköğretim okullarından farklı seviyedeki okullar dikkate alınarak belirlenen 2 ilköğretim okulu olarak seçilmiştir. Bu okullardaki 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersine giren 15 sınıf öğretmeni ve 200 4. ve 5. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

3. 3. Veri Toplama Tekniği

Araştırma ile ilgili veriler temelde iki yöntem kullanılarak yapılmıştır. Bunlar literatür taraması ve ankettir.

Araştırmanın ayrıntılı olarak ortaya konulması için öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Araştırma sürecinde araştırma konusuna benzer konularda daha önceden yapılmış araştırmalar incelenerek problem şekillendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Talim Terbiye Kurulu onaylı Sosyal Bilgiler ders kitapları, öğrenci çalışma kitapları, öğretmen kılavuz kitapları, yeni İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders programı incelenmiştir. İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine yeni programda yer bulan sosyal bilgiler dersindeki vatandaşlık eğitimi ile ilgili kazanımlara ulaşma düzeylerini tepsî etmek için ve bu

derse giren öğretmenlere de bu kazanımları öğrencilere verme düzeylerini belirlemek amacıyla anket uygulanmıştır.

3. 4. Verilerin Analizi

Araştırmanın alt problemleri SPSS kullanılarak değerlendirilmiştir. İlgili alt problemlerde veriler %, frekans ve ki-kare kullanılarak analiz edilmiştir.

Frekans dağılımı; bir ya da daha çok değişkene ait değerlerin ya da puanların dağılımına ait özelliklerini betimlemek amacıyla verileri sayı ve yüzde olarak verir. Frekans dağılımı tablosu, deneysel ve tarama araştırmalarında toplanan verilerin genel olarak betimlenmesinde kullanılır.

Araştırmada kullanılan bir diğer istatistik olan ki-kare kategorik bir değişkenin düzeylerine giren birey ya da nesnelerin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test eden tek örneklem için kay-kare testi, bir iyi- uyum (uyum iyiliği) testidir. Test gerçekte, değişkenin her bir kategorisinde gözlenen sayıların, kategorileri için beklenen sayılardan farkının anlamlılığını inceler. Analiz, her bir kategoriye ait gözlenen değerler arasındaki farkın karesinin beklenen değere bölünmesi ile bulunan χ^2 değerlerinin toplanması ile elde edilen toplam χ^2 istatistiğinin anlamlılığını test eder. Gözlenen ve beklenen değer arasındaki fark azaldıkça, yani birimlerin kategorilere olan dağılımının uyum düzeyi arttıkça, hesaplanan χ^2 istatistiğinin anlamlı çıkma olasılığı düşecektir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde toplanan verilerin analizleri tablolar halinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

4. 1. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?

Araştırmanın, “İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?” şeklinde ifade edilen bu alt problemi ile ilgili sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.1.1. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

4. sınıf üniteleri	N	X	S	Toplam soru sayısı	Başarı yüzdesi	
Ünite 4	115	2.89	1.05	4	72.25	19,26
Ünite 6	115	2.35	1.11	4	58.75	15,66
Ünite 7	115	3.53	1.14	5	70.6	23,53
Ünite 1	115	1.39	.73	2	69.5	9,26

Tablo 4.1.1’nde görüldüğü gibi İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen “Vatandaşlık Eğitimi” dersi kazanımlarının yer aldığı 4.

üniteye ait öğrenci cevaplarının ortalaması 2.89, 6. üniteye ait öğrenci cevaplarının ortalaması 2.35 olarak tespit edilirken; 7. üniteye yer alan kazanımlara ait soruların cevaplandırılma oranı ortalama 3.53, ünite 1'in ki 1.39'dur.

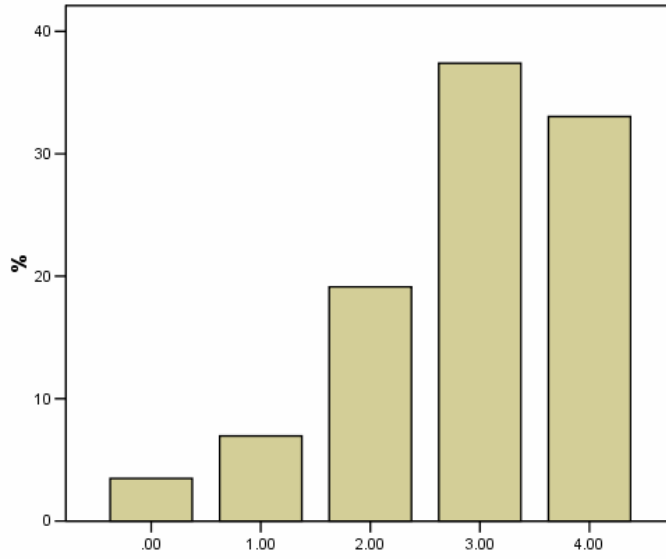
Başka bir ifade ile Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından 4. ünite içinde yer alanlara ait başarı yüzdesi %72.25 olarak en yüksek düzeyde gerçekleşirken, ünite 7 içindeki kazanımların gerçekleşme düzeyi %70.6 ile ikinci sırada yer almaktadır. Sıralamayı % 69.5 ile ünite 1, %58.75 ile ünite 6 takip etmektedir.

Kazanımların gerçekleşme düzeyi en düşük %58.75 ile en yüksek %72.25 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum genel itibariyle yorumlanacak olursa başarı yüzdesi ortalama %67.7 ile yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 4.1.2. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 4.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
4	0	4	3.5
	1	8	7.0
	2	22	19.1
	3	43	37.4
	4	38	33.0
	Toplam	115	100.0

Tablo 4.1.2. de incelendiğinde 4. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 4 soru sorulduğunu bu soruların %33 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %37.4'ü 4 sorudan 3'ünü doğru cevaplamışlardır. % 19.1'i 4 sorudan 2'sini doğru cevaplamıştır. %7'si sadece 1'ini doğru cevaplarken, %3.5'i hiçbir soruyu cevaplayamamıştır. Grafik 1 de durum açık olarak görülmektedir. Tablo 4.1.2 ve grafik 1 genel olarak yorumlanacak olursa 4 sorudan en az 3'ünün doğru cevaplanma oranı % 70.4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

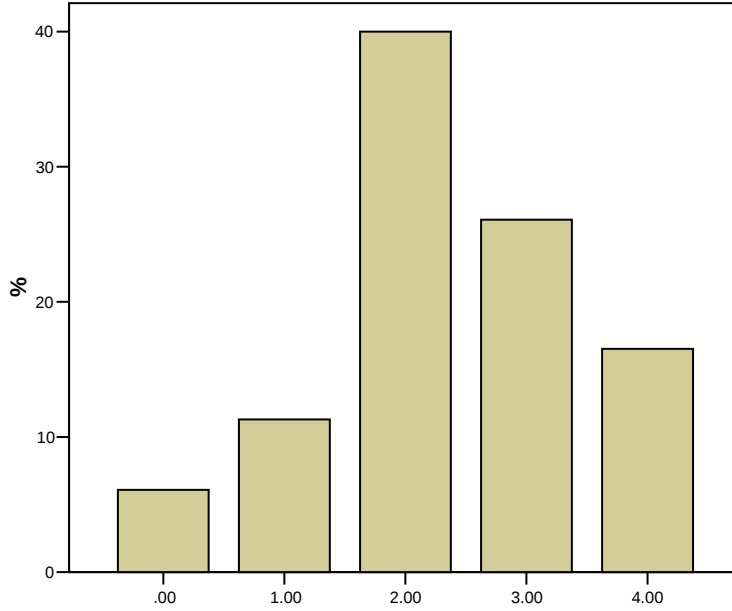
Grafik 1. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 4.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.1.3. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
4	0	7	6.1
	1	13	11.3
	2	46	40.0
	3	30	26.1
	4	19	16.5
	Toplam	115	100.0

Tablo 4.1.3 de incelendiğinde 6. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 4 soru sorulduğunu bu soruların %16.5 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %26.1'i 4 sorudan 3'ünü doğru cevaplamışlardır. % 40'ı 4 sorudan 2'sini doğru cevaplamıştır. %11.3'ü sadece 1'ini doğru cevaplarken, %6.1'i hiçbir soruyu

cevaplayamamıştır. Tablo 4.1.3 ve grafik 2 genel olarak yorumlanacak olursa 4 sorudan en az yarısının doğru cevaplanma oranı % 82.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

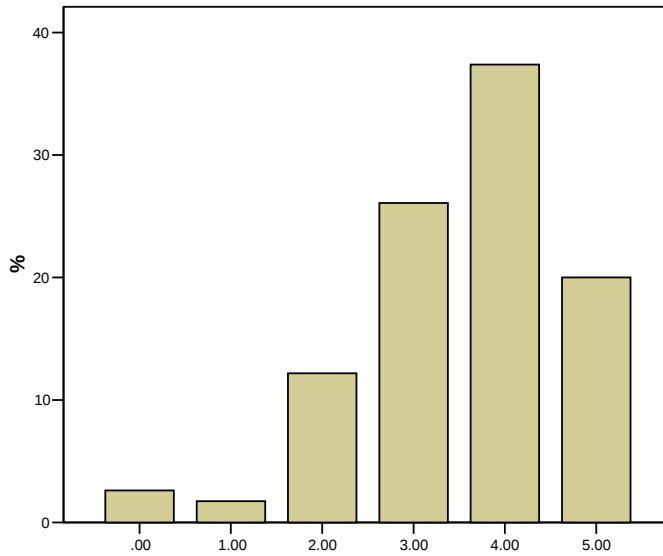

Grafik 2. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.1.4. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
5	0	3	2.6
	1	2	1.7
	2	14	12.2
	3	30	26.1
	4	43	37.4
	5	23	20.0
	Toplam	115	100.0

Tablo 4.1.4. de incelendiğinde 7. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 5 soru sorulduğunu bu soruların %20 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %37.4'ü 5 sorudan 4'ünü doğru cevaplamışlardır. % 26.1'i 5 sorudan 3'ünü doğru cevaplamıştır. %12.2'si sadece 2'sini doğru cevaplarken, %1.7'si 1 soruyu doğru cevaplamıştır. %6.1'i ise hiçbir soruyu cevaplayamamıştır. Tablo 4.1.4. ve grafik 3 genel olarak yorumlanacak olursa 5 sorudan en az 3'ünün doğru cevaplanma oranı % 83.5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

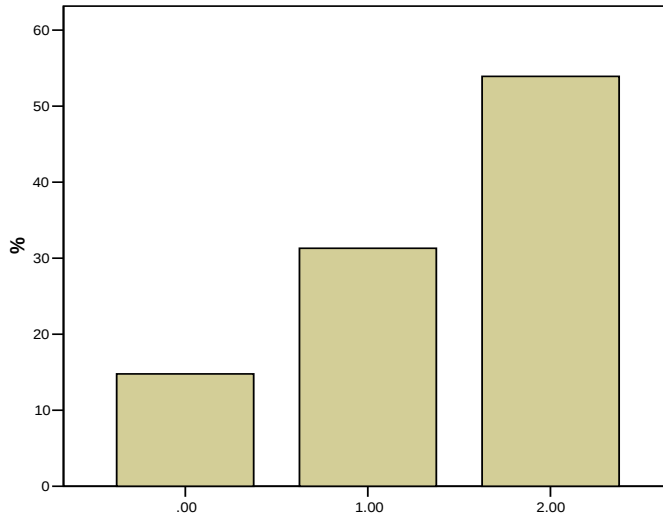

Grafik 3. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.1.5. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
2	0	17	14.8
	1	36	31.3
	2	62	53.9
	Toplam	115	100.0

Tablo 4.1.5 de incelendiğinde 1. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 2 soru sorulduğunu bu soruların %53.9 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %31.3'ü 1'ini doğru cevaplamışlardır. % 14.8'i ise hiçbir soruyu cevaplayamamıştır. Tablo 4.1.5 ve grafik 4 genel olarak yorumlanacak olursa kazanımların yüksek düzeyde gerçekleştiği söylenebilir.

Grafik 4. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.1.6. İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ait doğru olarak verilen öğrenci cevaplarının ünitelere dağılımları arasında farklılığı inceleyen ki-kare testi

	Ünite 4	Ünite 6	Ünite 7	Ünite 1
Ki-kare	52.696	69.017	66.930	26.626
sd	4	5	5	2
p	.000	.000	.000	.000

Tablo 4.1.6. da verilen tek örneklem χ^2 testi sonucuna göre, öğrencilerin verdiği cevaplar ünitelere bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Ünite 4'ün içeriğindeki kazanımlara ait sorulan sorulara verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(4)}=52.696$, $p<0.05$).

Kazanımlardan ünite 6'in içeriğindeki sorulan sorulara ait verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(5)}=69.017$, $p<0.05$).

Aynı şekilde ünite 7'in içeriğindeki kazanımlara ait sorulan sorulara verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(5)}=66.930$, $p<0.05$).

Ünite 1 ile ilgili gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(2)}=26.626$, $p<0.05$).

4. 2. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?

Araştırmanın, “İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yeni programa göre dersi alan öğrenciler, ders sonunda sahip olmaları gereken kazanımları ne derece uygulamaktadırlar?” şeklinde ifade edilen bu alt problemi ile ilgili sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.2.1. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

5. sınıf üniteleri	N	X	S	Toplam soru sayısı	Başarı yüzdesi
Ünite 1	89	2.73	.44	3	91
Ünite2	89	1.97	.91	3	65.6
Ünite5	89	.79	.40	1	79
Ünite 6	89	2.88	1.38	5	57.6
Ünite 7	89	5.59	2.00	8	69.8

Tablo 4.2.1. de görüldüğü gibi İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen “Vatandaşlık Eğitimi” dersi kazanımlarının yer aldığı 1. üniteye ait öğrenci cevaplarının ortalaması 2.73, 2. üniteye ait öğrenci cevaplarının ortalaması 1.97 olarak tespit edilirken; 5. üniteye yer alan kazanımlara ait soruların cevaplandırılma oranı ortalama. 40, ünite 6’nın ki 1.38, ünite 7’nin ki ise 5. 59’dır.

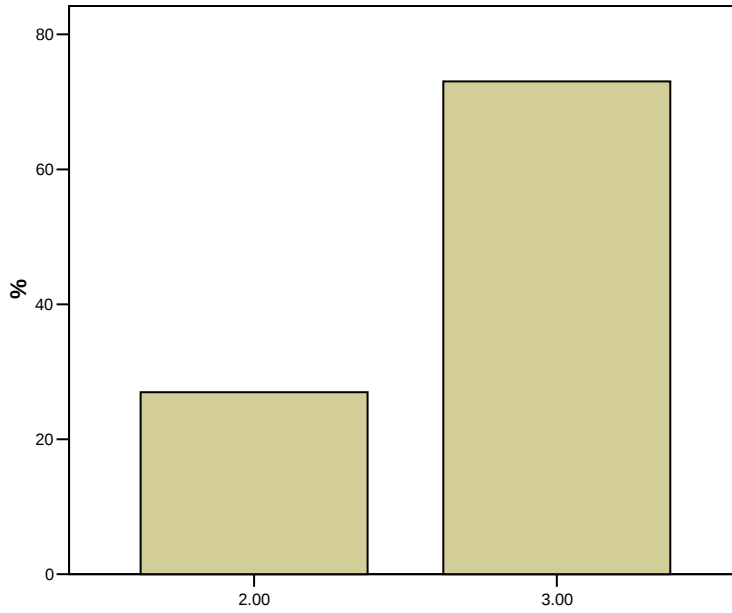
Başka bir ifade ile Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından 1. ünite içinde yer alanlara ait başarı yüzdesi %91 olarak en yüksek düzeyde gerçekleşirken, ünite 5 içindeki kazanımların gerçekleşme düzeyi %79 ile ikinci sırada yer almaktadır. Sıralamayı % 69.8 ile ünite 7, %65.6 ile ünite 2, %57.6 ile ünite 6 takip etmektedir.

Kazanımların gerçekleşme düzeyi en düşük %57.6 ile en yüksek %91 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum genel itibariyle yorumlanacak olursa tüm ünitelere ait soruların doğru cevaplandırılma oranı ise ortalama olarak 13.98 olarak hesaplanmıştır. Başarı yüzdesi ise ortalama %72.6 ile yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 4.2.2. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
3	2	24	27.0
	3	65	73.0
	Toplam	89	100.0

Tablo 4.2.2. de incelendiğinde 1. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 3 soru sorulduğunu bu soruların %73 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Hiç bilemeyen olmadığı gibi, %27’si ise 3 sorudan ikisini doğru cevaplanmıştır. Genel olarak bu kazanımın büyük oranda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Grafik 5’te durum daha görsel olarak sunulmaktadır.

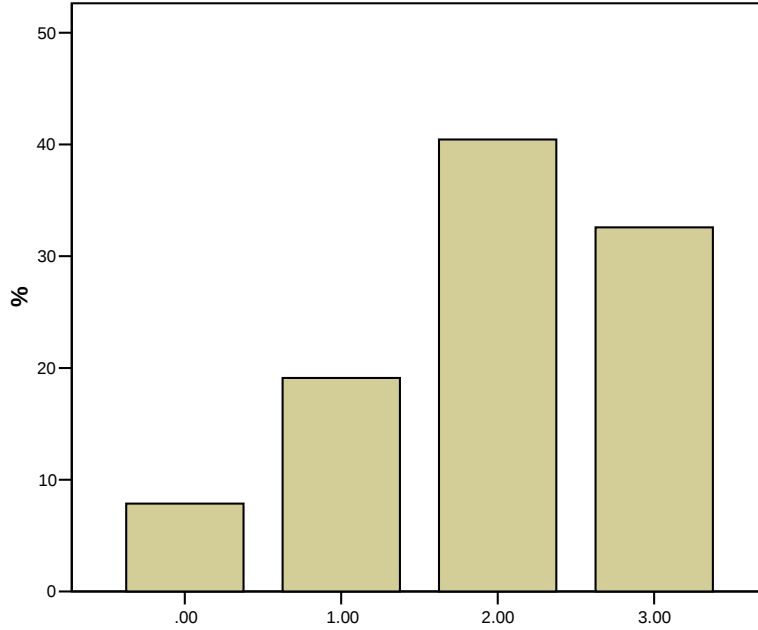
Grafik 5. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 1.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.2.3. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
3	0	7	7.9
	1	17	19.1
	2	36	40.4
	3	29	32.6
	Toplam	89	100.0

Tablo 4.2.3'te incelendiğinde 2. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 3 soru sorulduğunu bu soruların %32.6 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %40.4'ü 3 sorudan 2 sini doğru cevaplamışlardır. % 19.1'i 3 sorudan 1'ini doğru cevaplamıştır. %7.9'u hiçbir soruyu cevaplayamamıştır. Grafik 6'da durum açık olarak görülmektedir. Tablo 4.2.3 ve grafik 6 genel olarak yorumlanacak olursa 3

sorunun en az 2 sinin %72 oranında cevaplanması, 2. ünite içindeki kazanımların yüksek düzeyde gerçekleşmiştir denilebilir.

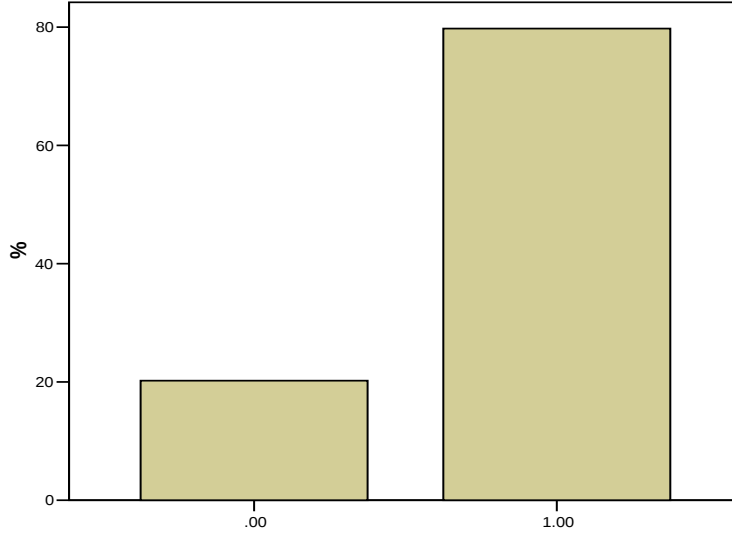

Grafik 6. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.2.4. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 5.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
1	0	18	20.2
	1	71	79.8
	Toplam	89	100.0

Tablo 4.2.4'te incelendiğinde 5. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 1 soru sorulduğunu bu soruların %79.8 düzeyinde doğru cevaplandığını görüyoruz. Hiç bilemeyenler ise %20.2 düzeyindedir. Genel olarak bu kazanımın büyük oranda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Grafik 7'de durum daha görsel olarak sunulmaktadır.

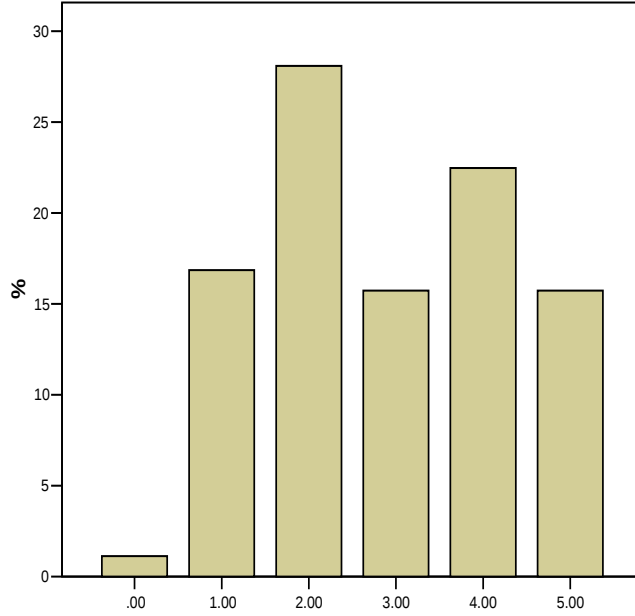
Grafik 7. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 5.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.2.5. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
5	0	1	1.1
	1	15	16.9
	2	25	28.1
	3	14	15.7
	4	20	22.5
	5	14	15.7
	Toplam	89	100.0

Tablo 4.2.5’de incelendiğinde 6. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 5 soru sorulduğunu bu soruların %15.5 düzeyinde tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %22.5’i 5 sorudan 4’ünü doğru cevaplamışlardır. % 15.7’si 5 sorudan 3’ünü doğru cevaplamıştır. %28.1’i sadece 1’ini doğru cevaplarken, %1.1’i hiçbir soruyu cevaplayamamıştır. Grafik 8’de durum açık olarak görülmektedir. Tablo 4.2.5. ve

grafik 8 genel olarak yorumlanacak olursa 5 sorudan 3'ü % 53.9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

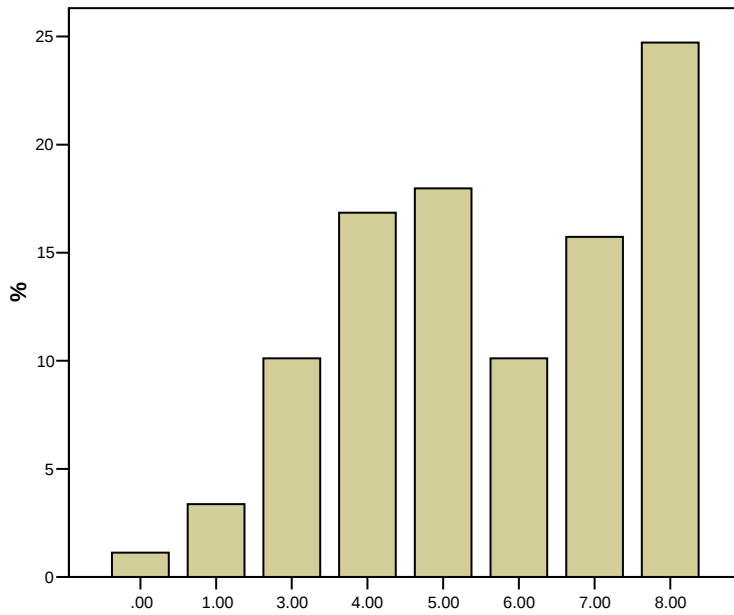

Grafik 8. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.2.6. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarına dair betimsel istatistik

Toplam soru sayısı	Doğru sayısı	N	%
8	0	1	1.1
	1	3	3.4
	3	9	10.1
	4	15	16.9
	5	16	18.0
	6	9	10.1
	7	14	15.7
	8	22	24.7
	Toplam	89	100.0

Tablo 4.2.6’da incelendiğinde 7. ünitenin içeriğinde bulunan kazanımların gerçekleşme düzeyini belirlemek amacıyla 8 soru sorulmuştur. Bu sorulara öğrencilerin verdiği cevapların %24.7’sinin tamamının doğru cevaplandığını görüyoruz. Araştırmaya katılanların %15.7’si 8 sorudan 7’sini doğru cevaplamışlardır. % 10.1’i 6’sını doğru cevaplamıştır. %18’i 5’ini doğru cevaplarırken, %16.9’u 4’ünü, %10.1’i 3’ünü, %3.4’ü 1’ini doğru cevaplamıştır. %1.1’i ise hiçbir soruyu cevaplayamamıştır. Tablo 4.2.6. ve grafik 9 genel olarak yorumlanacak olursa 8 sorudan 4’ü % 85.4 doğru cevaplandığı görülmektedir. Bu durumda 7. üniteye ait kazanımların yüksek düzeyde gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

Grafik 9. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 7.üniteye ait kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarının yer aldığı ünitelere ait öğrenci cevaplarının dağılımı

Tablo 4.2.7. İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ait doğru olarak verilen öğrenci cevaplarının ünitelere dağılımları arasındaki farklılığı inceleyen ki-kare testi

	Ünite 1	Ünite 2	Ünite 5	Ünite 6	Ünite 7
Ki-kare	18.888	22.236	31.562	21.764	30.820
sd	1	3	1	5	7
p	.000	.000	.000	.001	.000

Tablo 4.2.7.'de verilen tek örneklem χ^2 testi sonucuna göre, öğrencilerin verdiği cevaplar ünitelere bağlı olarak daha önce oldukça detaylı şekilde belirtildiği gibi anlamlı bir farklılık bulunmuştur

Ünite 1'in içeriğindeki kazanımlara ait sorulan sorulara verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}=18.888$, $p<0.05$).

Kazanımlardan ünite 2'in içeriğindeki sorulan sorulara ait verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(3)}=22.236$, $p<0.05$).

Aynı şekilde ünite 5'in içeriğindeki kazanımlara ait sorulan sorulara verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(1)}=31.562$, $p<0.05$).

Ünite 6 ile ilgili olarak ta gözlenen fark anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(5)}=21.764$, $p<0.05$).

Benzer şekilde ünite 7'in içeriğindeki kazanımlara ait sorulan sorulara verilen cevaplar arasında gözlenen fark da anlamlı bulunmuştur ($\chi^2_{(7)}=30.820$, $p<0.05$).

4. 3. İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi okutan ilköğretim öğretmenleri, yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını ne derece dikkate almaktadırlar?

Araştırmanın, "İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi okutan ilköğretim öğretmenleri, yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan vatandaşlık eğitimi kazanımlarını ne derece dikkate almaktadırlar?" şeklinde ifade edilen bu alt problem ile ilgili sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.3.1. Likert Tipi Ölçek İçin Puan Aralıkları

(5) Tam	4.20 - 5.00
(4) Çok	3.40 - 4.19
(3) Orta	2.60 - 3.39
(2) Az	1.80 - 2.59
(1) Hiç	1.00 - 1.79

Tablo 4.3.2. İlköğretim öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ait düşünceleri arasında farklılığı inceleyen ki-kare testi

Sorular	X	Likert Tipi Ölçeğe göre Puan Aralığı	S	Ki-kare	sd	p
Soru 1	3.86	Çok	.91	3.400	3	.334
Soru 2	3.53	Çok	.83	6.067	3	.108
Soru 3	3.60	Çok	.98	7.667	3	.053
Soru 4	3.40	Çok	1.12	1.267	3	.737
Soru 5	3.73	Çok	1.03	1.267	3	.737
Soru 6	3.13	Orta	1.24	3.333	4	.504
Soru 7	3.20	Orta	1.14	1.800	3	.615
Soru 8	2.86	Orta	1.12	6.600	3	.086
Soru 9	4.00	Çok	.92	3.933	3	.269
Soru 10	4.60	Tam	.91	24.200	3	.000
Soru 11	4.40	Tam	.91	11.400	3	.010
Soru 12	4.26	Tam	.88	8.200	3	.042
Soru 13	3.73	Çok	1.16	5.533	3	.137
Soru 14	3.73	Çok	1.16	5.533	3	.137
Soru 15	3.86	Çok	.99	5.200	2	.074
Soru 16	3.80	Çok	1.01	3.933	3	.269
Soru 17	4.20	Tam	1.01	7.133	3	.068
Soru 18	2.46	Az	1.30	7.333	4	.119
Soru 19	3.33	Orta	.89	11.200	2	.004
Soru 20	3.80	Çok	.86	5.000	3	.172
Soru 21	3.40	Çok	.98	1.800	3	.615
Soru 22	3.66	Çok	1.04	15.333	4	.004
Soru 23	4.26	Tam	.96	7.667	3	.053
Soru 24	3.60	Çok	.91	5.000	3	.172
Soru 25	3.26	Orta	1.33	2.667	4	.615
Soru 26	3.73	Çok	1.33	1.800	3	.615
Soru 27	3.46	Çok	1.35	3.333	4	.504

Tablo 4.3.2. incelendiği zaman ki-kare sonuçlarına göre bazı sorulara verilen cevaplar arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur. Örneğin;

Üçüncü soruda 3 numara ile kodlanan “orta” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=7.667$, $p<0.05$).

Onuncu soruda 5 olarak kodlanan “tam” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=24.200$, $p<0.05$).

Onbirinci soruda 5 olarak kodlanan “tam” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=11.400$, $p<0.05$).

Onikinci soruda 5 olarak kodlanan “tam” ile 4 olarak kodlanan “çok” seçenekleri anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=8.200$, $p<0.05$).

Ondokuzuncu soruda 3 olarak kodlanan “orta” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=11.200$, $p<0.05$).

Yirmiikinci soruda 4 olarak kodlanan “çok” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=15.333$, $p<0.05$).

Yirmiüçüncü soruda 5 olarak kodlanan “tam” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=3.333$, $p<0.05$).

Yirmiüçüncü soruda 5 olarak kodlanan “tam” seçeneği ile 3 olarak kodlanan “orta” seçeneği anlamlı derecede farklılık gösterecek kadar çok işaretlenmiştir ($\chi^2_{(3)}=7.667$, $p<0.05$).

Diğer sorularda ise şıkların dağılımı anlamlı farklılıklar göstermemektedir.

Yine Tablo 4.3.2. incelendiği zaman öğretmenlerin görüşlerine göre 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından ortalama **“tam”** olarak gerçekleştirilebilen konular aşağıda verilmiştir:

- Soru 10: Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerinin bilinmesi
- Soru 11: Seçilme hakkının öneminin kavratılması

- Soru 12: Seçme hakkının öneminin ve bu haklarını gerektiği yerde kullanılmasının bilinmesi
- Soru 17: Sorumlulukların evde ve okulda yerine getirmenin öğretilmesi
- Soru 23: Merkezi yönetimin hangi birimlerden oluştuğunun kavratılması

4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından ortalama **“Çok”** olarak gerçekleştirilebilen konular aşağıda verilmiştir:

- Soru 1: Kişilerin yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceğinin bilinmesi
- Soru 2: Öğrenciye kendi farklılığının kabullendirilebilmesi
- Soru 3: Farklılıklara karşı anlayış ve saygı göstermesinin sağlanması
- Soru 4: Öğrencilerin başkalarının duygularının farkında olmasının sağlanması
- Soru 5: Kendini ifade edebilme becerisinin geliştirilebilmesi
- Soru 9: Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunun kavratılması
- Soru 13: Tüketici olarak haklarını bilmelerinin ve kullanmalarının sağlanması
- Soru 14: Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını aramalarının sağlanması
- Soru 15: Aldıkları ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmelerinin bir tüketici hakkı olduğunun kavratılması
- Soru 16: Haklarını korumanın öneminin kavratılması
- Soru 20: Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğinin öğretilmesi
- Soru 21: Bilimsel çalışmalara ve bu çalışmaları yapan kişilere saygı duymanın öneminin kavratılması

- Soru 22: Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunun kabul edilmesinin sağlanması
- Soru 26 Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığının kavratılması
- Soru 27: TC anayasasının varlığının farkına varılmasının sağlanması

4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından ortalama **“Orta”** olarak gerçekleştirilebilen konular aşağıda verilmiştir:

- Soru 6: Sivil Toplum kavramının öneminin kavratılması
- Soru 7: Sivil Toplum Örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunun bilinmesinin sağlanması
- Soru 8: Yakın çevredeki Sivil Toplum Örgüt faaliyetlerinin farkında olunmasının sağlanması
- Soru 19: Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizdeki gelişimi için önemli olduğunun kavratılması
- Soru 25: Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığının kavratılması

4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından ortalama **“Az”** olarak gerçekleştirilebilen konular aşağıda verilmiştir:

- Soru 18: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin öneminin kavratılması

Yukarıda da belirtildiği kazanımların içerdiği değerlerin çoğu gerçekleştirilebilirken sadece Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin öneminin yeteri kadar kazandırılmadığı araştırmaya katılan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmeni tarafından belirtilmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin yeni Sosyal Bilgiler programında yer alan Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına sahip olma düzeyleri ve dersi okutan öğretmenlerin bu kazanımları dikkate alma oranları çerçevesinde elde edilen sonuçlar ile bu sonuçlara dayalı yapılan önerilere yer verilmiştir.

5. 1. Sonuç

1. İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına sahip olma düzeyi yüksek ölçüde gerçekleşmiştir.

2. İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına sahip olma düzeyi yüksek ölçüde gerçekleşmiştir.

3. İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersini okutan öğretmenler, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından toplam 5 tanesini “tam” olarak gerçekleştirebilmektedir.

4. İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersini okutan öğretmenler, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından 15 tanesini “çok” düzeyinde gerçekleştirebilmektedir.

5. İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersini okutan öğretmenler, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından 5 tanesini “orta” düzeyde gerçekleştirebilmektedir.

6. İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersini okutan öğretmenler, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından sadece bir tanesi “az” düzeyde gerçekleştirebilmektedir.

5. 2. Öneriler

1. Kazanımların büyük ölçüde gerçekleşmesine karşın Sivil toplum örgütlerini kapsayan kazanımların gerçekleşme oranında düşüklük gözlenmiştir. 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler derslerine giren öğretmenler sivil toplum örgütleri hakkında daha ayrıntılı bilgi verebilir.

2. Etkin vatandaşlar yetiştirmenin amaçlandığı Sosyal Bilgiler dersinde, Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kavramlar güncel yaşama uyarlanarak, sınıf ortamında oyunlaştırılarak verilebilir. Böylece öğrenci yaşayarak demokrasi, hak, seçme, seçilme vb. gibi kavramları daha kalıcı öğrenebilir.

3. Ders kitaplarında ilgili kazanımlara yönelik konular genel olarak örneklerle, gazete kupürleri ve resimlerle anlatılmıştır. Bunların yanında bu konular hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi verilebilir. Verilen örnekler, resimler öğrencinin dikkatini çekmekte oldukça etkili faktörlerdir. Ancak somut bilgi kısmına biraz daha ağırlık verilmesi, konuların daha kalıcı öğrenilmesine katkı sağlayabilir.

4. Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen sonuca göre, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne dair kazanımların gerçekleştirilirliliği düşüktür. Bu konuya ders kitapları da çok az yer vermektedir. Oysa dersi alan öğrenciler öncelikle kendi haklarının neler olduğunu bilmelidir. Bu nedenle gerek ders kitaplarında gerekse dersin öğretmenleri tarafından bu konu üzerinde daha ağırlıklı durulmalıdır.

KAYNAKÇA

AKBAŞLI, Sait. (2000). İlköğretim II. Kademe 7. ve 8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Değerlendirilmesi. Konya: Selçuk Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AKYÜZ, Yahya. (1997). **Türk Eğitim Tarihi**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

ALAYLIOĞLU, Ruşen, OĞUZKAN F. (1976). Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü. Ankara: İnkılâp ve Aka Yayınları.

ALTUNYA, Niyazi. (1998). **Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi**. İstanbul: Düzgün Yayıncılık.

..... (1999). **75. Yılda Eğitim**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ARSLAN, Şeyda T. (2005). İlköğretimde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AYTAÇ, Kemal. (1985). **Avrupa’da Okul Sistemlerinin Demokratlaştırılması**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

BARTH, James L. Ve A. DEMİRTAŞ. (1997). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: YÖK – Dünya Bankası Milli Eğitim Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.

BAŞARAN, İbrahim E. (1996). **Eğitime Giriş**. Ankara: Sevinç Matbaa

BAŞGÖZ, İlhanve H. Wilson. (1968). **Türkiye'nin Eğitim Problemleri (Educational Problems in Turkey)**. İstanbul: Bilgi Yayınları

BİLHAN, Saffet. (1996). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: AÜEBF Yayınları.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit. (1974). **Öğretim Metodu ve Uygulama**. Ankara: Binbaşioğlu Yayınevi.

..... (1998). **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**. İstanbul: MEB Yayınları.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. (2001). **Deneyisel Desenler: Öntest-Sontest Kontrol Gruplu Desen**. Ankara: Pegem-A Yayınları.

..... (2002). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. Ankara: Pegem-A Yayınları.

ÇAĞLAR, Adil. (1992). *İlkokul4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Üzerine Bazı Görüşler*. **Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**. (4). 15–25.

DEMİREL, Özcan. (1998). **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi.

..... (2004). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

DOĞAN, İsmail. (2003). **Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**. Ankara: Pegem-A Yayınları

- DOĞANAY, Ahmet. (2003). “Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi”.
Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (Ed: C.ÖZTÜRK-D.DİLEK). Ankara: Pegem-A Yayınları
- DÖNMEZ, Cengiz. (2003). “Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler** (Ed: C. ŞAHİN). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- DURMUŞ, Yılmaz. (2003). **Vatandaşlık Bilgisi**. Konya: Çizgi Kitabevi.
- ERDEN, Münire. (1996). **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Alkım Yayınları.
-(1998a). **Eğitimde Program Değerlendirme**. Ankara: Alkım Yayınları
-(1998b). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Ankara: Alkım Yayınları.
- ERGÜN, M. ve B. Ergezer. (1999). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Ankara: Ocak Yayınları.
- ERTÜRK, Selahattin. (1972). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Meteksan LTD.ŞTİ.
- (1984). **Diktacı Tutum ve Demokrasi**. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- FİDAN, Nurettin. (1985). **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Alkım Yayınevi.
- FONTANA, David. (1987). **Classroom Control Undersanding and Guiding Classroom Behaviour**. Puplished by the British. Psychological Society and Methven. London and NY.

GÖZLER, Kemal. (2004). **Anayasa Hukukuna Giriş**. Bursa: Ekin Kitabevi yayınları.

GÜLBAHAR, Akyan. (2005). İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminde Akademik Çelişki Tekniği İle Birleştirme Tekniğinin Öğrenci Başarısı ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜLEÇ, C. (1987). “Gençliğin Eğitimi”. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

GÜLMEZ, Mesut. (1994). **İnsan Hakları ve Demokrasi**. Ankara: TODAİE.

..... (1995–1996). *İnsan Haklarında Gelişmeler: İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler On Yılı ve Sosyal Şart Alanında Gelişmeler*. **İnsan Hakları Yıllığı**, 17 – 18. 269–297.

GÜLMEZ, Mesut ve Başk. (2000). **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü APK Yayınları.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin. (1988). **Öğretim İlke ve Yöntemleri: Eğitim Programları ve Öğretim**. İstanbul: Beta Yayınları.

İNAN, Kasım. (2005). İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi Dersi Öğretim programında İfadesini Bulan Temel Hak ve Özgürlüklerin Kazanılma Düzeyi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARATAŞ, İlhan. (2002). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- KEPENEKÇİ, Yasemin. (2000). **İnsan Hakları Eğitimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- KIROĞLU, Kasım. (2006). **İlköğretim Programları**. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- KOCAÇINAR, Mauhip. (1969). **Genel Öğretim Metodu**. İstanbul: İzmir Eğitim Enstitüsü Ders Kitapları Yayınları.
- KOÇAK, Kemal ve Başk. (1995). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Programının Geliştirilmesi (Alan Araştırması-Ankara Örneği). Ankara: MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- KOÇAK, Kemal. (2001). 1998 İlköğretim Okulları Sosyal Bilgiler Programının Genel Amaçlarının Değerlendirilmesi. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla. (1997). **Eğitim Programları ve Öğretimi**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- LISTER, Ian. (1982). "Issues In Teaching And Learning About Humen Rights". **General Education**, 36. 8–13.
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1739 Sayılı).
- MEB. (1995). **İlköğretim Okulu Programı**. Ankara: MEB Yayınları: 2846.
- MEB. (1998). "İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programı". MEB Tebliğler Dergisi, 2487, Nisan 1998, ss. 532–568.
- MEB. (2004). Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. **2563 Sayılı Tebliğler Dergisi**.
- MEB. (2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

NAS, Recep. (2000). **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

NAYLOR, D.T ve R.Diem. (1987). **Elementary and Middle School Social Studies**. New York: Random House.

OĞUZKAN, A. Ferhan. (1981). **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yayınları, A.Ü. Basımevi.

OZANKAYA, Özer. (1980). **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**: Türk Dil Kurumu Yayınları. İstanbul: Cem Yayıncılık.

ÖNCÜL, Remzi. (2000). **Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü**. İstanbul: MEB Yayınları.

ÖZCAN, Hüseyin. (1985). **Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü**. Ankara: Seçkin Kitabevi.

ÖZTÜRK, Cemil ve R. OTLUOĞLU. (2003). **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebî Ürünler ve Yazılı Materyaller**. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

ÖZTÜRK, Cemil ve D. DİLEK. (2004). **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

ÖZTÜRK, Cemil. (2006). **Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına İlişkin Ek Açıklamalar. İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları**. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

ÖZTÜRK, Gülşen. (1999). “İnsan Hakları Eğitimi”. **Yaşadıkça Eğitim. 62**. İstanbul.

PAYKOÇ, Fersun. (1995). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Çağdaş Eğilimler*. İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları Toplantısı (Türk Eğitim Derneği) 25–26 Mayıs 1995 Ankara.

SAFRAN, Mustafa. (2004). “İlköğretim Programlarında Yeni Yaklaşımlar. Sosyal Bilgiler (4–5. Sınıf)”, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Ağustos-Eylül 2004, sayı: 54 – 55.

SMITH, Stanley, Shores. (1957). **Fundamentals of Curriculum Development.**

SÖNMEZ, Veysel. (1997). **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu.** Ankara: Anı Yayıncılık.

..... (1998). **Eğitim Felsefesi.** Ankara: Anı Yayıncılık.

SÖZER, Ersan ve Başk. (1998). **Sosyal Bilgiler Öğretimi.** Anadolu Üniversitesi.

ŞAHİN, Cemalettin ve Başk. (2001). **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TAYMAZ, Haydar. (1978). **Hizmet İçi Eğitim.** Ankara: Pegem-A yayıncılık.

TAZEBAY, Attila (Ed.). (2000). **İlköğretim Programları ve Gelişmeler.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TEZCAN, Mahmut. (1997). **Eğitim Sosyolojisi.** Ankara: Zirve Ofset.

TİTİZ, Osman. (2005). **Yeni Öğretim Sistemleri.** İstanbul: Zambak Yayınları.

TOKCAN, Halil. (2003). “ **Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Ünite Değerlendirme Sorularının Öğretim Programına Göre Kapsam Geçerliği ve Bloom’un Bilişsel Alan Basamaklarına Göre Analizi**”. Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. Şahin, C. (Ed.) . Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

TOPRAK, Tülay. (1993). İlköğretim Ders Kitaplarının Öğretim Programına Uygunluğunun Değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TURAN, İlter. (1986). **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**. İstanbul: Der Yayınevi.

TURAN, Sevgi ve İ. SAYEK. (2006). *Eğitimde Öğretmen Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Tıp Dergisi; Cilt 37, sayı: 3.

TURCAN, Raşit. (2005). 1960'lı Yıllardan Günümüze Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TÜRKER, Dilek. (1999). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ULUOCAK, Nihal. (1989). **Türk Vatandaşlık Hukuku**. İstanbul: Filiz Kitabevi.

ÜNAL, Şeref be Başk. (2000). **Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları**. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü APK Yayınları.

ÜSTÜN, Ahmet ve Başk. (2002). **Eğitim Üzerine**. Ankara: Ütopya Yayınları.

VARIŞ, Fatma. (1988). **Eğitimde program Geliştirme: Teori ve Teknikler**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi (4. Baskı), No:157.

..... (1996). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Alkım Yayınevi.

YAMANLAR, Emine. (2001). **Vatandaşlık ve İnsan hakları Eğitimi**. İstanbul: Ders Kitapları anonim Şirketi Tesisleri.

YEŞİL, Rüştü. (2002). **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi.**

Ankara: Nobel yayınları.

YILMAZ, Durmuş. (2000). **Üniversiteler İçin vatandaşlık Bilgisi.** Konya: Çizgi

Kitabevi.

YİĞİTTİR, Süleyman. (2003). İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları

Eğitimi Dersi Özel Amaçlarının Gerçekleşebilirlik Düzeyi. Ankara: Gazi

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi).

www.yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi75 (2008,Ocak 2).

[www.wikipedia.org/wiki/Sosyal Bilimler](http://www.wikipedia.org/wiki/Sosyal_Bilimler) (2008,Ocak 2).

EKLER

EK - 1

İlköğretim 4. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Anket Soruları

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
İLKÖĞRETİM BÖLÜMÜ
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İLKÖĞRETİM 4. ve 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ
KAZANIMLARI İLE EŞLEŞEN VATANDAŞLIK EĞİTİMİ
KAZANIMLARININ GERÇEKLEŞEBİLİRLİK DÜZEYİ
(ALAN ARAŞTIRMASI – ANKARA ÖRNEKLEMİ)

ANKET
(İlköğretim Okulu 4. Sınıf Öğrencisi)

Haziran 2007
ANKARA

Sevgili Öğrenciler;

Aşağıda, 4. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi kazanımları ile eşleşen İnsan hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ilişkin sorular ve her sorunun cevabı olarak dört seçenek yer almaktadır.

4. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımlara ulaşma düzeyiniz, siz sevgili öğrencilerimizin bilinçli birer vatandaş olarak yetişmeniz açısından bizler için önem taşımaktadır.

Bu anket formu, 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımlara sizler tarafından ulaşılma düzeyini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için soruları dikkatlice okuyup, samimi ve doğru cevaplar vermeniz gerekmektedir. Her sorunun altındaki dört seçenekten sizce doğru olanı işaretleyerek cevabınızı belirtmeniz yeterli olacaktır. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlı kullanılacağından ad ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur.

Anket formunun buruşturulmadan ve katlanmadan teslim edilmesi gerekmektedir. İlgi, zahmet ve katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, başarılar dilerim.

B. DEMET CİVEK

4. SINIF SOSYAL BİLGİLER-VATANDAŞLIK EĞİTİMİ SORULARI

s-1: “ Bir ürünü herhangi bir ihtiyacına (giyim,yeme-içme,vs.) cevap olması nedeniyle satın alarak kullanan kişi yada vatandaşa **tüketici** denir.”

Aşağıdakilerden hangisi tüketicinin alış-verişte ortaya çıkan tüketici haklarından **değildir**?

- a) Bilgi edinme hakkı
- b) Zararın karşılanmasını isteme hakkı
- c) Hiçbir gerekçe sunmadan alınan ürünü geri iade etme hakkı
- d) Tüketilen mal ve hizmeti seçme hakkı

s- 2: Okulunuzun önünde temiz olmayan bir ortamda üretilmiş yiyeceklerin satıldığını ve arkadaşlarınızın da bunlardan alıp yediğini gördünüz.Böyle bir durumda aşağıdakilerden hangisini yaparsanız bilinçli bir tüketici olarak sahip olduğunuz tüketici haklarını kullanmış olursunuz?

- a) Arkadaşlarınızı almamaları konusunda uyararak
- b) Satıcıyı, daha temiz olması konusunda uyararak
- c) Satıcıya, ürünlerini temiz olmadığı için daha ucuza satmasını söyleyerek
- d) Tüketicuyu koruma örgütlerine durumu bildirerek

s-3: Aşağıdakilerden hangisi bir yiyecek maddesi(ürünü) alırken size tanınan yasal haklardan biridir?

- a) Ürünün son kullanma tarihine bakmak
- b) Ürünün raflardaki yerleşme düzenine dikkat etmek
- c) Ürünün ambalajına dikkat etmek
- d) Ürünün kim tarafından üretildiğine dikkat etmek

s-4: Marketten aldığınız herhangi bir ürünün son kullanma tarihinin geçtiğini fark ettiğinizde bunu market yetkilisine bildirmenizle bir tüketici olarak aşağıdakilerden hangisini kullanmış olursunuz?

- a) Sorumluluk
- b) Hak
- c) Ödev
- d) Görev

s-5: “Sivil Toplum: Halkın, devlet otoritesinin dışında örgütlenmesidir.” (Yılmaz,2003) Aşağıdakilerden hangisi toplumun bu şekilde örgütlenmesinin önemlerinden biri değildir?

- a) Bireyi yalnızlıktan kurtarır
- b) Hak ve menfaatlerin korunmasını sağlar
- c) Bireyin devlete karşı sorumlulukları azalır
- d) Başkalarına yardım duygusunun gelişmesini sağlar

s- 6: Sivil Toplum Örgütleri aşağıdakilerden hangisine göre çalışmalarını yürütmektedir?

- a) Kendi içinde koyduğu kurallar
- b) Hukuk ve demokrasi
- c) Yazılı olmayan kurallar
- d) Örf ve adetler

s-7: Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum örgütü ve üyeleri eşleştirmesinde yanlışlık yapılmıştır?

- a) Sendikalar – İşçi ve memurlar
- b) Odalar – doktor, mühendis, mimar, muhasebeci
- c) Ticaret ve Sanayi Odaları – Tüccar ve sanayiciler
- d) Baro – Öğrenci ve öğretmenler

s- 8: İşveren karşısında zayıf kaldığı için çok fazla hak iddia edemeyen işçiye aşağıdaki Sivil Toplum Kuruluşlarından hangisi yardım ederek onun haklarını korur?

- a) Fakirlere Yardım Kuruluşları
- b) Kalkındırma ve Güzelleştirme Dernekleri
- c) Sendikalar
- d) Barolar

s- 9: Aşağıdakilerden hangisi yerel yönetim birimlerinden **değildir**?

- a) Kaymakamlık
- b) Belediye Başkanlıkları ve Meclisleri
- c) Mahalle ve Köy Muhtarlıkları
- d) İhtiyar Heyetleri

s- 10: Ülkemizi yönetenler, yönetime aşağıdakilerden hangisi ile gelmektedir?

- a) Babadan – oğla sistemi
- b) Meclisin çoğunluk oyu
- c) Partilerin çoğunluk oyu
- d) Halkın çoğunluk oyu

s- 11: Aşağıdakilerden hangisinde yerel yönetimler büyükten küçüğe doğru bir şekilde sıralanmıştır?

- I – Mahalle ve Köy muhtarlıkları II – İhtiyar Heyetleri III – Belediyeler**
- a) I – II – III
 - b) II – I – III
 - c) III – II – I
 - d) III – I – II

s- 12: 5 yılda bir yapılan genel seçimlerde tamamen kendi özgür irademizle oy atarak, sizlerin de 18 yaşınızı doldurduğunuzda kullanabileceğiniz, hakkımız aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Seçme Hakkı
- b) Düşünce Özgürlüğü Hakkı
- c) Seçilme Hakkı
- d) Kişi Dokunulmazlığı Hakkı

s- 13: Diyelim ki ülkeyi yönetenlerin siyasetinden memnun değilsiniz ve ülkenizin yönetimi için yeni ve faydalı işler yapmak istiyorsunuz. Bunun için de siz ve sizin gibi düşünenlerle bir parti kurup seçimlere katılmaya karar verdiniz. Bunları yapabilmeyi size sağlayan aşağıdakilerden hangi hakkınızdır?

- a) Kişi Dokunulmazlığı hakkı
- b) Seçme ve Seçilme Hakkı
- c) Yaşama Hakkı
- d) Şikâyet Hakkı

Ayşe, ilköğretime başlayıncaya kadar ailesinin ve çevresinin zekası, yetenek ve becerileriyle övündüğü ve sürekli diğer arkadaşlarından farklı olduğunu vurguladıkları bir çocuktur. Gerçekten de diğer arkadaşlarından bazı yönleriyle üstün olan Ayşe, okula başladığında kendi içinde arkadaşlarıyla arasındaki farkı görüp çelişmeye başlar. Kendi kadar başarılı olmadıkları için bazen arkadaşlarına kızarken bazense onlardan farklı olduğu için kendine kızmaya başlar. Böyle bir durumda da arkadaşlarıyla iletişim kuramaz olur.

Aşağıdaki soruları yukarıdaki metine göre cevaplayınız.

s- 14: İleri zekalı olan Ayşe'nin diğer arkadaşlarıyla iletişim kurabilmesi için aşağıdakilerden hangisini yapmalıdır?

- a) Arkadaşlarına üstün olduğunu anlatmalı
- b) Kişilerin yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceğinin farkına varmalı
- c) Kendi gibi olan arkadaşlar bulmalı
- d) Öğretmenlerinden arkadaşlarıyla konuşmasını istemeli

s- 15: Ayşe, kendisini etrafındakilerden farklı tutan bu özelliğini aşağıdakilerden hangisini kullanarak kendi ve çevresi için faydalı bir hale **dönüştüremez?**

- a)** Kendi farklılığını kabullenerek
- b)** Kendini ifade etme becerisi kazanarak
- c)** Bireysel farklılıkları kabul ederek
- d)** İnsanların her yönden aynı olması gerektiğini düşünerek

EK - 2

İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Anket Soruları

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
İLKÖĞRETİM BÖLÜMÜ
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İLKÖĞRETİM 4. ve 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ
KAZANIMLARI İLE EŞLEŞEN VATANDAŞLIK EĞİTİMİ
KAZANIMLARININ GERÇEKLEŞEBİLİRLİK DÜZEYİ
(ALAN ARAŞTIRMASI – ANKARA ÖRNEKLEMİ)

ANKET
(İlköğretim Okulu 5. Sınıf Öğrencisi)

Haziran 2007
ANKARA

Sevgili Öğrenciler;

Aşağıda, 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi kazanımları ile eşleşen İnsan hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarına ilişkin sorular ve her sorunun cevabı olarak dört seçenek yer almaktadır.

5. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımlara ulaşma düzeyiniz, siz sevgili öğrencilerimizin bilinçli birer vatandaş olarak yetişmeniz açısından bizler için önem taşımaktadır.

Bu anket formu, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımlara sizler tarafından ulaşılma düzeyini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için soruları dikkatlice okuyup, samimi ve doğru cevaplar vermeniz gerekmektedir. Her sorunun altındaki dört seçenekten sizce doğru olanı işaretleyerek cevabınızı belirtmeniz yeterli olacaktır. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlı kullanılacağından ad ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur.

Anket formunun buruşturulmadan ve katlanmadan teslim edilmesi gerekmektedir. İlgi, zahmet ve katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, başarılar dilerim.

B. DEMET CİVEK

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER-VATANDAŞLIK EĞİTİMİ SORULARI

s- 1: Okulunuzda bir piyes hazırlanıyor ve öğretmeniniz size tam da istediğiniz rolü teklif etti. Siz büyük bir mutlulukla kabul ettiniz. Her şey hazır ve piyese çok az bir zaman kalmışken birden sahnede çok heyecanlanacağınızı düşünüp size verilen rolü yapamayacağınıza karar verdiniz. Böyle bir durumda aşağıdakilerden hangisini yapmak size göre doğru olacaktır?

- a) Öğretmeninize vazgeçtiğinizi söylemek
- b) Üzerinize düşen sorumluluğu ne olursa olsun yerine getirmek
- c) Haber vermeden piyese gitmemek
- d) Son dakika arayıp bir bahane uydurarak gelemeyeceğinizi bildirmek

s- 2: Aşağıdakilerden hangisi Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer almaktadır?

- a) Eğitim, erkek çocuklar için, kız çocuklara oranla daha önemlidir
- b) İnsanlar gerektiğinde haklarını aramak için kavga etmelidir
- c) Aşı sadece gönüllü çocuklara yapılmalıdır
- d) Çocukların yaşamını korumak herkesin görevidir

s- 3: 11 yaşında olan Mehmet, ailesi tarafından sürekli şiddet görmekte ve okumasına izin verilmediği gibi zorla da çalıştırılmaktadır. Böyle bir durumda Çocuk Hakları Sözleşmesine göre aşağıdakilerden hangisi yapılmalıdır?

- a) Devlet Mehmet'i koruma altına almalıdır
- b) Aile söz konusu olduğu için devlet hiçbir şey yapamaz
- c) Mehmet evden kaçmalıdır
- d) Mehmet, anne-babası ne derse yapmalıdır

s- 4: “Bu vatan; oğullarımız ve torunlarımız için cennet haline getirilmeye elverişlidir. Ona böyle bir gelecek yaraşır. Artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin; insanca yaşamanın nelere bağlı olduğunu öğrensın ve o yolda dökülsün.” Sözleriyle Atatürk aşağıdakilerden hangisinin önemini vurgulamaktadır?

- a) İnsan haklarının ülkemizde gelişimi
- b) Eğitimin ülkemizde gelişimi
- c) Doğal çevrenin korunması
- d) Kültür akışının sağlanması

s- 5: Atatürk’ün hukuk alanındaki inkılap hareketleri arasında en önemlilerinden biri Türk Medeni Kanununun kabulüdür. Bu kanuna göre aşağıdakilerden hangisi kadınların elde ettiği haklardan **değildir**?

- a) Çeşitli mesleklerde çalışma hakkı
- b) Kadına da boşanma hakkı
- c) Karı – koca arasında eşitlik
- d) Resmi nikâhtan önce imam nikâhı yaptırabilme

s- 6: Atatürk’ün hukuk, eğitim, ekonomi, sağlık, siyasi ve sosyal hayatta yaptığı inkılaplara baktığımızda bunların hepsinin temelinde aşağıdakilerden hangisinin olduğu anlaşılmaktadır?

- a) İnsan haklarının gelişimi
- b) Geçmiş devam ettirme arzusu
- c) Osmanlı sistemine sahip çıkmak
- d) Cumhuriyeti ilan etmek

s- 7: Bilim adamlarımız ve yapmış oldukları bilimsel çalışmalar olmasaydı bugün aşağıdaki hangi güçlüklerle karşılaşabilirdik?

I- Aydınlanma sorunu **II-** İletişim güçlüğü **III-** Konuşma zorluğu **IV-** Adımı bilmediğimiz ve tedavisi olmayan hastalıklar **V-** Ulaşım güçlüğü

- a) I- II- III- IV
- b) II- III- IV- V
- c) I- II- IV- V
- d) I- II- III- V

s-8: “Sivil Toplum: Halkın, devlet otoritesinin dışında örgütlenmesidir.” (Yılmaz,2003) Aşağıdakilerden hangisi toplumun bu şekilde örgütlenmesinin önemlerinden biri değildir?

- a) Bireyi yalnızlıktan kurtarır
- b) Hak ve menfaatlerin korunmasını sağlar
- c) Bireyin devlete karşı sorumlulukları azalır
- d) Başkalarına yardım duygusunun gelişmesini sağlar

s- 9: Sivil Toplum Örgütleri aşağıdakilerden hangisine göre çalışmalarını yürütmektedir?

- a) Kendi içinde koyduğu kurallar
- b) Hukuk ve demokrasi
- c) Yazılı olmayan kurallar
- d) Örf ve adetler

s-10: Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum örgütü ve üyeleri eşleştirmesinde yanlışlık yapılmıştır?

- a) Sendikalar – İşçi ve memurlar
- b) Odalar – doktor, mühendis, mimar, muhasebeci
- c) Ticaret ve Sanayi Odaları – Tüccar ve sanayiciler
- d) Baro – Öğrenci ve öğretmenler

s- 11: Aşağıdakilerden hangisi “Hak Elde Etmeye Yönelik Sivil Toplum Kuruluşları”ndan biridir?

- a) Gönüllü Kuruluşlar
- b) Federasyon ve Konfederasyonlar
- c) Sendikalar
- d) Barolar

s- 12: İşveren karşısında zayıf kaldığı için çok fazla hak iddia edemeyen işçiye aşağıdaki Sivil Toplum Kuruluşlarından hangisi yardım ederek onun haklarını korur?

- a) Fakirlere Yardım Kuruluşları
- b) Kalkındırma ve Güzelleştirme Dernekleri
- c) Sendikalar
- d) Barolar

s- 13: Aşağıdakilerden hangisi “halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli” olarak tanımlanan “Demokrasi”nin bize sağladığı yararlardan **değildir?**

- a) Özgür bir seçim sistemi
- b) Egemenliğin kayıtsız şartsız millette olması
- c) Halkın kendi arzu ve iradesinin yönetime yön vermesi
- d) Devlet mallarına müdahaleyi sağlaması

s- 14: “Demokrasi, korunduğu bir sistemdir.”
Boşluğu uygun şekilde doldurunuz.

- a) Geleneksel devlet anlayışının
- b) İnsan hak ve özgürlüklerinin
- c) Törelerin
- d) Diktatörlerin

s- 15: Demokrasinin temeli aşağıdakilerden hangisine dayanmaktadır?

- a) Özgürlük ve eşitlik
- b) Kadınların üstünlüğü
- c) Erkeklerin üstünlüğü
- d) Devlet yöneticisinin üstünlüğü

s- 16: Türkiye Cumhuriyeti'nde aşağıdakilerden hangisine göre kurallar konulmakta ve uygulanmaktadır?

- a) Töreler
- b) Örf ve Adetler
- c) Anayasa
- d) Yazısız kurallar

s- 17: Aşağıdakilerden hangisi TC Anayasası'nın değiştirilemez maddelerinden **değildir**?

- a) Türkiye Devleti bir cumhuriyettir
- b) Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır
- c) Milli marşı “ İstiklal Marşı”dır
- d) Aile Türk Toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır

s- 18: Aşağıdakilerden hangisi toplum yaşamını düzenleyen kuralların, topluma sağladığı yararlardan **değildir**?

- a) Toplumsal yaşamı kolaylaştırmak
- b) Uyumlu bir toplum oluşturmak
- c) Toplum içinde bireyleri ön plana çıkarmak
- d) Kişilerin kendi davranışları üzerinde özeleştiri yapmalarını sağlar

s- 19: Aşağıdakilerden hangisi Merkezi Yönetim birimlerinden **değildir**?

- a) Cumhurbaşkanı
- b) Bakanlar Kurulu
- c) Belediye İdaresi
- d) Başbakan

s- 20: Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan bakanlıklardan **değildir**?

- a) İşletme Bakanlığı
- b) İç İşleri Bakanlığı
- c) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
- d) Turizm Bakanlığı

EK - 3**İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Anket Soruları**

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
İLKÖĞRETİM BÖLÜMÜ
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İLKÖĞRETİM 4. ve 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ
KAZANIMLARI İLE EŞLEŞEN VATANDAŞLIK EĞİTİMİ
KAZANIMLARININ GERÇEKLEŞEBİLİRLİK DÜZEYİ
(ALAN ARAŞTIRMASI – ANKARA ÖRNEKLEMİ)

ANKET
(İlköğretim Okulu 4. ve 5. Sınıf Öğretmenleri)

Haziran 2007

ANKARA

Sayın,

İlköğretim Okulu 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Anlatan Sınıf Öğretmeni,

Bu anket formu, 2005–2006 eğitim öğretim yılında tüm ilköğretim okullarının birinci kademesinde uygulanmaya konulan yeni Sosyal Bilgiler Programı içerisinde yer alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi ile ilgili kazanımları, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersini okutan öğretmenlerin ne derece dikkate aldıklarını ortaya koymak için hazırlanmıştır. Bu nedenle siz değerli öğretmenlerin görüşlerinden yararlanılacaktır.

Araştırmanın amacına ulaşması için, siz öğretmenlerimizin sorulara açık, samimi ve doğru cevaplar vermeniz, soruları boş bırakmamanız gerekmektedir. Anket cevap formları bilimsel amaçlı değerlendirileceğinden ad ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur.

Anket formu; 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programı kazanımları ile eşleşen ara disiplin alan kazanımlarına (İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi) göre hazırlanmış sorulardan oluşmaktadır. Soruların dikkatli okunması ve cevaplanması hata payını azaltacaktır.

İlgi, zahmet ve katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, başarılarınızın devamını dilerim.

B. DEMET CİVEK

**İLKÖĞRETİM OKULU 4. ve 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER OKUTAN SINIF
ÖĞRETMENİ SORULARI**

4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile ilişkili olan İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi Kazanımları	Derecelendirme Ölçeği				
	Hiç (1)	Az (2)	Orta (3)	Çok (4)	Tam (5)
1) Kişilerin yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceği ne derece farkına vardırılmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
2) Öğrenciye kendi farklılığı ne derece kabullendirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
3) Farklılıklara karşı anlayış ve saygı göstermesi ne derece sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
4) Öğrencilerin başkalarının duygularının farkında olması ne derece gerçekleştirilir?	☐	☐	☐	☐	☐
5) Kendini ifade edebilme becerisi ne derece geliştirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
6) Sivil Toplum kavramının önemi ne derece kavratılmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
7) Sivil Toplum Örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilmeleri ne derece sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
8) Yakın çevrelerindeki Sivil Toplum örgütlerinin faaliyetlerinin ne derece farkında olmaları sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
9) Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilmeleri ne derece gerçekleştirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
10) Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilmeleri ne derece sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
11) Seçilme hakkının önemi ne derece					

kavratılmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
12) Seçme hakkının önemini bilmeleri ve bu haklarını gerektiği yerde kullanmaları ne derece gerçekleştirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
13) Tüketici olarak haklarını bilmeleri ve kullanmaları ne derecede gerçekleştirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
14) Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını aramaları ne derecede öğretilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
15) Aldıkları ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmelerinin bir tüketici hakkı olduğunun farkına varmaları ne derece sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
16) Haklarını korumalarının önemi ne derece açıklanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
17) Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirmeleri ne derece öğretilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
18) Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemi ne derece kavratılmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
19) Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark etmeleri ne derece sağlamaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
20) Kadın ve erkeklerin Cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiği ne derece öğretilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
21) Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duymaları ne derece gerçekleştirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
22) Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul etmeleri ne derece sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
23) Merkezî yönetimin hangi birimlerden oluştuğu ne derece öğretilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐

24) Demokrasi ve ilkelerinin önemi ne derece kavratılmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
25) Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir etmeleri ne derece sağlanmaktadır?	☐	☐	☐	☐	☐
26) Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığı ne derece öğretilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐
27) T.C. Anayasası'nın varlığının farkına varması ne derece gerçekleştirilmektedir?	☐	☐	☐	☐	☐